

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GAZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİNDEKİ MÜZEHHEP
SERLEVHALI YAZMALARIN TEZHİP SANATI
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih URAL

**Enstitü Anabilim Dalı : Geleneksel Türk Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : Tezhip**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN

KASIM-2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GAZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİNDEKİ MÜZEHHEP
SERLEVHALI YAZMALARIN TEZHİP SANATI
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih URAL

Enstitü Anabilim Dalı : Geleneksel Türk Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : Tezhip

“Bu tez 24/11/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN	BAŞARILI
Doç. Mesude Hülya DOĞRU	BAŞARILI
Doç. Gülnur DURAN	BAŞARILI

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Fatih URAL
Öğrenci Numarası	:	y176029006
Enstitü Anabilim Dalı	:	Geleneksel Türk Sanatları
Enstitü Bilim Dalı	:	Tezhip
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesindeki Müzehhep Serlevhah Yazmaların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi
Benzerlik Oranı	:	%17

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

24.11.2020
İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafınca yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../20.....
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Ayşe Üstün

Tarih: 24.11.2020

İmza: Üstün

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onay

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu, “Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki Müzehhep Serlevhalı Yazmaların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Kütüphane bünyesinde bulunan on beş adet yazma esere ait müzehhep serlehalar “sayfa düzeni, kullanılan motifler, kullanılan simetri çeşitleri, kullanılan renkler” açısından değerlendirilmiş ve ait oldukları döneme göre katalog çalışması yapılmıştır.

Yüksek lisans eğitimimin başlangıcından bu yana ve tez çalışması sırasında ilgi ve desteğini esirgemeyen, çalışmamın eksiklerini gidermekte bana yardımda bulunan, bilgi ve tecrübeleriyle her zaman yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN’e, bütün katkılarında dolayı değerli hocalarım Doç. Gülnur DURAN’a ve Doç. Mesude Hülya DOĞRU’ya teşekkürlerimi borç bilirim.

Fatih URAL

24.11.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
RESİM LİSTESİ	iv
ÇİZİM LİSTESİ	xi
ÖZET	xix
SUMMARY	xx

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM 1: GAZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİNDEKİ BAZI YAZMALARIN KİTAP SANATLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....

1.1. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Hakkında Bilgi	3
1.2. 16 ilâ 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Türk Tezhip Sanatı Karakteristik Özellikleri	4
1.3. Türklerde Nakışhane Geleneği	11
1.4. Teze Konu Olan El Yazması Eserlerde Görülen Kitap Sanatı Unsurları	13
1.4.1. Hat Sanatı	13
1.4.2. Tezhip Sanatı	14
1.4.3. Cilt Sanatı.....	15
1.5. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki Bazı Yazmalarda Görülen Tezhip Sanatı	17
1.5.1. Serlevha (Dîbâce), Ünvan Sayfası Tezhibi	20
1.5.2. Satır Arası Tezhibi	21
1.5.3. Koltuk	22
1.5.4. Güller (Mushaf gülü) ve Duraklar.....	30
1.6. Teze Konu Olan Yazmalardaki Müzehhep Sayfalarda Motif, Renk, Desen ve Kompozisyon	34
1.6.1. Motifler.....	34
1.6.2. Renk	46
1.6.3. Desen ve Kompozisyon.....	47
1.7. Tipoloji	58
BÖLÜM 2: TEZE KONU OLAN YAZMALARIN KATALOGLANMASI	81
2.1. Katalog No: 1	81
2.2. Katalog No : 2	88

2.3.Katalog No: 3	94
2.4. Katalog No: 4	99
2.5. Katalog No: 5	105
2.6.Katalog No: 6	112
2.7. Katalog No: 7	116
2.8. Katalog No: 8	128
2.9. Katalog No: 9	139
2.10. Katalog No: 10	147
2.11. Katalog No: 11	154
2.12. Katalog No: 12	162
2.13. Katalog No: 13	168
2.14. Katalog No: 14	175
2.15. Katalog No: 15	182
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	189
KAYNAKÇA.....	200
ÖZGEÇMİŞ	204

KISALTMALAR

A.g.e	: Adı geçen eser
A.g.m	: Adı geçen makale
A.g.t	: Adı geçen tez
Ank	: Ankara
Ansk	: Ansiklopedi
Bkz	: Bakınız
BEÜ	: Bülent Ecevit Üniversitesi
Bil	: Bilimler
Cm	: Santim
C	: Cilt
Enst	: Enstitü
Fak	: Fakülte
GHBK	: Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi
İA	: İslam Ansiklopedisi
İst	: İstanbul
Mm	: Milimetre
MHK	: Manisa Halk Kütüphanesi
MSÜ	: Mimar Sinan Üniversitesi
No	: Numara
S	: Sayfa
S	: Sayı
Sos	: Sosyal
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SSM	: Sakıp Sabancı Müzesi
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TYEK	: Türkiye Yazma Eserler Kurumu
vb.	: Ve benzeri
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yay	: Yayınları

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Genel Görünüş	3
Resim 2: Şahkulu'na ait bir eser	5
Resim 3: Karamemi Üslubuna Örnek	6
Resim 4: 17. Yüzyıl Tezhip Örneği	7
Resim 5: 18. Yüzyıl Tezhibine Örnek	9
Resim 6: 19. Yüzyıl Tezhibine Örnek	10
Resim 7: Yazma Cilt Örneği.....	16
Resim 8: Zahriye Sayfasına Örnek	17
Resim 9: Ara Başlık Örneği.....	18
Resim 10: Hatime Sayfasına Örnek	19
Resim 11: Hatime Sayfası Örneği.....	19
Resim 12: Demirbaş Numarası-63, Ünvan Sayfası Örneği	20
Resim 13: Serlevha Sayfası Örneği	21
Resim 14: Ünvan Sayfası ve Satır Arası Tezhibine Örnek.....	22
Resim 15: GHBK Demirbaş Numarası-10, Koltuk Örneği	23
Resim 16: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Koltuk Örneği	24
Resim 17: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Koltuk Örneği	25
Resim 18: GHBK Demirbaş Numarası-9, Koltuk Örneği	25
Resim 19: GHBK Demirbaş Numarası-6713, Koltuk Örneği	26
Resim 20: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Örneği	27
Resim 21: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Örneği	27
Resim 22: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Koltuk Örneği	28
Resim 23: GHBK Demirbaş Numarası-4, Koltuk Örneği	29
Resim 24: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Koltuk Örneği	29
Resim 25: GHBK Demirbaş Numarası-63, Mushaf Gülü Örneği	31
Resim 26: Renkli paftaları gösteren serlevha tezhibi	46
Resim 27: GHBK Demirbaş Numarası-4, serbest kompozisyon.....	48
Resim 28: GHBK Demirbaş Numarası-2615, serbest kompozisyon.....	48
Resim 29: GHBK Demirbaş Numarası-6310, ½ simetrik kompozisyon	49
Resim 30: GHBK Demirbaş Numarası-63, ¼ simetrik kompozisyon.....	49
Resim 31: GHBK Demirbaş Numarası-6713, geometrik kompozisyon.....	50

Resim 32: GHBK Demirbaş Numarası-6947, ulama(raport) kompozisyon.....	50
Resim 33: GHBK Demirbaş Numarası-63, yarı ulama(raport) kompozisyon.....	51
Resim 34: GHBK Demirbaş Numarası-9, Bordür Örneği	51
Resim 35: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Örneği	51
Resim 36: GHBK Demirbaş Numarası, 12, Bordür Örneği	52
Resim 37: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Örneği	52
Resim 38: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Bordür Örneği	52
Resim 39: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Bordür Örneği	52
Resim 40: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Bordür Örneği	52
Resim 41: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Bordür Örneği	53
Resim 42: GHBK Demirbaş Numarası-6713, Bordür Örneği	53
Resim 43: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Bordür Örneği	53
Resim 44: GHBK Demirbaş Numarası- 6805, Bordür Örneği	53
Resim 45: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Örneği	53
Resim 46: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Örneği	53
Resim 47: GHBK Demirbaş Numarası- 7053, Bordür Örneği.....	54
Resim 48: GHBK Demirbaş Numarası-4, Tığ Örneği.....	54
Resim 49: GHBK Demirbaş Numarası-9, Tığ Örneği.....	55
Resim 50: GHBK Demirbaş Numarası-10, Tığ Örneği.....	55
Resim 51: GHBK Demirbaş Numarası-12, Tığ Örneği.....	55
Resim 52: GHBK Demirbaş Numarası-63, Tığ Örneği.....	56
Resim 53: GHBK Demirbaş Numarası-4510, Tığ Örneği.....	56
Resim 54: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Tığ Örneği.....	57
Resim 55: GHBK Demirbaş Numarası-6310, Tığ Örneği.....	57
Resim 56: GHBK Demirbaş Numarası-6947, Tığ Örneği.....	57
Resim 57: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Tığ Örneği.....	58
Resim 58: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.....	82
Resim 59: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Sûrebaşı Detayı	83
Resim 60: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı	83

Resim 61: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği.....	84
Resim 62: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.....	88
Resim 63: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevhasının Sûrebaşısı Detayı	89
Resim 64 : GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı	90
Resim 65: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği	90
Resim 66: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.....	94
Resim 67: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Sûrebaşısı Detayı	95
Resim 68: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Tığ Örneği	95
Resim 69: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği.....	96
Resim 70: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Serlevha Sayfasının Koltuk Detayı .	99
Resim 71: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Çift Tam Sayfa Serlevha Sayfasının Başlık Örneği.....	100
Resim 72: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği ...	101
Resim 73: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.....	106
Resim 74: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Sûrebaşısı Detayı	107
Resim 75: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Tığ Detayı..	107
Resim 76: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Dış Cilt Örneği.....	108
Resim 77: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in İç Kab ve Mıklep Örneği	108
Resim 78: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği	109
Resim 79: GHBK Demirbaş No:7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Başlık Detayı	112

Resim 80: GHBK Demirbaş No:7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı.....	113
Resim 81: GHBK Demirbaş No:7053, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği.....	113
Resim 82: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim Serlevhasının Yazı Alanı Detayı	117
Resim 83: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Başlık "Fatiha Suresi" Detayı	118
Resim 84: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası "Bakara Suresi" Detayı	119
Resim 85: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı	119
Resim 86: Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Cildi	120
Resim 87: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in İç Kabı ve Mıklep Örneği ...	120
Resim 88: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha "Fatiha Suresi" Örneği.....	121
Resim 89: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası "Bakara Suresi" Örneği.....	121
Resim 90: GHBK Demirbaş No-6713, Mushaf'ın Serlevhasının Fatiha Sûresi Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.....	128
Resim 91: GHBK Demir Baş No-6713, Mushaf'ın Serlevha Sayfasının Bakara Sûresi Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.	129
Resim 92: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Fatiha Sûresi, Sûrebaşı Detayı.....	130
Resim 93: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Bakara Sûresi, Sûrebaşı Detayı.....	130
Resim 94: GHBK Demirbaş No-6713 Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Fatiha Sûresi Dış Pervaz Detayı.....	131
Resim 95: GHBK Demirbaş No-6713 Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Bakara Sûresi Dış Pervaz Detayı	131
Resim 96: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Cilt Kabı.....	132
Resim 97: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası.....	133

Resim 98: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim Serlevhasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı	140
Resim 99: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim Serlevha Sayfası Sûrebaşı Detayı	140
Resim 100: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı	141
Resim 101: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim'in Cildi	142
Resim 102: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim'in Mıkleti	142
Resim 103: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim'in Serlevha Örneği.....	143
Resim 104: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı Detayı.....	148
Resim 105: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Sûrebaşı Detayı	148
Resim 106: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı.....	149
Resim 107: Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Tığ Detayı. 149	
Resim 108: GHBK Demir Baş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Cild Kabı ile Mıklet Örneği	150
Resim 109: GHBK Demir Baş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği	150
Resim 110: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.....	154
Resim 111: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Sûrebaşı Detayı.....	155
Resim 112: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının İç Pervaz Örneği.	156
Resim 113: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı	156
Resim 114: GHBK Demirbaş No-6953, Kuran-ı Kerim'in Cilt Örneği.....	157
Resim 115: GHBK Demirbaş No-6953, Kuran-ı Kerim'in İç Kapak Örneği	157
Resim 116: GHBK Demirbaş No-6953, Kuran-ı Kerim'in Mıklet Örnekleri	158
Resim 117: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Örneği.....	158

Resim 118: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Yazı Alanı ve Koltuk Detayı	163
Resim 119: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Sûrebaşı Detayı	163
Resim 120: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı	164
Resim 121: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği	164
Resim 122: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Yazı Alanı ve İç Pervaz Detayı.....	168
Resim 123: GHBK Demir Baş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Sûrebaşı Detayı	169
Resim 124: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Dış Pervaz Detayı	170
Resim 125: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevhanın Örneği.....	171
Resim 126: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.....	175
Resim 127: GHBK Demirbaş No-6805, Serlevha Sayfasının Sûrebaşı ve Bordür Detayı	176
Resim 128: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı.....	177
Resim 129: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Cilt Örneği.....	177
Resim 130: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği.....	178
Resim 131: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı Örneği	182
Resim 132: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı	183
Resim 133: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Cilt Örneği.....	184
Resim 134: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Cilt ve Mıklep Örneği ...	185
Resim 135: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Örneği	185

Resim 136: GHBK Yer Alan 63 Demirbaş Numaralı Eserin Cilt Örneği	192
Resim 137: Manisa Halk Kütüphanesinde Yer Alan 3136 Demirbaş nolu eserin cilt kabı örneği.....	193
Resim 138: GHBK Yer Alan 63 Demirbaş Numaralı Eserin Ünvan Tezhibi Örneği	193
Resim 139: Manisa Halk Kütüphanesinde Yer Alan 3136 Demirbaş Numaralı Eserin Ünvan Tezhibi Örneği	194
Resim 140: GHBK de 6306 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Örneği. (18.yüzyıl)	195
Resim 141: SSM de Bulunan Mushaf'ın Serlevha Sayfası Örneği.(18. yüzyıl).....	195
Resim 142: GHBK de 6953 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Örneği	196
Resim 143: SK- Pertevniyal 8'de Yer Alan Eserin Serlevha Sayfası Örneği.....	196
Resim 144: GHBK 4375 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası	197
Resim 145: TYEK, Süleymaniye YEK, Fatih 10 da Kayıtlı Eserin Serlevha Sayfası	198

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: GHBK Demirbaş Numarası-10, Koltuk Deseni Çizimi.....	24
Çizim 2: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Koltuk Deseni Çizimi.....	24
Çizim 3: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Koltuk Deseni Çizimi.....	25
Çizim 4: GHBK Demirbaş Numarası-9, Koltuk Deseni Çizimi.....	26
Çizim 5: GHBK Demirbaş Numarası-6713, Koltuk Deseni Çizimi.....	26
Çizim 6: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Deseni Çizimi.....	27
Çizim 7: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Deseni Çizimi.....	28
Çizim 8: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Koltuk Deseni Çizimi.....	28
Çizim 9: GHBK Demirbaş Numarası-4, Koltuk Deseni Çizimi.....	29
Çizim 10: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Koltuk Deseninin Çizimi.....	30
Çizim 11: GHBK Demirbaş Numarası-63, Mushaf Gülü Çizimi.....	31
Çizim 12: GHBK 6310 ve 6947 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Durak Çizimi32	
Çizim 13: GHBK 4, 9 ve 6805 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Durak Çizimi. 32	
Çizim 14: GHBK 4510 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi.....	32
Çizim 15: GHBK 63 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi.....	33
Çizim 16: GHBK 6306 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi.....	33
Çizim 17: GHBK 6953 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi.....	33
Çizim 18: GHBK 7053 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi.....	33
Çizim 19: GHBK 6713 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi.....	34
Çizim 20: GHBK 2615 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi.....	35
Çizim 21: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi.....	35
Çizim 22: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi.....	35
Çizim 23: GHBK 63 ve 7053 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi	36
Çizim 24: GHBK 6713 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi.....	36
Çizim 25: GHBK 6306 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi.....	36
Çizim 26: GHBK 6953 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi.....	37
Çizim 27: GHBK 63 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Bulut Motifi Çizimi.....	37
Çizim 28: GHBK 6953 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Bulut Motifi Çizimi.....	38
Çizim 29: GHBK 7053 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Bulut Motifi Çizimi.....	38
Çizim 30: GHBK 4, 9 ve 12 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Yaprak Örneği... 39	
Çizim 31: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği.....	39

Çizim 32: GHBK 4, 9, 2615, 4510, 6306, 6713, 7053 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Yaprak Örneği	39
Çizim 33: GHBK 6310 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği.....	40
Çizim 34: GHBK 6805 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği.....	40
Çizim 35: GHBK 6805 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği.....	40
Çizim 36: GHBK 9, Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği.....	41
Çizim 37: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği.....	41
Çizim 38: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği.....	41
Çizim 39: GHBK 9 ve 2615 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Penç Örneği.....	41
Çizim 40: GHBK 4, 9,10, 12, 2615, 6306, 6310, 6713, 6805, 6953, 7053 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Penç Örneği	42
Çizim 41: GHBK 6306 ve 6947 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Penç Örneği.	42
Çizim 42: GHBK 6805 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği.....	42
Çizim 43: GHBK Demirbaş no-9 ve 12, Hatayi Örneği.....	43
Çizim 44: GHBK Demirbaş no-6713, Hatayi Örneği.....	43
Çizim 45: GHBK Demirbaş no-7053, Hatayi Örneği.....	43
Çizim 46: GHBK Demirbaş no-4, 7053, Goncagül Örneği.....	44
Çizim 47: GHBK Demirbaş no-9 ve 12, Goncagül Örneği	44
Çizim 48: GHBK Demirbaş no-9, 12, Goncagül Örneği.....	44
Çizim 49: GHBK Demirbaş no-9, 6306, Goncagül Örneği.....	44
Çizim 50: GHBK Demirbaş no-12, 6713, Goncagül Örneği.....	45
Çizim 50: GHBK Demirbaş no-6310, 6947, Goncagül Örneği.....	45
Çizim 51: GHBK Demirbaş no-2615, Goncagül Örneği.....	45
Çizim 52: GHBK Demirbaş no-7053, Goncagül Örneği.....	45
Çizim 53: GHBK Demirbaş Numarası-9, Bordür Çizimi.....	51
Çizim 54: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Çizimi.....	52
Çizim 55: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Çizimi.....	52
Çizim 56: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Çizimi.....	52
Çizim 57: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Bordür Çizimi.....	52
Çizim 58: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Bordür Çizimi.....	52
Çizim 59: GHBK Demirbaş Numarası- 6306, Bordür Çizimi.....	52
Çizim 60: GHBK Demirbaş Numarası- 6306, Bordür Çizimi.....	53

Çizim 61: GHBK Demirbaş-Numarası-6713, Bordür Çizimi	53
Çizim 62: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Bordür Çizimi.....	53
Çizim 63: GHBK Demirbaş Numarası- 6805, Bordür Çizimi.....	53
Çizim 64: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Çizimi.....	53
Çizim 65: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Örneği	54
Çizim 66: GHBK Demirbaş Numarası-7053, Bordür Örneği	54
Çizim 67: GHBK Demirbaş Numarası-4, Tığ Çizimi	54
Çizim 68: GHBK Demirbaş Numarası-9, Tığ Çizimi	55
Çizim 69: GHBK Demirbaş Numarası-10, Tığ Çizimi	55
Çizim 70: GHBK Demirbaş Numarası-12, Tığ Örneği	56
Çizim 71: GHBK Demirbaş Numarası-63, Tığ Çizimi	56
Çizim 72: GHBK Demirbaş Numarası-4510, Tığ Çizimi	56
Çizim 73: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Tığ Çizimi	57
Çizim 74: GHBK Demirbaş Numarası-6310, Tığ Çizimi	57
Çizim 75: GHBK Demirbaş Numarası-6947, Tığ Çizimi	58
Çizim 76: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Tığ Çizimi	58
Çizim 77: İklim formda düzenlenmiş olan 4, 9, 12, 2615, 4375, 4510, 6306, 6310, 6805, 6947, 6953 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfa düzeni.	59
Çizim 78: Mihrabiye formda düzenlenmiş olan 10 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfa düzeni.	60
Çizim 79: Mihrabiye formda düzenlenmiş olan 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfa düzeni.	61
Çizim 80: Mürekkep formda düzenlenmiş olan 63 ve 6713 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfa düzeni.	62
Çizim 81: 63 demirbaş numaralı eserin ünvan sayfası örneği.	63
Çizim 82: 12 ve 6805 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen bordür örneği.	64
Çizim 83: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.	64
Çizim 84: 2615 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.	64
Çizim 85: 4375 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.	64
Çizim 86: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.	65
Çizim 87: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.	65

Çizim 88: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.....	65
Çizim 89: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği	65
Çizim 90: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği	65
Çizim 91: 12 demirbaş numaralı eserin bordürü.....	65
Çizim 92: 6306 demirbaş numaralı eserin bordürü.....	66
Çizim 93: 6805 demirbaş numaralı eserin bordürü.....	66
Çizim 94: 4, 9, 6805 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen durak	66
Çizim 95: 6310 ve 6947 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen durak.....	66
Çizim 96: 4510 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak.....	67
Çizim 97: 63 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak.....	67
Çizim 98: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak.....	67
Çizim 99: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak.....	67
Çizim 100: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak.....	68
Çizim 101: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak.....	68
Çizim 102: 63 demirbaş numaralı eserin unvan sayfasındaki Mushaf gülü.	68
Çizim 103: 4, 9, 12, 2615, 4510, 6306, 6713, 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen yaprak	69
Çizim 104: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen yaprak.....	69
Çizim 105: 6805 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen yaprak.....	69
Çizim 106: 6310 demirbaş numaralı eserde görülen yaprak	70
Çizim 107: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi	70
Çizim 108: 4, 9,10, 12, 2615, 6306, 6310, 6713, 6805, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen penç motifi	70
Çizim 109: 9 ve 2615 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen penç motifi	71
Çizim 110: 6306 ve 6947 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen penç motifi.....	71
Çizim 111: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi	71
Çizim 112: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi	71
Çizim 113: 6805 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi Hatayi ve Goncagül Motifi.....	72

Çizim 114: 9 ve 12 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen hatayi motifi	72
Çizim 115: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen hatayi motifi	72
Çizim 116: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen hatayi motifi	73
Çizim 117: 4 ve 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen goncagül örneği	73
Çizim 118: 9 ve 12 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen goncagül motifi	73
Çizim 119: 9 ve 12 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen goncagül motifi	73
Çizim 120: 9 ve 6306 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen goncagül motifi.....	73
.....	74
Çizim 121: 12 ve 6713 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen goncagül motifi.....	74
Çizim 122: 6310 ve 6947 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen goncagül motifi.....	74
Çizim 123: 2615 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen goncagül motifi	74
.....	74
Çizim 124: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen goncagül örneği	74
.....	74
Çizim 125: 63 ve 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen rumi motifi	75
Çizim 126: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi	75
Çizim 127: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi	75
Çizim 128: 2615 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi ..	76
Çizim 129: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi ..	76
Çizim 130: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi ..	76
Çizim 131: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi ..	76
Çizim 132: 63 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen bulut motifi.....	77
Çizim 133: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen bulut motifi..	77
Çizim 134: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen bulut motifi..	77

Çizim 135: 4 numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ	78
Çizim 136: 10 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	78
Çizim 137: 12 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	78
Çizim 138: 4510 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	78
Çizim 139: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	78
Çizim 140: 63 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	79
Çizim 141: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	79
Çizim 142: 6310 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	79
Çizim 143: 6947 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	79
Çizim 144: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ.....	79
Çizim 145: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	85
Çizim 146: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Deseni Kanaviçesi	86
Çizim 147: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Çizimi	87
Çizim 148: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	91
Çizim 149: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Deseni Kanaviçesi	92
Çizim 150: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi	93
Çizim 151: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	96
Çizim 152: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Kanaviçesi	97
Çizim 153: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	98
Çizim 154: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Serlevha Sayfa Düzeni.....	102
Çizim 155: GHBK Demirbaş No 2615, Divan'ın Serlevha Sayfasının Kanaviçesi ...	103
Çizim 156: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Serlevha Sayfasının Çizimi	104
Çizim 157: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	110
Çizim 158: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi	110
Çizim 159: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi .	111
Çizim 160: GHBK Demirbaş No-7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni .	114
Çizim 161: GHBK Demirbaş No-7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi	115

Çizim 162: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi.	116
Çizim 163: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	122
Çizim 164: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Desen Kanaviçesi	123
Çizim 165: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Çizimi	124
Çizim 166: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası Sayfa Düzeni	125
Çizim 167: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası Kanaviçesi .	126
Çizim 168: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası Çizimi.....	127
Çizim 169: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Fatiha Sûresi) Serlevha Sayfa Düzeni.....	133
Çizim 170: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Fatiha Sûresi) Serlevha Sayfası Kanaviçesi.....	134
Çizim 171: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Fatiha Sûresi) Serlevha Sayfası Çizimi	135
Çizim 172: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Bakara Sûresi) Serlevha Sayfa Düzeni.....	136
Çizim 173: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Bakara Sûresi) Serlevha Sayfası Kanaviçesi.....	137
Çizim 174: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Bakara Sûresi) Serlevha Sayfası Çizimi	138
Çizim 175: GHBK Demirbaş No-6306, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni ..	144
Çizim 176: GHBK Demirbaş No-6306, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi	145
Çizim 177: GHBK Demirbaş No-6306, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi	146
Çizim 178: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim Serlevha Sayfa Düzeni.....	151
Çizim 179: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi.	152
Çizim 180: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi	153
Çizim 181: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni ..	159

Çizim 182: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi	160
Çizim 183: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi	161
Çizim 184: GHBK Demirbaş No-4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	165
Çizim 185: GHBK Demirbaş No-4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi	166
Çizim 186: GHBK Demirbaş No-4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi .	167
Çizim 187: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni	172
Çizim 188: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi	173
Çizim 188: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi	174
Çizim 189: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni .	179
Çizim 190: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Kanaviçesi	180
Çizim 191: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi	181
Çizim 192: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni .	186
Çizim 193: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi	187
Çizim 194: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi	188

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Bulunan Bazı Yazmalardaki Müzehhep Serlevhaların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi			
Tezin Yazarı: Fatih Ural		Danışman: Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN	
Kabul Tarihi: 24.11.2020		Sayfa Sayısı: xx (ön kısım)+ 204(metin)	
Anasanat Dalı: Geleneksel Türk Sanatları		Sanat Dalı: Tezhip Ana Sanat Dalı	
<p>Zengin ve köklü bir geçmişe sahip olan Türk Tezhip Sanatı, Türk Süsleme Sanatları arasında önemli yere sahip özgün bir sanattır. Günümüzde resmi ve özel kütüphanelerde, arşivlerde, müzelerde ve özel koleksiyonlarda çok sayıda tezhipli el yazması eser bulunmaktadır. Bu eserler günümüze geçmişten gelen köklü bir miras olması sebebiyle son derece kıymetlidir. Bu nedenden dolayı eserler koruma altına alınmakta ancak herkesin görebilme imkanı bulunmamaktadır. Bununla birlikte araştırmacıların çalışmalarıyla gün yüzüne çıkarılmış pek çok eser mevcut olup bir o kadar fazla sayıda eser ise gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.</p> <p>Tezhip sanatı levhalar, murrakkaa'lar, feramanlar ve tuğralar ile birlikte, ağırlıklı olarak el yazması eserlerin tezyin edilmesinde kullanılmıştır.</p> <p>Tez araştırması Bosna-Hersek Saraybosna'da bulunan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde yapıldı. Kütüphane bünyesinde, kütüphane kataloğuna göre, farklı dillerde yazılmış on bin den fazla yazma eser bulunduğu belirtilmektedir. Eserlerin bir kısmı uzmanlık alanı olarak seçilen sanat dalı ile ilgili olduğundan "Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki Müzehhep Serlevhalı Yazmaların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi" başlığı tez konusu seçildi. Yazmalar arasında tezhipli olanlardan on beş adet eser ele alındı. Bu eserlerden on dört tanesi Kur'an-ı Kerim, bir tanesi Divan-ı Hafız'dır.</p> <p>İncelenen eserlere tezhip sanatı açısından bakıldığında; Osmanlı ve Safevi dönemine ait olup 15, 16, 17, 18 ve 19. yüzyıl özellikleri taşımaktadırlar. Genel olarak bakıldığında şaheser denebilecek örneklerin yanı sıra çok sıradan tezhiplenmiş eserler de bulunmaktadır. Yazma eserlerde desen açısından bitkisel, hatayi, rumi, bulut grubu motifler ya birbirleriyle karışık ya da müstakil olarak düzenlenmiş olup çoğu ½ simetrik kompozisyon özelliği göstermektedir. Kullanılan renkler ise hemen hepsinde altın, altından sonra da ağırlıklı olarak lacivertin tonlarının ve dönem özelliklerini yansıtan diğer renklerin de kullanıldığı görülmektedir.</p> <p>Teze konu olan eserlerden bazılarının Türkiye'deki aynı döneme ait bazı tezhipli yazma eserlerle karşılaştırılması yapılarak tezhipli yazmaların Türkiye'deki yazma eserler kütüphaneleri dışında Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi bünyesinde de bulunduğu yapılan tez çalışmasında gösterilmektedir..</p>			
Anahtar Kelimeler: Tezhip, Serlevha, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	x	Ph.D.	
Title of Thesis: Evaluation of the Illumination Boards in Some Manuscripts in Gazi Hüsrev Bey Library in terms of Illumination Art			
Author of Thesis: Fatih Ural		Supervisor: Professor. Dr. Ayşe ÜSTÜN	
Accepted Date: 24.11.2020		Number of Pages: xx (pre text) + 204 (thesis)	
Department: Traditional Turkish Arts		Subfield: Department of Illumination	
<p>The art of illumination that has a rich and ancient history, is a kind of art that has a significant importance among Turkish decoration arts. Nowadays there are many manuscripts with illumination in public and private libraries, archives, museums and private collections. These works are precious as they are considered as heritage from ancient centuries. That's why illumination Works are under protection but not everyone has access to them. Besides, there are many Works brought out thanks to researchers studies, probably as many Works are waiting to be brought out.</p> <p>The art of illumination has been used mainly to adorn manuscripts, alongside panels, muraqqas, imperial orders and sultan's signatures.</p> <p>Thesis research is done at Gazi Hüsrev Bey library in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo. It is known that within the library there are more than 10.000 manuscripts in different languages. Since some of the manuscripts are linked to the branch of art we are studying, the thesis topic is selected as "The Evaluation of some manuscript's müzehhep serlevha in terms of the Art of Illumination in Gazi Hüsrev Bey Library." 15 different works with illumination are evaluated among them. 14 of these works are Holy Quran and one of them is Divan-ı Hafız.</p> <p>When we examine the illuminations in the works we see that they have specialities from 15th, 16th, 17th, 18th and 19th centuries Ottoman Empire. Generally the works are so precious that they could be called "masterpieces" but also there are more natural and basic works. In the illuminations, patterns such as botanical, hatayi, rumi, clouds are preferred as a mixture or alone and most of them are ½ symmetrical composition. When we examine the colours, we see mainly gold tones, dark navy follows it. Depending the century, other colors also were used on the works.</p> <p>Some of the Works studied in the thesis are compared to some with illumination that are done in Turkey and belong to the same era, it shows that works with illumination are not only located in Manuscript Libraries in Turkey, but also at Gazi Hüsrev Bey Library.</p>			
Keywords: Illumination, Serlevha, Gazi Husrev Bey Library			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da bulunan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi bünyesindeki yazma eserler üzerinde yapılan inceleme sonucunda 4, 9, 10, 12, 63, 2615, 4375, 4510, 6306, 6310, 6713, 6805, 6947, 6953, 7053 demirbaş numaralı yazma eserlerin müzehhep serlevhaları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Tezhip, uzun bir geçmişe sahip kitap süsleme sanatlarımızdandır. El yazması Kur'an-ı Kerimler, divanlar, levhalar, kitaplar, murakkaalar ve tuğralar gibi çeşitli güzel yazı örnekleri tezhip sanatıyla süslenmiştir.

“Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki Müzehhep Serlevhalı Yazmaların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi” adı ile ele alınan bu çalışmada: Türk İslam Sanatları tarihi açısından büyük değere sahip olan tezhip sanatında verilen eserlerin Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi bünyesinde de yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen yazma eserlerin bir kısmı incelenerek Geleneksel Türk Sanatları camiasına tanıtılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Tez çalışmasının ana araştırma merkezi olan kütüphanedeki yazmaların daha önce araştırılmamış olması, ülkemizde yer alan yazma eserler kütüphanelerinde yapılmış pek çok çalışma (tez, makale vb.) bulunmasına karşın, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde yer alan yazmaların daha önce yapılmış her hangi bir çalışmaya konu olmaması, bu çalışmanın yapılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmaya eserleri yerinde görmek ve incelemek amacıyla Bosna-Hersek Saraybosna'ya giderek başlanmıştır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi arşivinde dijital ortama aktarılmış on bin yazma eser üzerinde katalog taraması yapılmıştır. Tespit edilen altı yüz adet tezhipli yazma eserlerin demirbaş ve sayfa numaraları tespit edilip bu eserleri incelemek için kütüphane yönetiminden izin istenmiştir. Ancak incelenen eserlerden yüz seksen adeti tarafımıza verilmiştir. Bu eserler tek tek incelenerek desen

ve dönem analizi yapılmış ve sanat değeri olan on beş adet yazma eser tez konusu kapsamına dahil edilmiştir.

Eserler fiziki şartlar nedeniyle ağır tahrip olduğu için koruma altına alınmıştır. Bu nedenden dolayı eserlerin orijinallerini görmek mümkün değildir. Çalışma eserlerin dijital kopyaları üzerinde yapılmış olup, fotoğraf çekilmesine izin verilmemiştir. İstenilen eserin demir baş ve sayfa numaraları kütüphane yönetimine verilip o sayfanın dijital kopyası belirli bir ücret karşılığında alınmaktadır. Ancak tarafıma verilen eserlere ait fotoğrafların kalitesinin düşük olması yapılan çalışmayı zorlaştırmıştır.

Tez iki bölüm halinde yazılmıştır.

Birinci bölümde, eserlerin bulunduğu kütüphane hakkında bilgi verildikten sonra, 16. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Türk Tezhip Sanatının tarihsel gelişimi hakkında, Türklerde Nakkaşhane Geleneği hakkında ve Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki yazma eserlerde görülen kitap sanatı unsurları hakkında bilgi verilmiştir. Teze konu olan yazmalarda tezhip sanatının uygulama alanları, incelenen yazmaların tezhip sanatı (Desen, Kompozisyon, Motif, Renk) açısından incelenmesi yapılmış olup tezde yer alan her tezhipli yazmaya ait plan ve fotoğraflar, izleme kolaylığını sağlamak amacıyla metindeki ilgili bölüme yerleştirilmiştir Bu bölümü yazarken literatür olarak, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Tezhip, Hat, Serlevha maddesi, Hat ve Tezhip Sanatı-Ali Rıza Özcan, Osmanlıda Günlük Yaşam Nesnelere-M. Şinasi Acar, Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri ve Çeşitleri- İnci Ayan Birol, Katalog Arabskih, Turskih, Perzijskih, I Bosanskih- Kasım DOBRACA, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesindeki 1153 No'lu Mesnev-i Şerif'in Tezhip ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi(Yüksek Lisans Tezi)-Ümran Uyanık, Tezhip Sanatının Kullanım Alanları(Doktora Tezi)-Faruk Taşkale, ansiklopedi, kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

İkinci bölümde katalog çalışması, sonuç ve değerlendirme bölümünde ise bazı müzehhep yazmaların çağdaş eserlerle karşılaştırılması yapılmıştır.

1. BÖLÜM : GAZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİNDEKİ BAZI YAZMALARIN KİTAP SANATLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Hakkında Bilgi

Resim 1: Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Genel Görünüş

Kaynak : www.bosnahersek.ba

Günümüze kadar muhafaza edilmiş olan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, aynı zamanda Balkanlarda günümüzde de hizmet veren tek Türk kütüphanesidir¹. Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da bulunan ve Sancak Beyi Gazi Hüsrev Bey tarafından 1537 yılında yaptırılan, Balkanlar'daki en eski kütüphane olarak bilinen Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Doğu ve Batı dillerinde yazılmış beş bini aşkın eser bulunmaktadır². Gazi Hüsrev Bey tarafından kütüphaneye bağışlanan kitapların çoğu Avusturyalı General Savoy Eugene'in Bosna'ya girişi ve burayı tahribi sırasında yanmış, yağma edilmiş, bir kısmı da daha sonraki yangınlarda yok olmuştur. Bu sebeple kütüphanenin esasını teşkil eden ilk kitaplardan sadece birkaçı günümüze ulaşabilmiştir. Fakat çeşitli zamanlarda yapılan kitap bağışlarıyla Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi koleksiyonları zenginleştirilmiştir. 1863 yılında Bosna Valisi Topal Osman Paşa'nın talimatıyla inşa

¹ İlhan Polat, Saray-Bosna'da Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, s-245

² Nerma Zaimović, Bosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Bulunan Osmanlı Türkçesi ile Yazılmış Tıp Eserleri Üzerine Değerlendirme, Türküm Dergisi 1 Şubat 2020, s-246

ettirilen yeni binaya taşınmış, 1935 yılında da müftülük binasına taşınarak 1991 savaşına kadar faaliyetini burada sürdürmüştür. Savaş esnasında Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi de hedef olmuş ve binası büyük ölçüde tahrip edilmişse de kitaplar bilinmeyen bir yere taşınarak koruma altına alınmıştır³. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 15 Ocak 2014 yılında açılan yeni binasında faaliyetlerini sürdürmektedir(Resim-1).

1.2. 16 ilâ 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Türk Tezhip Sanatı Karakteristik Özellikleri

Sözlükte altınlamak anlamına gelen tezhip geleneksel kitap sanatlarının, uzun ve köklü geçmişine sahip bir dalıdır⁴. Genel ifadeyle altınla yapılan tezyinata tezhip, tezhiple bezenmiş olan eserlere müzehheb, bu işi yapan kişilere, erkekse müzehhib, kadın ise müzehhibe adı verilir⁵.

Tezhibin kullanıldığı alanlar, yazma kitapların zahriye, serlevha, unvan sayfası, sûrebaşı, bahirbaşı, hatime ve ketebe kısımları ile hüsn-i hat levhalarının, murakkaa'ların durak, koltuk, satır arası, iç ve dış pervaz bezeme sahaları, gülleri yazının içinde veya dışında kalan zemin boşlukları; kitap kabı bezemeleri ve minyatürlerin kenar boşlukları ile ayrıntılarındaki zeminlerdir⁶.

Tezhip sanatı Orta Asya'da Uygur Türkleriyle ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir. Selçuklularla İran üzerinden Anadolu'ya ulaşan ve burada daha önce yaşamış medeniyetlerin kalıntılarını bulan tezhip sanatı, onu uygulayan sanatkarların bu etkileri kendi milli zevklerine dönüştürmesiyle gelişmesini sürdürmüştür. Bu gelişme ve üslupların doğuşunda Uzakdoğu ve İran'dan çeşitli aralıklarla gelen tesirler, Memlük sanatı izleri, Anadolu Beyliklerinden kalan miras, fethedilen topraklardan gelen yeni zevklerin birleşimiyle 16. yüzyılda en üst seviyeye ulaşmıştır⁷. 16.yüzyıl Osmanlılar'da tezhip sanatının en olgun ve mükemmel devrinin başlangıcıdır. 15.yüzyıl sonlarında son şeklini alan Mushaf tezhibi ve sayfa düzeni bu yüzyılda da aynı şekilde devam etmiştir. Tezhiplerde, mat ve parlak olarak uygulanan altın, hayli geniş yer kaplamakta ve

³ Fikret Karçığ, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, TDV İA, İst-1996, C-13, s-458

⁴ İnci Ayan Birol, "Tezhip", TDV İA, İst-2012, C-41, s-61-62

⁵ Ayşe Üstün, Hilye-i Saadet Levhalarının Geleneksel Türk El Sanatları(Tezhip) Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniv Sos Bil Enst, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-1990, s-26

⁶ Gülnur Duran, "Tezhip", TDV İA, İst-2012, C-41, s-63-65

⁷ Fatma Çiçek Derman, "Tezhip", TDV İA, İst-2012, C-41, s-65-68

kullanılmasına henüz başlanan bedâhşi laciverdi ile eşsiz bir uyum sağlamaktadır. Mükemmel bir işçilik ve dengeli seçilen renklerin yanı sıra, desenlerin daha zengin ve çeşitli olduğu, yeni motiflerin katıldığı, zevk ve sanat gücünün doruk noktasına varıldığı görülmektedir⁸. Osmanlı'nın çevresine yaptığı fetihler sonucu bir kısmı İran'dan gelen ve tezhip sanatına büyük etkileri olduğu bilinen Hasan bin Mehmed, Melek Ahmet Tebrizi, Hasan bin Abdülcilil, Turmuş bin Hayreddin, Üveys in Ahmed, Bayram bin Derviş, İbrahim bin Ahmed, Mehmed bin Bayram bu devrin ustalarından bazılarıdır⁹. 16. yüzyılın ikinci yarısı Kanuni Sultan Süleyman çağıdır. Kanuni döneminin ekol yaratan ünlü nakkaşların başında Şah Kulu ve Karamemi gelmektedir¹⁰. Yavuz Sultan Selim zamanında Tebriz'den sürgün olarak gelip Amasya'da kalan, daha sonra İstanbul'a getirilerek vefatına kadar nakışhanede ser nakkaş olarak görev yapan Şahkulu Tebriz-Türkmen sanatında 14. ve 15. yüzyıllara kadar uzanan bir resim geleneği olan saz üslubunu Osmanlı sarayında uygulayıp yaptığı eserleriyle büyük beğeni kazanmıştır(Resim-2).

Resim 2: Şahkulu'na ait bir eser

Kaynak : Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı ve Çizim Tekniği ve Çeşitleri, s-88

⁸ Fatma Çiçek Derman, Osmanlıda Klasik Dönem Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566) Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-343

⁹ Fatma Çiçek Derman, Osmanlı Asırlarında Üslup ve Sanatkarlarıyla Tezhip Sanatı, Osmanlı Kültür Sanatı, Ank-1999, C-2, s-110

¹⁰ Elmas Özekkaya, Akşehir'den Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine Getirilen Tezhipli Yazma Eserler, Selçuk Üniv Sos Bil Enst, Yüksek Lisans Tezi, s-14

Şahkulu'nun yanında yetiştirdiği öğrencisi Mehmed Çelebi yani nakkaş Karamemi Ustasının vefatından sonra saray nakışhanesinde sernakkaş olarak görev yapmıştır. Üstün sanat kabiliyeti ile Saray Nakkaşhanesi'ndeki meslektaşları arasından sıyrılıp zirveye çıkmıştır. Karamemi çeşit yönünden çok zengin bahçe çiçekleri ile bitki türlerini tabii şekilleriyle üsluplaştırarak, bunlardan tek veya gruplar hâlinde desenler işlemiştir¹¹(Resim-3). 16. yüzyılın ikinci yarısında eser veren ünlü müzehhiplerden bazıları Şahkulu, Karamemi, Üstad-ı Rum Şaban, Selanikli Abdullah bin Mehmed bin İlyas ve Velican'dır¹².

Resim 3: Karamemi Üslubuna Örnek

Kaynak: Türk Tezhip Sanatında Desen, Hat ve Tezhip Sanatı, s-492

17. yüzyılda tezhip sanatı bir duraklama dönemine girmiş olup, bu dönem geleneğin devamı veya gerileme döneminin başlangıcı olarak adlandırılmaktadır¹³. Eserler klasik üslubun kuralları, renk ve kompozisyon anlayışı içinde tezhiplenmiştir. Klasik tezhip ve halkar ile tezhipli sayfa kenarı süslemeleri bu yüzyılda da görülmektedir. Kompozisyonlar sade, işçilik ise kabalaşmaya başlamıştır. Yüzyılın ilk yarısında altın

¹¹ Gülbün Mesara, Kanuni Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Karamemi, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-361-362

¹² Elmas Özekkaya, a.g.t, s-15

¹³ Ayşenur Kadakçı, Türk Tezhip Sanatında Bitkisel Kökenli Motiflerin Analizi, MSÜ Sos Bil Enst, İst-1992, s-14

ve lal renginin ağırlığı hissedilir bir durumdadır¹⁴. Yüzyılın ortalarına doğru müzehhipler hala serlevha, unvan sayfası tezhibinin tasarımında ve bezeme elemanlarının seçiminde geleneği korur. Zahriyelerde tezhip tasarımı görülmez olmuştur. Tezhiplerde bir önceki döneme göre en önemli ayrılık özellikle 17. yüzyılın sonlarına doğru renklerde ve dar, sık dandanlı dış pervazlarda görülür¹⁵. Özellikle lacivert renk parlaklığını ve geniş kullanım alanını kaybeder, soluk bir maviye dönüşür. Soluklaşan altın yıldız geniş yüzeylere uygulanır. Kalın sarmal dallar üzerinde sıralanan rozet çiçekler altta, bulutlar üstte olmak üzere tasarlanan bezeme zarifliğini yitirmiş, bezeme elemanı seyrekleşmiş, ayrı ayrı seçilir duruma gelmiştir. Bu yüzyıl boyunca tezhiplerin ustalıklı olanları genellikle dua kitaplarında ve Kur'an nüshalarında yer alır¹⁶. Bu devirde yetişen ünlü müzehhipler arasında Süraki Mustafa Efendi, Baruthaneli Abdullah Çelebi, Beyazi Mustafa Efendi, Antalyalı Ali, Hafız Mehmed Çelebi, Kanbur Hasan Çelebi bulunmaktadır¹⁷(Resim-4).

Resim 4: 17. Yüzyıl Tezhip Örneği

Kaynak: Kitap ve Tezhibi, Osmanlı Uygarlığı-2, s-886

¹⁴ Faruk Taşkale, Tezhip Sanatının Kullanım Alanları, MSÜ Sos Bil Enst, Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Tezhip Programı, Sanatta Yeterlilik Tezi, İst-1994, s-17

¹⁵ Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-273

¹⁶ Zeren Tanındı, Kitap ve Tezhibi, Osmanlı Uygarlığı-2, Ank-2004, s-887, 890

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C-3, Ank-1982, s-574

18.yüzyılda yaşanan önemli değişmeler Osmanlı toplumunu öncelikle askeri, siyasi, ekonomik alanlar olmak üzere her yönden etkilemiştir. Batı'ya dönük bir anlayışın başladığı bu süreçte başta padişahlar olmak üzere üst düzey yöneticilerin çabalarıyla Osmanlı'nın tüm kurum ve sistemlerinin Batı sistemlerine göre yeniden düzenlenmesine gayret edilmiştir¹⁸.

18.yüzyılın başlarında Avrupa Devletleri ile kurulan yakın ilişkiler, Osmanlı toplum hayatında Batı resim sanatının benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Bu devirde İstanbul'a birçok yabancı ressam gelmiş ve İstanbul manzaralarını, yaşayış tarzını tablolarında aksettirmişlerdir¹⁹. Bu durum Osmanlı nakış ve tezhip sanatı üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde özellikle İtalyan motifleri taklit edilerek duvar ve tavan süslemeleri, frenks usulü ile dekoratif resimler yapılmıştır. Büyük boy olan bu süslemelerin, daha küçük boyutlarda tezhip sanatı desenlerinde uygulandığı dikkati çeker²⁰. 18.yüzyıl tezhip sanatında klasik tarz devam ederken Avrupa ile olan etkileşim üslup zenginleşmesine neden olur ve geleneğe bağlı elemanlara yeni biçimler katılır. Bunların başında gölgeli boyanarak hacim kazanmış, tabii üslupta çiçek demetleri ile uzamış ucu kıvrılmış ve irileşmiş yaprak motifleri gelir²¹. Müzehhiplerin Avrupa'nın Barok ve Rokoko kıvrımlarını tanımlarıyla tezhipte de bir zenginleşme olmuştur. Bu çizgileri taşıyan vazolar, sepet ve saksılar içinde gölgeli boyanarak hacim kazanmış çiçekler, buketler, kurdeleler, perdeler, fiyonklar tezhiplerin bezeme öğeleridir²². Çiçek demetlerinin bağlandığı kurdelenin kıvrımları, çiçeklerin gövde ve yapraklarının C veya S biçimlerine uygun olarak işlenmesi, Barok ve Rokoko özelliği gösterir. Tek çiçek goncası, kurdeleyle bağlanmış çiçek demetleri, vazo içinde çiçekler, kıvrık dal şeklinde birbirine bağlanmış çiçekler, bir arma içinde yer alan çiçekler, tabak içinde meyveler en çok rastlanan motifler arasındadır²³.

18. yüzyıl kitap bezemelerinde farklı iki yol uygulandığı görülür. Müzehhiplerin bir kısmı klasik Osmanlı tezhibini devam ettirmeye çalışmış fakat klasik üslubun kabalaşmış ve irileşmiş kompozisyonlarını uygulamışlardır. Diğer kısmı ise Batı tarzı

¹⁸ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, Barok ve Rokoko Dönemi, Türk Sanatında Tezhip, İst-2014, s-52

¹⁹ Sezer Tansuğ, Çağdaş Türk Sanatı, İst-1986, s-40

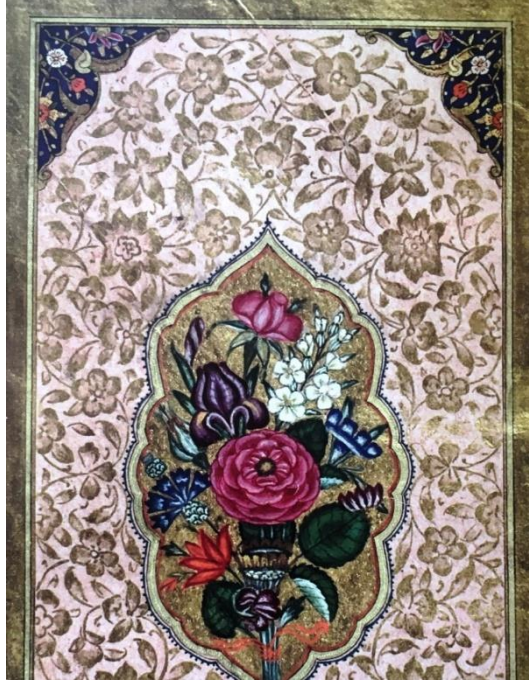
²⁰ Ayşe Üstün, a.g.t, s-19

²¹ Gülnur Duran, Ali Üsküdarı Tezhip ve Rugani Üstadı, Çiçek Ressamı, İst-2008, s-21

²² Zeren Tanındı, 2004, a.g.m, s-891

²³ Gülnur Duran, 18.Yüzyıl Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-406

süsleme sanatı etkisi altında tezhip örnekleri vermişlerdir²⁴. Bu yüzyılda müzehhipler arasında Ali Üsküdarî, Abdullah Buharî, Ahmed Hazine ve Ali Çakerî önde gelir. Ali Üsküdarî müzehhip ve rugani üstadıdır. Bu dönemde bezeme sanatına giren Avrupa bezeme unsurlarının Üsküdarî'nin eserlerindeki yorum inceliğinde, sanatçının klasikler ile yeninin karakteristik yapılarını bozmadan ve birbirine karıştırmadan birlikte kullanarak kendi üslubunu oluşturduğu görülür²⁵ (Resim-5).

Resim 5: 18. Yüzyıl Tezhibine Örnek

Kaynak: 18. Yüzyıl Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı, s-402

19. yüzyıl tüm dünyada değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Avrupa, Asya, Uzakdoğu ve Amerika kıtası kendi yapısına ve durumuna göre bir değişim sürecinden geçmiştir. Ortak payda, bunun çok çetin ve sancılı yaşanmasıdır. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, batı ile ilişkisini Batılılaşmaya dönüştürmüş ve güç kaybının etkilerini en ağır şekilde yaşamıştır. Osmanlı sanatı da değişimin içinde yer almış, hatta bu değişimin en çarpıcı ifadelerinin gerçekleştiği bir alan olmuştur. Batılılaşmada kurumsallaşmasının adımı Sultan III. Selim döneminde atılmıştır²⁶. Barok ve Rokoko

²⁴ Ayşe Üstün, a.g.t, s-19

²⁵ Gülnur Duran, "Osmanlı Tezhip Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler", Süleyman Demirel Üniv Sos Bil Enst. Dergisi, Isparta-2018, S-31,s-187

²⁶ Özgür Çetintaş, Milli Kütüphane'deki Yazmaların Kitap Sanatları Açısından İncelenmesi, Doktora Semineri, Süleyman Demirel Üniv Sos Bil Enst, Isparta-2014, s-11

tarzı kitap süslemeleri ve levhaların en güzel örnekleri 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda ortaya konmuştur. 19. yüzyılda bir yandan da tasarımda ve bezeme elemanlarında klasik döneme bir dönüş çabası görülür. Ancak tezhip ustalarının süslemelerde yoğun altın kullanılarak yaptığı çalışmalar klasik dönemin asaletli ve zerafetli havasından uzaktır. Klasik üslupta uygulanan motifler bu dönemde daha iri ve kaba olarak çalışılmış, zeminde lacivert yerine siyah renk daha çok tercih edilmiştir. Rumiler daha iri ya da uzun olarak orantısız bir formda çizilmiş, zengin renk çeşidi olmasına rağmen renkler arasında uyum pek sağlanamamış, zeminlerde altın fazlaca kullanılmış, bazen varak halinde yüzeye yapıştırılmıştır²⁷. 19. yüzyılın başlarında üstat Ahmed ve kardeşi çiçek ressamı Ata Efendi çok meşhurdurlar. Ata Efendi Hezargradlı lakabı ile tanınmış olup, bu müzehhibin tarzının devrine göre çok ince olduğu görülür. Yine bu yüzyılın öne çıkan müzehhibleri arasında Hasan Karamani, Razgradlı Ahmed, Lalelili Şakir, Hacı Hasan Salih sayılabilir²⁸(Resim-6).

Resim 6: 19. Yüzyıl Tezhibine Örnek

Kaynak: Kitap ve Tezhibi, Osmanlı Uygarlığı-2, s-891

²⁷ İlhan Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-53

²⁸ Süheyl Ünver, Ustası ve Çırağıyla Hezargradlızade Ahmet Ataullah Hayatları ve Eserleri, İst-1985, s-18

1.3. Türklerde Nakışhane Geleneği

Nakkaşhane (Nakışhane): (Karhâne-i nakkaşân) Saray bünyesinde yer alan, müzehhip, musavvir, nakkaş, mücellit ve yardımcılarıyla şakirtlerin çalıştığı alana verilen isimdir²⁹. Türk süsleme sanatında kitap bezenmesinden iniye, halıdan mimariye kadar yüzyıl boyunca devam eden üslup birliğinin sağlanmasındaki en önemli faktörlerden biri nakışhane geleneğidir. Türk tarihinde başarıyla uygulanan merkeziyetçi devlet düzeni ve idare şekli, sanat alanında da hakim olmuş, hemen hemen her devirde devlet merkezi, aynı zamanda kültür merkezi sıfatını da korumuřtur³⁰. Nakışhane geleneğinin çıkış noktası Uygur Türklerine bağlanır. Orta Asya Türk Devletlerinin hükümdarları, nakkaş ve müzehhipleri himaye etmişlerdir. Sanatçıları bir arada toplayan akademiler kurmuřlardır³¹. Önemli el yazmalarının bezendiği, saray köşklerine, binalara yapılacak kalem işlerinin desenlerinin hazırlandığı nakkaşhaneler, aynı zamanda genç sanatkarların usta ıracak usulüne göre yetiştiği eğitim merkezi görevini de üstlenmiştir. Hükümdar tarafından tayin edilen devrin en yetenekli sanat erbabı, başnakkaş (nakkaşbaşı, sernakkaş) olarak anılır ve birçok sorumlulukları yanında eğitici sıfatını da taşırdı³². Anadolu'nun Türkler tarafından yurt edinilmesinden sonra Konya'yı devlet merkezi yapan Anadolu Selçuklu Devleti zamanında da nakkaşhane geleneği saraya bağlı olarak sürdürülmüş, bir taraftan hattatlar, nakkaşlar, müzehhibler yetişirken, diğer taraftan da birçok Kur'an-ı Kerim ve Mesnevi-i şerif gösterişli şekilde tezyin edilmiřtir³³. Uygur Türklerinden bu yana gelen nakışhane geleneği Osmanlı İmparatorluğu zamanında da devam ettirilmiş ve bilinen ilk nakışhane başkent Bursa'da kurulmuştur. Ancak Bursa'daki nakışhane ile ilgili bilgiler yetersizdir. Daha sonra başkent Edirne'ye taşınınca, Edirne Sarayında da Nakışhane kurulduğu görülmektedir. Fatih'in 1453'de İstanbul'u fethetmesi ile birlikte 15. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan Saray-ı Cedid (Yeni Saray) yani Topkapı Sarayı, sanat faaliyetlerinin merkezi

²⁹ Fatma iek Derman, Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-530

³⁰ Fatma İnci Ayan Birol, Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı, izim Tekniği ve eşitleri, İst-2012, s-33

³¹ Celal Esad Arseven, Türk Sanatı, Sanat Ansiklopedisi, İst-1958, s-2067

³² Ümran Uyanık, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesindeki 1153 No'lu Mesnev-i şerif'in Tezhip ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniv Sos Bil Enst, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2010, s-20

³³ Atanur Meriç, Nakkaşhane Geleneği, Antik&Dekor, S-9 Aralık-Ocak, 1990-1991, s-109

olmuştur³⁴. Tezyini sanatlarda önemli bir yeri ve hizmetleri bulunan nakışhane kurumu, Osmanlılar'da Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında güçlenerek tek ve merkezi bir otorite haline gelmiştir³⁵. Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim devrinde sarayda toplanan sanatçılar, Kanuni Sultan Süleyman Devrinde, Cemaat-ı Rum ve Cemaat-ı Acem olarak iki gruba ayrılmıştır. Kanuni Döneminde bu iki örgütte yaklaşık kırk bölük mevcut olup III. Murad döneminde, Nakkaşlar ve Zergerler tek bölük haline getirilerek, ayırım ortadan kaldırılmıştır³⁶. Osmanlı saray nakkaşhanesindeki sanatkarlar ehl-i hiref adı verilen teşkilata mensuptu. Arapça ehl ve hiref kelimelerinden oluşan ehl-i hiref kavramı sanat sahibi, sanatta muktedir olan kişiler şeklinde ifade edilmekteydi³⁷. Hem güzel sanat, hem tezyini sanat hem de hırfet (zanaat) kesiminden gelenlerle oluşturulan bu teşkilat, bir vasıtayla padişah ve devletin ileri gelenleri için birbirinden değerli sanat eserleri üretilirken diğer yandan mimari, cam, deri, ahşap, dokuma, çini, kitap, kumaş, silah, mücevher, halı, maden gibi farklı sanat dallarındaki üretimler için kompozisyonlar meydana getirilmiştir. Bütün sanat kollarında görülen klasik süsleme motifleri ve kompozisyonlar, hep bu sanatçıların hayal gücünün ürünü olmuştur. Sanatta zaman içinde görülen ekolleri, akımları, üslup değişikliklerini, yenileşmeleri bu sanatçıların biçimlendirmiştir. Nakışhanedeki bazı sanatçılar sadece bir alanda uzmanlaşırken motiflerin geliştirilmesinden desenin tasarımına, renklendirilip çizilmesine kadar eserin her aşamasını kendisi tamamlayan ustalar da vardır. Dolayısıyla bazı tezhip sanatçıları aynı zamanda, birer ressam olup nakkaş terimi ile nitelendirilmekteydi³⁸. Saray nakışhanesinde bir Mushaf veya kıymetli bir yazma hazırlanırken şu işlemlerden geçmekteydi: Önce nakkaşhaneye gelen ham kağıt boyanarak aharlanır(cilalanır), mührle ile mührülenir ve metnin yazılması için hattata gönderilir. Daha sonra bezenecek alanlar belirlenerek desenler hazırlanır ve iğnelenerek zemin rengine göre söğüd kömürü tozu veya tebeşir tozu ile silkelenerek işlenecek kağıda geçirilir. Zemin temizlendikten sonra evvela altınlar sürülüp mührülenir ve tahrirleri tahrirkeşler tarafından, cedvelleri ise cedvelkeşler tarafından çekilir en son olarak da motifler ve zemin renklendirilirdi. Bu aşamalardan sonra eser mücellide giderek ciltlenir, şayet

³⁴ Ayşe Üstün, a.g.t, s-23

³⁵ Fatma İnci Ayan Birol, a.g.e, s-42

³⁶ Ayşe Üstün, a.g.t, s-24

³⁷ Önder Küçükerman, Ehl-i Hiref'ler, Tombak Dergisi Kasım-Aralık1994, s-36

³⁸ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-26

kitabına minyatür yapılacak ise bu işi nakkaş veya musavvir denilen sanat erbabı üstlenir.³⁹ Yazma eserin ortaya çıkma sürecinde her usta kendi payına düşen çalışmayı yaptığı için meydana gelen eser bir ekip çalışmasının ürünü olarak tamamlanmış olur. Bu nedenden dolayı pek çok eserde sanatkar imzası görülmez. Gerek ekip çalışmasının sonucu, gerekse hürmetten dolayı meydana gelen bu uygulama, bugün sanat tarihi araştırmalarını oldukça güçleştirmekte ve sanatkarların kim olduğu tespitini zorlaştırmaktadır⁴⁰.

1.4. Teze Konu Olan El Yazması Eserlerde Görülen Kitap Sanatı Unsurları

1.4.1. Hat Sanatı

Arapça kökenli bir kelime olan Hat; güzel yazı, doğru yol, çizgi gibi anlamlara gelmektedir⁴¹. Yazmak, çizmek, kazmak anlamlarındaki Arapça hat mastarından türeyen ve yazı, çizi, çığır, yol gibi manalara da gelen hat kelimesinin çoğulu hutut ve ahtattır. Terim olarak Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı (hüsn-i hat) anlamında kullanılmıştır. Kaynaklarda genellikle cismani aletlerle meydana getirilen ruhani bir hendese olarak tarif edilen hat sanatı bu tarife uygun olarak yüzyıllar boyunca gelişerek günümüze gelmiştir⁴². Güzel yazı yazmayı meslek edinen sanatkara eskiden “Kettab” denilirmiş. Yakut’tan itibaren “Hattat” denilmeye başlanmış ve bu değişim bu güne kadar devam edip gelmiştir⁴³. Bugün çok geniş bir coğrafyada kullanılan İslam yazısı 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren yapılan kazılarda elde edilmiş olan verilere göre Nabat yazısından inkişaf etmiştir. İslamiyetten önceki ve İslam’ın ilk yıllarına ait kitabelerin analizi, Arap yazısının bitişik Nabat alfabesinden doğduğunu ve bu yazının gelişmiş bir devamı olduğunu göstermektedir⁴⁴. Hz Ali zamanında, başkent Kufe’ye nisbetle Kufi adını alan yazı, Emeviler’in son döneminden itibaren değişmeye başlayarak, harflerin bünyesindeki köşelilik kaybolmuştur. Abbasiler devrinde aynı zamanda vezir ve hattat olan İbn Mukle, Arap yazısını kurallar altına almaya çalışmış ve bunun sonucunda aklam-ı sitte denilen altı çeşit yazı ortaya çıkmıştır. Bunlar muhakkak,

³⁹ Fatma İnci Ayan Birol, a.g.e, s-47

⁴⁰ Ümran Uyanık, a.g.t, s-24

⁴¹ Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki, İst-1996, s-583

⁴² M.Uğur Derman, Hat, TDV İA, İst-1997 s- 427

⁴³ İsmet Binark, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Ank-1975, s-13

⁴⁴ Ali Alparlan, Hat Sanatında Osmanlılar, Osmanlı Uygarlığı-2, Ank-2004 s-825

reyhani, sülüs, nesih, tevki ve rika'dır.⁴⁵ Şeş Kalem adı da verilen bu altı çeşit yazıdan zaman içinde değişik yeni yazı türleri meydana getirilmiş, bazı kaynaklarda bu sayının elli dörde kadar çıktığı yazılmaktadır⁴⁶. Hat sanatında yaptığı yeniliklerle en büyük sanatçılardan biriside İbnü'l Bevvab olarak tanınan İbn Hilal Aklam-ı Sitteyi daha da geliştirmiştir⁴⁷. İbn Hilal, İbn Mukle'nin yazmış olduğu yazılara daha ince geometrik düzenlemelerle onun üslubunu kendince düzenlemiştir. Hat sanatının gelişiminde önemli rol sahibi olan hattatlardan biri de Yakut-i Musta'sımı dir. Kalem ağzını meyilli keserek Aklam-ı Sitte'ye yeni bir katkı sağlamıştır. Üslubuyla Muhakkak ve Reyhani yazıları klasik bir şekle oturtmuştur. İslam dünyasında onun üslubunun takdir görüp kabul edilmesiyle ona kibletü'l küttab (Hattatların kiblesi) lakabı kullanılmıştır⁴⁸. Aklam-ı sitte bir yazı terimi olup, altı kalem manasına gelmektedir. Birbirinden çok küçük farklarla ayrılan bu yazılardan birini yazan hattat diğerlerini de zorlanmadan yazabilir. Başka bir deyişle bu altı çeşit yazı, paralel çizgilerde ilerlemiştir. Bu yazıyı geliştirenler Türkler ve İranlar olurken diğer İslam ülkelerinde önemli gelişmeler görülmemiştir⁴⁹. Yakut'un ölümünden sonra onun aklam-ı sitte anlayışı, yetiştirdiği üstatlar aracılığıyla Bağdat'tan, Mısır, Suriye, İran ve Maveraünnehir'e kadar yayıldı.

1.4.2. Tezhip Sanatı

Yüzyılları aşan bir geçmişten gelen tezhip sanatı bir estetik değer taşımaktadır. Türk İslam devletleri arasında bir itibar ve zenginlik göstergesi olmuştur. Güzel yazıyı ile cilt sanatını tamamlayan, onlara ahenk ve güzellik kazandıran tezhip, önemli kişilerin veya kitap severlerin kütüphaneleri için yazılan başta dini kitaplar olmak üzere divanları, mesnevileri, tarihi, ilmi, edebi el yazması kitapları, levhaları, tuğraları, fermanları, hilye ve murakkaat denilen güzel yazı albümlerini süslediğini daha önce belirtilmişti⁵⁰. Kitap sanatlarında en yoğun tezhipler; Kur'an-ı Kerim, mesnevî ve dua kitapları gibi dini yazmalarda bulunur. Bunun yanında edebî eser olan dîvanlarda, ilmî yazmalarda, Hilye-i Şeriflerde, murakkalarda, kıt'alarda, levhalardaki celî yazı kenarlarında da tezhip sanatı ile karşılaşılır. Bilhassa Kur'an-ı Kerimlerin yazılmış şekli olarak bilinen

⁴⁵ Ali Alparşlan, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İst-1999, s-19-20

⁴⁶ Muammer Ülker, Türk Hat Sanatında 16. Yüzyıl Ünlü Hattatlar, Türkiyemiz Dergisi, S-54, Şubat-1988, s-18

⁴⁷ Ali Alparşlan, 1999, a.g.e, s- 20

⁴⁸ Muhiddin Serin, Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İst-2003, s-77,79

⁴⁹ Ali Alparşlan, İslam Yazıları, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-33-34

⁵⁰ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-25

Mushafların, zahriye (sırt) sayfaları, ser levhaları, unvan sayfaları, sûre başları, güller, keleme veya hatime sayfası en yoğun, en özenilerek yapılan tezhiplerin bulunduğu sayfalarıdır. Tezhip sanatında uygulanan işleme ve teknikleri, zemini boyalı klâsik tezhip (düz tezhip), zer-ender-zer tekniği, çift tahrir tekniği, halkârî tekniği olmak üzere dört ana grupta toplamak mümkündür⁵¹.

1.4.3. Cilt Sanatı

Cilt, kitap yapraklarının yıpranmasını önleyen bir koruyucudur⁵² ve bir eserin yazımı ile tezhibi bittikten sonra sıra ciltlenmesine gelir. Arapça kökenli bir kelime olan “cilt”, deri anlamına gelmektedir. Kitabın yapraklarının yıpranmasını ve dağılmasını önlemek ve sırasıyla bir arada tutmak için ince tahtadan, deriden ya da üzerine deri, kağıt, bez gibi şeylerle kaplı mukavvadan yapılan bir koruyucudur. Usta-çırak ilişkisi içinde babadan oğula geçen bir sanat dalı olarak süren cilt sanatı, yazma eserlerin muhafazasında önemli yeri olan kitapçılık sanatlarından⁵³. El yazması bir eserin sanat değeri taşıması, onun hattının iyi bir hattat elinden çıkmasına, cilt, tezhip ve tasvirlerinin ustalıklarla yapılmasına bağlıdır. Fakat bir yazma eserin hattı ustalıklarla yazılmasa da, tezhip ve tasvirlerle bezenmesi de kitabın cildine ayrı bir özen gösterilen örnekler çoğunluktadır. Orta çağın ilk dönemlerinden itibaren kitaba olan talebin artması, kapların ana malzemesi olan deriye ve kapları yapan mücellit zümresine duyulan ihtiyacı arttırmıştır⁵⁴. Bir el yazması eserin yazımı, tezhibi ve tasviri bittikten sonra sıra ciltlenmesine gelir. Çoğu müzehhip aynı zamanda mücellittir. Ciltler el yapımı mukavvadan yapılır ve üstleri genellikle sahtiyan ya da meşin denilen deriyle kaplanır. Genel olarak deri ciltlerde kahverenginin bütün tonlarıyla vişneçürüğü, siyah, nefli ve kırmızı renkler kullanılmıştır⁵⁵. Ciltler kullanılan malzemeye, taşıdığı sanat değerine ve süslemelerine göre adlandırılır. Kapak, sertap ve mıklep üstündeki cilt bezemeleri, genel olarak deri üstüne kabartma olarak hazırlanır ve kimi yerleri sıvama altınla süslenir. Yapım tekniklerine göre isimler alır. Motifleri kalıpla basılanlara

⁵¹ Mustafa Yıldırım, Esra Öz, Millet Kütüphanesinde Bulunan “Şerh-i Kitâb-ı Sibeveyh” İsimli Yazma Eserin Tezhip Açısından İncelenmesi, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, C-2, S-4, 2013, s-47

⁵² Kemal Çiğ, Türk Kitap Kapları, İst-1971, s-8

⁵³ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-218

⁵⁴ Zeren Tanındı, Kitap ve Cildi, Osmanlı Uygarlığı-2, Ank-2004, s-841

⁵⁵ M. Şinasi Acar, Cilt, Osmanlılarda Günlük Yaşam Nesnelere, Yem Yayınları, İst-2011, s-164

gömme cilt, elle işlenerek yapılanlara yazma cilt denir⁵⁶. Motifler yekşah denilen aletle şekillendirilirse yekşah cilt; kadife ile kaplanana zerduva cilt; altın ile işlenenlere zerduz cilt; gümüş ile işlenmiş olanlara simduz cilt; cildin kenarları deri, ortası ebru ya da kumaş ile kaplanırsa çarköşe cilt; bezemesi altın yıldız parmaklık tarzında geometrik çizgilerle yapılmış olanlara zilbahar cilt; farklı renklerde altının bir arada kullanılması veya altının yüzeyin tamamını kapatacak şekilde sürülmesine mülemma şemse cilt; kalıplı veya kalıpsız uygulamalarda çift renk deri veya boya kullanımına mülevven şemse cilt adı verilir⁵⁷ (Resim-7).

Resim 7: Yazma Cilt Örneği.

Kaynak: GHBK Demirbaş Numarası-7734

⁵⁶M. Şinasi Acar, a.g.e, s-164

⁵⁷Selman Küçükkömürler, İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Ahmed Karahisari Hatlı Yazma Eser Ciltlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İst.-2019, s-11

1.5. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki Bazı Yazmalarda Görülen Tezhip Sanatı

Teze konu olan müzehhep yazmalarda tezhipli alanlar olarak serlevhalar ve bir adet de ünvan sayfası tespit edilmiştir. Ancak daha çok tezin ana konusu olan serlevhalar üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte bir yazma eserde görülen tezhipli alanlar hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

Dönemlere göre, Kur'an'lar, divanlar, mesneviler, dini, edebi, tarihi, bilimsel eserleri genellikle bezediği dikkati çeker. Bu yazmalarda zahriyeler, serlevhalar (dîbâce), ünvan sayfası, bölüm başlıkları, hâtîme bölümleri, divanlarda kaside başlıkları, satır araları, Kur'an'larda ilk iki sayfa, sûre başları, sayfa kenarlarındaki Mushaf gülleri ile ayet aralarındaki noktalar tezhiplenmiştir⁵⁸.

Resim 8: Zahriye Sayfasına Örnek

Kaynak: Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri, s-79

Zahriye, yazma kitaplarda esas metnin başladığı sayfanın arkasındaki sayfa veya sayfalar için kullanılan bir terimdir. Bu sayfalar boş bırakıldığı gibi tezhip de

⁵⁸ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-154

işlenebilir⁵⁹. Dönemlere göre farklılıklar arz eden zahriye sayfaları, Fatih devri kitaplarında çift sayfa iken 16. yüzyıl da tek sayfa olarak fakat daha ihtişamlı çalışılmıştır⁶⁰. Büyük emek ve masraf gerektiren zahriye tezhibi 10. yüzyıldan itibaren Mushaflarda görülmeye başlanmış; 17. yüzyıldan itibaren kaybolmuş, nadiren de olsa yapılan örneklerinde eski ince işçilik görülmez olmuştur⁶¹ (Resim-8).

Yazma bir eserde zahriyeden sonra gelen serlevha, unvan sayfası ayrı bir başlık altında anlatıldığı için burada değinilmemiştir (bkz : 2.2 Serlevha (Dîbâce), Unvan Sayfası Tezhibi).

Bölüm başı tezhibi (ara başlık, bahir başı, fasıl başı, sûre başı). El yazması kitaplarda fasıl veya bahir adı verilen her bölümün başında bulunan, Mushaflarda ise her sûrenin başladığı yeri gösteren tezhipli sahalardır⁶² (Resim-9).

Resim 9: Ara Başlık Örneği.

Kaynak: GHBK Demirbaş Numarası-2540

Hatime, ferağ ya da ketebe kaydı, yazma eserlerde bitiş bölümüdür⁶³. Bu sayfa müellifin eserini bitirirken yazdığı duaları, hattatın adını, nüshanın yazıldığı tarihi, varsa müzehhibini belirten yazıları kapsayan son sayfadır. Hattatın kendi adını koyduğu için

⁵⁹ Gülnur Duran, “Tezhip”, TDV İA, C-41, İst-2012, s-63-65

⁶⁰ Hatice Aksu, Türk Tezhib Sanatında Süsleme Unsurları, Yeni Türkiye Dergisi, S:34, Ank-2000, s-133

⁶¹ Fatma Çiçek Derman, Tarihimizde Mushafların Bezenmesi, Diyanet İlmî Dergisi, C-46, S-4, Ank-2010, s-138-139

⁶² Gülnur Duran, a.g.m, s-63

⁶³ Fatma Çiçek Derman, Ank-2012, a.g.m, s-528

ketebe sayfası da denir. Ketebe kaydına (istinsah kaydı, ferağ kaydı) eserin müstensihî, istinsah yeri ve istinsah tarihi de yazılır⁶⁴ (Resim-10, 11).

Resim 10: Hatime Sayfasına Örnek

Kaynak: GHBK Demirbaş Numarası-7579

Resim 11: Hatime Sayfası Örneği

Kaynak: GHBK Demirbaş Numarası-8679

⁶⁴ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-175

1.5.1. Serlevha (Dîbâce), Ünvan Sayfası Tezhibi

Farsça “ser” ile Arapça “levha” kelimelerinden oluşan serlevha, bir yazının başlığı demektir. El yazması kitapların zahriye sayfasından sonra karşılıklı iki sayfasına yapılan bezemeli başlığı ifade eder. Dibace adı da verilen bu sayfaların tezhibine serlevha tezhibi denir. Genellikle Kur’an-ı Kerim’de Fatıha ile Bakara suresinin ilk ayetlerinin yer aldığı karşılıklı sayfalarda uygulanan serlevha tezhibi el yazması eserlerde, mesnevi tarzında yazılmış eserlerin baş ve bölüm başlıklarında görülür. Eğer tezhipli kısım, metnin başladığı ilk sayfada ve sadece yazı sahasının üzerinde yer alıyorsa bu sayfaya ünvan sayfası adı verilmektedir (Resim-12, 14).

Resim 12: Demirbaş Numarası-63, Ünvan Sayfası Örneği

Serlevha tezhibi renk, desen ve motif bakımından zahriye tezhibiyle uyum içinde olur⁶⁵. Serlevhalar genel olarak, taç (iklil), tepelikli mihrabiye biçiminde tezhiplenmiştir. Selçuklularda dikdörtgen başlığın yanında, yuvarlak veya ucu dışa doğru sivrilmiş gül formu olabilir. Bu form 15. yüzyılda yer yer görülmüştür. Fatih dönemindeki dikdörtgen başlıklara zamanla tepelik ya da taç dilimleri eklenmiş; giderek sayfanın ortalarına kadar inebilen başlıklarda 18. yüzyılda doğal çiçekler ve çiçek buketleri yer almıştır⁶⁶. Serlevha düzenlemelerinde kompozisyon tasarımları ve motifler devrin beğeni ve yeniliklerine göre değişiklikler gösterir. Fatih döneminde serlevha tezhibi

⁶⁵ Gülnur Duran, Serlevha, TDV İA, s-567-568

⁶⁶ Mine Esiner Özen, a.g.e, s-35

sade bir biçimde sayfanın enince uzanan uzun dik dörtgen formda yer alırken klasik dönem Mushaf örneklerinde metni çepeçevre dolaşarak bir çerçeve oluşturur. Kimi zaman metnin iki yanına koltuklar eklenir (Resim-13). Özellikle konusu tarih olan resimli el yazması eserlerde serlevhalar tüm sayfayı kaplayacak biçimde tezhiplenmiştir. Çerçeve tezhibi dandanlarla zenginleştirilen bezemelerin sayfa kenarlarını sıvama halkarlar süsler. 18. yüzyılda motif ve desen Avrupa sanat anlayışının etkileri, rokoko sanatının motifleri ve renkleri serlevhalarda kendini gösterir. Gölgeyi boyanarak hacim kazanmış, vazoda çiçekler, bükülüp kıvrılmış yapraklar, örgülü şeritler ve kurdeleler desenlerde dikkat çeker. Tabii üsluptaki çiçekler bu dönemin en önemli özelliklerindedir. Tığların işlenişin de bir kabalık ve yoğunlaşma vardır⁶⁷.

İncelenen serlevha sayfalarının on beş adedi çift tam sayfa ve dikeydir. Bir tanesi de unvan sayfası şeklindedir. Bu eserlerde kullanılan kompozisyon planları ½, ¼ simetri, ters simetri ve ulama(raport) kompozisyonlardır. İncelenen eserlerin hepsi tam sayfa dikeydir. Serlevha çeşitlerinde daha çok ikilil, mihraplı serlevha tarzı tercih edilmiştir.

Resim 13: Serlevha Sayfası Örneği

1.5.2. Satır Arası Tezhibi

Yazma eserlerde tezhiplen alanlardan biride satır aralarında kalan boşluklara yapılan bezemelerdir ki “beyne’s-sütûr” tabiriyle anılırlar⁶⁸. Kıymetli yazmalarda esere değer katmasının yanı sıra yazı sahası zemininde kirlenme yırtılma gibi bir hasarın söz konusu

⁶⁷ Gülnur Duran, Serlevha, TDV İA, s-569

⁶⁸ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-160

olduğu durumlarda bu kısımları gizlemek ve satır aralarında haddinden fazla kalan boş alanları gidermek için de yapılmaktadır. Genellikle dendanla sınırlandırılan yazının etrafındaki sahalar, kağıt rengi ya da sadece altın sürülerek bezemesiz bırakıldığı gibi üç nokta ile doldurulan veya ağırlıklı olarak pembe rengin kullanıldığı, ince çizgilerde taranarak yapılan örnekleri de bulunmaktadır. Bu bezemeler tezhip sanatının farklı teknik, üslup ve desenleriyle işlenmiştir⁶⁹ (Resim-14)

Resim 14: Unvan Sayfası ve Satır Arası Tezhibine Örnek

Kaynak: GHBK Demirbaş Numarası-2455

1.5.3. Koltuk

Müzehhep alanlarda koltuklar metinlerin iki tarafında yer alan küçük dikdörtgen alanlardır. Bu bölümlerin süslemeleri genelde simetrik olarak tasarlanır. Ancak birbirlerinden farklı deseni olan koltuklar da vardır. Koltuklar en çok serlevhalarda, kıt'alarda veya levha olarak yazılan bazı yazıların iki yanında görülür. Koltuk tezhipleri

⁶⁹ Gülnur Duran, "Tezhip", TDV İA, s-65

kompozisyonun bütünüyle uyumlu olarak tasarlanıp renklendirilir.⁷⁰ Kıt'aların sülüs, muhakkak veya tevki hatla uzun tutulan ilk satırın altına nesih, reyhani ya da rika hatla kısa olarak yazılan satırların iki tarafındaki dikdörtgen veya kare şekilli kısımlara yapılan bezemeye verilen isimdir.⁷¹ Eğer Kur'an-ı Kerim birden fazla yazı cinsi kullanılarak yazılmış ise o zaman bezenirken satır aralarında kalan kısımlara da koltuk tezhibi işlenir. Bu şekilde yazılmış Mushaflara en güzel örnek Ahmed Karahisari Kur'an-ı Kerim'i adıyla tanınan 300 varak hacmindeki eserdir. Mushaf'ın her sayfasında karşılıklı ikişerden dört koltuk bezemesi yer almaktadır ve toplamda 2360 adet farklı koltuk tezhibi bulunmaktadır.⁷²

İncelenen eserlerin on tanesinde (4, 9, 10, 2615, 4375, 4510, 6306, 6713, 6805, 6953) koltuk tezhibi vardır.

Resim 15: GHBK Demirbaş Numarası-10, Koltuk Örneği

⁷⁰ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-176

⁷¹ Fatma Çiçek Derman, Ank-2012, a.g.m, s-529

⁷² Fatma Çiçek Derman, Ank-2010, a.g.m, s-142

Çizim 1: GHBK Demirbaş Numarası-10, Koltuk Deseni Çizimi

Resim 16: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Koltuk Örneği

Çizim 2: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Koltuk Deseni Çizimi

Resim 17: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Koltuk Örneği

Çizim 3: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Koltuk Deseni Çizimi

Resim 18: GHBK Demirbaş Numarası-9, Koltuk Örneği

Çizim 4: GHBK Demirbaş Numarası-9, Koltuk Deseni Çizimi

Resim 19: GHBK Demirbaş Numarası-6713, Koltuk Örneği

Çizim 5: GHBK Demirbaş Numarası-6713, Koltuk Deseni Çizimi

Resim 20: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Örneği

Çizim 6: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Deseni Çizimi

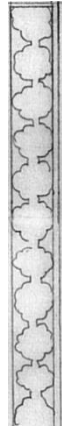
Resim 21: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Örneği

Çizim 7: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Koltuk Deseni Çizimi

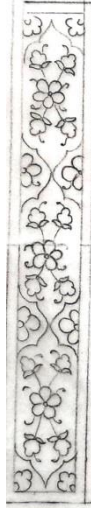
Resim 22: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Koltuk Örneği

Çizim 8: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Koltuk Deseni Çizimi

Resim 23: GHBK Demirbaş Numarası-4, Koltuk Örneği

Çizim 9: GHBK Demirbaş Numarası-4, Koltuk Deseni Çizimi

Resim 24: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Koltuk Örneği

Çizim 10: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Koltuk Deseninin Çizimi

1.5.4. Güller (Mushaf gülü) ve Duraklar

El yazmalarında metnin önemli yerlerini belirtmek için veya Kur'an'da surelerin başları ve Kur'an için özel anlamı olan işaretleri belirtmek için sayfa kenarlarına yapılan dairevi formda süslemelere gül adı verilir. Yazı sahasının dışındaki sayfa boşluğuna okuyan yahut yazan kişiye kolaylık sağlaması için surelerin bölünmesinde hamse, aşere; cüzlerin bölünmesinde hizip, nısıf, cüz; secde edilmesi gereken yerleri işaretlemeye secde gülleri kullanılmaktadır⁷³. Mushaflarda secde yerlerinin belirten on dört adet secde gülü, her on ayette bir aşere gülü, her beş ayette bir hamse gülü, her yirmi sayfada bir cüz gülü, her beş sayfada bir hizip gülü, otuz cüzden her birinin yarısında ise nısıf gülü kullanılmaktadır. Sayfanın dışa bakan kenarında ve çerçeve dışında kalan alana yapılan ve genel olarak gül olarak isimlendirilen bu tezyini şekiller, eğer bir sayfada birden fazla ise, yukarıdan aşağıya doğru çizilen bir eksen üzerinde yer alır. Gülün tığları sadece iki yönde olup gülün iki üç katı uzun tutulur. Bezeme işi sona erince hattat, üstübeç mürekkebiyle gerekli yerlere sure isimlerini yazar⁷⁴ (Resim-25)

Yazmalarda her cümlelerin sonunda noktalar bulunur. Kur'an ayetlerini ve bazı yazmalarda cümleleri ayırmak üzere nokta işareti olarak küçük yıldızlar, çiçekler, oval ya da geometrik motifler kullanılır ki bunlara durak adı verilir. Dönemlere göre farklı şekiller alan duraklar biçimlerine göre isimlendirilir. Geometrik formdaki duraklara mücevher, altı köşeliler şeş hane, beş yapraklıları pençberk, üç yapraklılar seberk olarak

⁷³ Gülnur Duran, "Tezhip", TDV İA, C-41, s-64

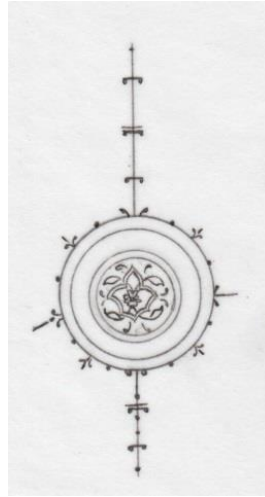
⁷⁴ Fatma Çiçek Derman, Ank-2010, a.g.m, s-140

isimlendirilir. Bazı örneklerde tezyini duraklar yerine altın noktalar ya da helezonî şekillerde kullanılmıştır.⁷⁵

İncelenen eserlerde gül tezhibinin sadece altmış üç demirbaş numaralı eserin Bakara suresinin yer aldığı sayfada kullanıldığı görülmektedir (Resim-25, Çizim-11).

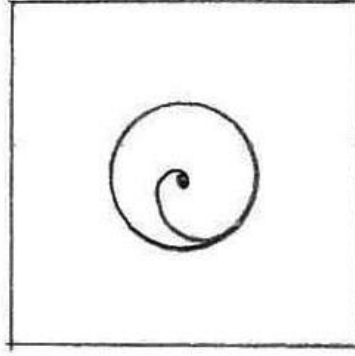
Resim 25: GHBK Demirbaş Numarası-63, Mushaf Gülü Örneği

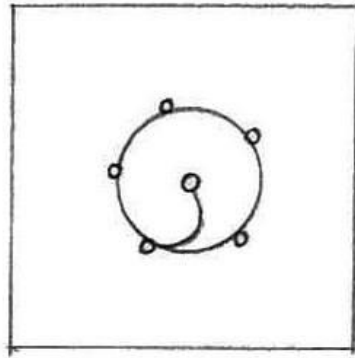
Çizim 11: GHBK Demirbaş Numarası-63, Mushaf Gülü Çizimi

İncelenen eserlerin satır aralarında görülen durakları ise genelde küçük ebatlı ve sadedir. Helezonî, pençhane, çark-ı felek duraklar kullanılan durak çeşitleridir.

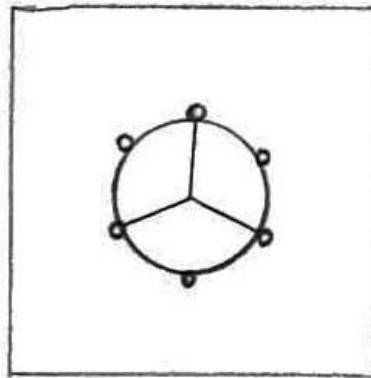
⁷⁵ İlhan, Şule Bilge Özkeçeci, a.g.e, s-181

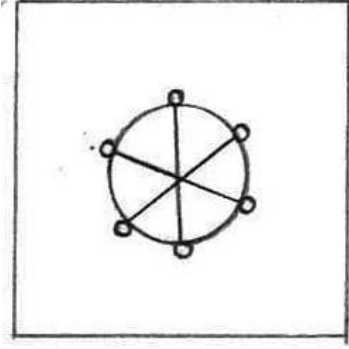
Çizim 12: GHBK 6310 ve 6947 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Durak Çizimi

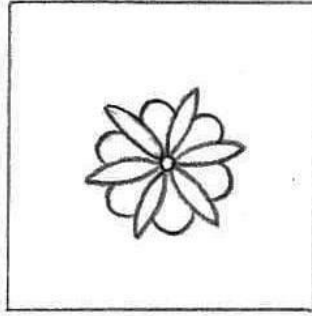
Çizim 13: GHBK 4, 9 ve 6805 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Durak Çizimi

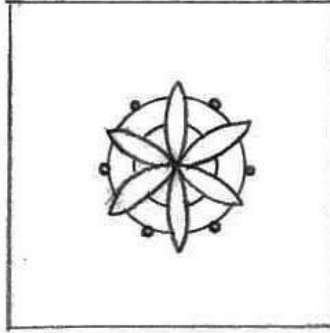
Çizim 14: GHBK 4510 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi

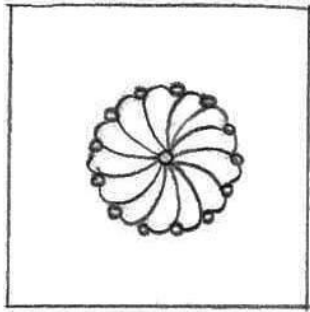
Çizim 15: GHBK 63 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi

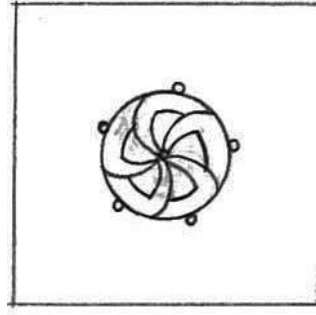
Çizim 16: GHBK 6306 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi

Çizim 17: GHBK 6953 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi

Çizim 18: GHBK 7053 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi

Çizim 19: GHBK 6713 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Durak Çizimi

1.6. Teze Konu Olan Yazmalardaki Müzehhep Sayfalarda Motif, Renk, Desen ve Kompozisyon

1.6.1. Motifler

Tezhip sanatının özünü motif oluşturur. Çeşitli çizgi oyunlarından oluşan motifler kullanıldığı döneme göre farklı özellik gösterir; binlerce yıllık bilgi, görgü, deneyim, inanç, kültür ve estetiğin çizgilerini yansıtır⁷⁶. Tezhipte kullanılan her bir motifin ifade ve sembolize ettiği bir anlam, taşıdığı değer ve önem vardır. Bu motifler, derin inanç ve gönül âlemine, engin ve geniş ufka, ilâhî ve lâhutî desteğe mazhar olmuş sanatkârların kalem ve fırçalarından ortaya çıkar⁷⁷. Her ne kadar pek çok farklı sınıflandırma yapılmış olsa da; tezyîni sanatlarda motifleri çıkış kaynaklarına göre iki grupta incelemek mümkündür. Bu grupları kaynaklarına göre hayvansal kökenli bulut, rumi, münhaniler ve bitkisel kökenli yaprak, penç, hatayi ve yarı üsluplaştırılmış çiçekler olarak gruplandırılabilir⁷⁸. Teze konu olan serlevhaların desenlerinde münhani ve hayvansal kökenli motifler olmadığı için bu bölüme dahil edilmemiştir.

-Rumi-

Tarihi Orta Asya'ya kadar dayanan rumiler, ismini Anadolu anlamına gelen rumi kelimesinden almıştır⁷⁹. Rumiler kendi başlarına çizilebildiği gibi, bitkisel kökenli motiflerle birlikte de kullanılabilir. Bu motifin hayvansal kökenli olup kuş kanadının üsluplaştırılmasıyla ortaya çıktığı söylenir ve çok çeşitli desen üretme imkanına sahiptir.

⁷⁶ Ayşe Üstün, a.g.t s-27

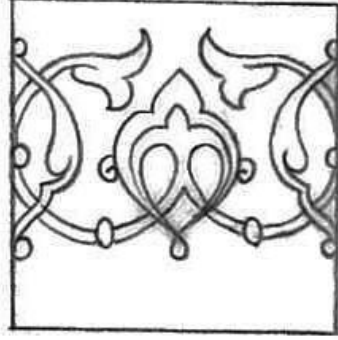
⁷⁷ Hasan Özönder, "Motif", (Ansiklopedik) Hat ve Tezhip Sanatları (Deyimleri, Terimleri) Sözlüğü, Konya-2003, s-135

⁷⁸ Ümran Uyanık, a.g.t, s-91

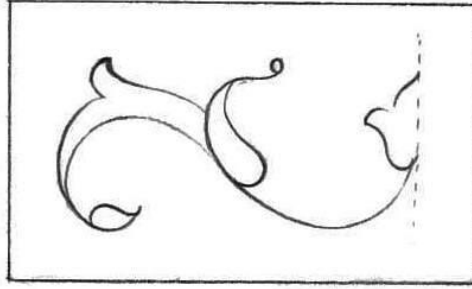
⁷⁹ Edip Yılmaz, Rumeysa Şimşek, Tezhip'te Kullanılan Motifler ve Teknikler, BEÜ SBE Dergisi, 2019, s-621-630

Çizilişlerine göre sade rumi, dendanlı rumi, işlemeli rumi, sencide rumi, sarılma rumi, hurdelenmiş rumi gibi isimler alır⁸⁰.

İncelenen eserlerden 9, 63, 2615, 6306, 6713, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerde rumi motifi kullanılmıştır.

Çizim 20: GHBK 2615 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi

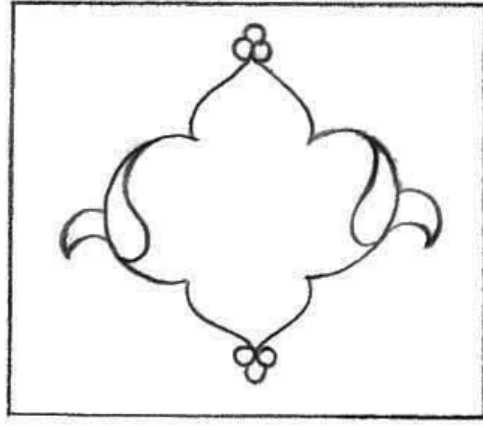

Çizim 21: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi

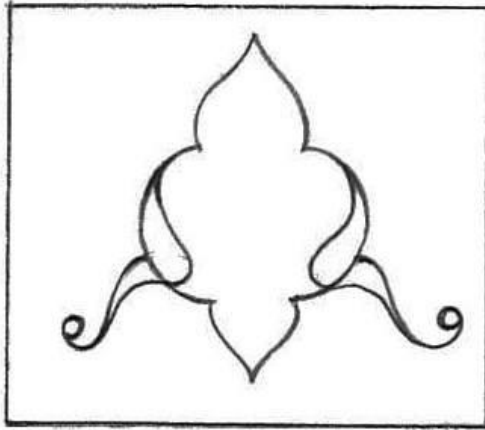

Çizim 22: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi

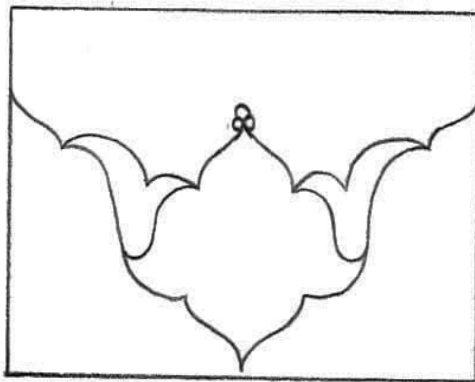
⁸⁰ Ayşe Üstün, a.g.t s-27

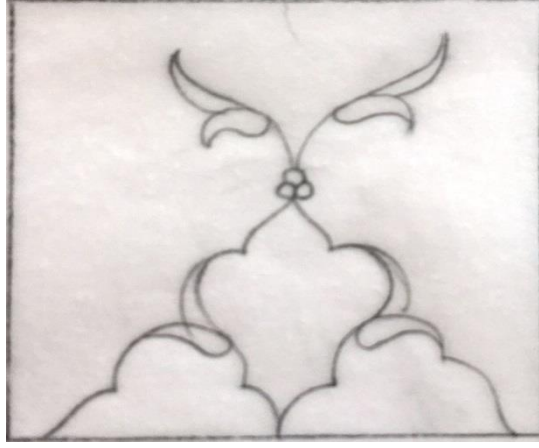
Çizim 23: GHBK 63 ve 7053 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi

Çizim 24: GHBK 6713 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi

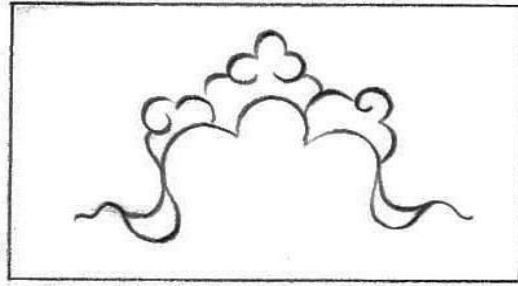
Çizim 25: GHBK 6306 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi

Çizim 26: GHBK 6953 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Rumi Çizimi

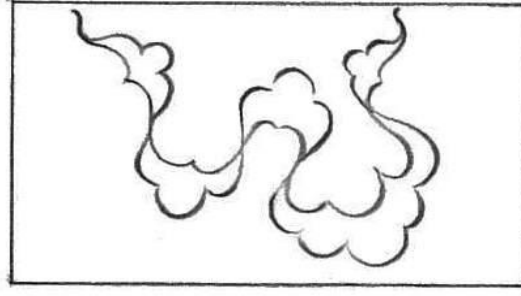
-Bulut-

Türk tezyini sanatlarda önemli bir yeri olan bulut motifinin çıkış yeri olarak Çin gösterilmektedir. Bulut motifi; Çin eserlerinde çok sık rastlanan bir motif olup mitolojik varlıklardan sayılan simurg ve ejderhanın boğuşmaları sırasında hırs ve gazap hali olarak burunlarından çıkan buharın veya ateşin ifadesi olarak tarif edilir⁸¹. Bulut motifi, tezyîni sanatlarda ilk defa II. Bayezid döneminde, 1494 tarihli bir Kur'an-ı Kerim tezhibinde görülmüştür. Özellikle 16. yüzyıl ve 17.yüzyıllarda, Osmanlı nakkaşhanelerinde çok kullanılan bir motiftir. Bulutların renklendirilmesinde en çok tercih edilen renkler, altın, mavi, pembe ve beyazdır. Bulut motifi çiziliş şekline ve kullanım yerine göre yığma bulut, dolantı bulut, serbest bulut, ayırma bulut, ortabağ bulut, tepelik bulut, hurde bulut gibi isimler alır. İncelenen eserlerden üçünde bulut motifine rastlanmıştır. Bu eserler 63, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerdir.

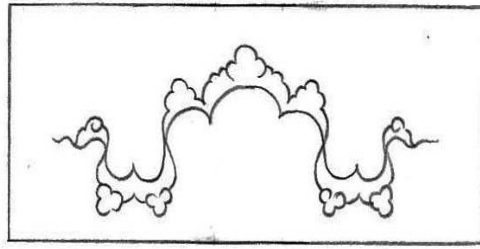

Çizim 27: GHBK 63 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Bulut Motifi Çizimi

⁸¹ İnci Ayan Birol-Fatma Çiçek Derman, Türk Tezyini Sanatlarında Motifler, Kubbealtı Neşriyatı, İst-2005, s-153

Çizim 28: GHBK 6953 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Bulut Motifi Çizimi

Çizim 29: GHBK 7053 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Bulut Motifi Çizimi

-Hatayi Grubu, Bitkisel, Yarı Stilize Motifler-

Bitkisel Kökenli Motifler; hatâyî grubu adı altında toplanan bu motifler; penç, yaprak, hatâyî ve 16. yüzyılın ilk yarısından sonra ortaya çıkan lale, gül, karanfil, sümbül, menekşe, nergis, selvi ve bahar dalları gibi yarı üslûplaştırılmış çiçeklerdir⁸². 18. ve 19. yüzyıllarda ise çok rastlanan Avrupa tesiriyle resmedilerek tabiattaki şekliyle süsleme sanatımıza giren çiçekler de vardır. Eski tabirle şükûfe denilen bu çiçekler, üslûplaştırılmadığı için klasik tarzın dışında kalarak, teknik bakımdan resim sanatının ürünleri sayılabilir⁸³.

-Yaprak-

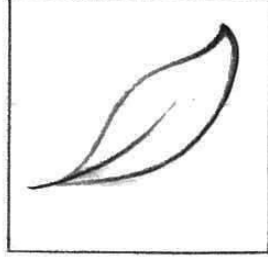
Hatayi grubundaki motifleri meydana getiren ve desen içinde önemli bir yeri olan temel motiflerden yaprak motifi çizim şekillerine göre sade ve küçük boy yapraklar, iri dişli yapraklar, parçalı ve dilimli yapraklar, ortadan katlı yapraklar, kıvrımlı yapraklar olarak adlandırılır.⁸⁴ İncelenen eserlerde kullanılan yaprak motifleri genel olarak küçük ve sadedir. 6310 demirbaş numaralı eserde barok tarzında yapraklarla oluşturulmuş paftalar

⁸² Ümran Uyanık, a.g.t, s-91

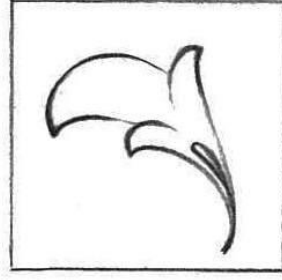
⁸³ İnci Ayan Birol, Çiçek Derman, Türk Tezyîni San'atlarında Motifler, İst-2005, s-13

⁸⁴ İnci Ayan Birol, Çiçek Derman, a.g.e, s-17

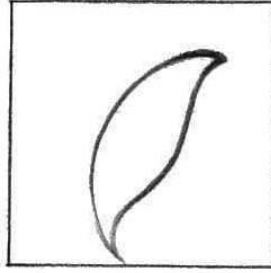
bulunmaktadır. 6805 demirbaş numaralı eserin dış pervaz deseninde oldukça iri dişli yapraklarla oluşturulmuş desen yer almaktadır.

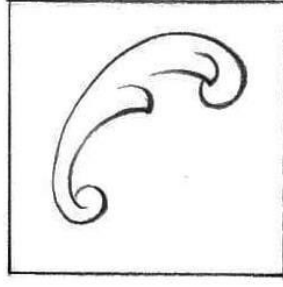
Çizim 30: GHBK 4, 9 ve 12 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Yaprak Örneği

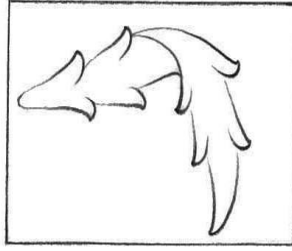
Çizim 31: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği

Çizim 32: GHBK 4, 9, 2615, 4510, 6306, 6713, 7053 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Yaprak Örneği

Çizim 33: GHBK 6310 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği

Çizim 34: GHBK 6805 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği

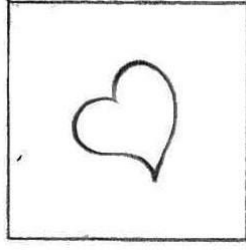

Çizim 35: GHBK 6805 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Yaprak Örneği

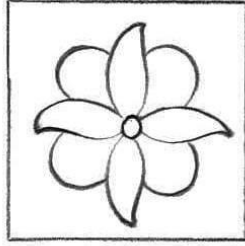
-Penç-

Bir çiçeğin kuşbakışı görüntüsünün üsluplaştırılarak çizilmesiyle oluşturulan penç motifi çizim şekline göre tek yapraklı ise -yek berk-, iki yaprak ise -dü berk-, üç yapraklı ise – se berk-, dört yapraklı ise- cihar berk-, beş yapraklı ise -penç berk-, altı yapraklı ise –şeş berk- isimlendirilmiştir. Fakat zaman içinde, en çok kullanılan beş yapraklısı olacak ki, penç berk deyimi haline gelmiştir. Daha sonraları bu isimde kısaltmaya uğramış ve bu motiflere sadece penç denilmiştir⁸⁵. Bu bağlamda incelenen eserlerde kullanılan penç motifleri genelde küçük ebatlı ve yalın haldedir. Bu eserlerden bazılarında çok fazla kullanılan penç motifi (bkz-6953), bazında ise az sayıda kullanıldığı dikkati çeker (bkz-2615).

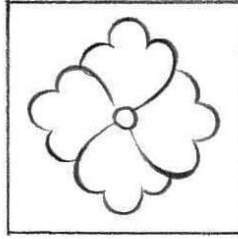
⁸⁵ İnci Ayan Birol-Fatma Çiçek Derman, a.g.e, s-47

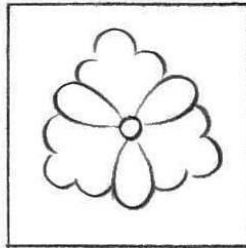
Çizim 36: GHBK 9, Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği

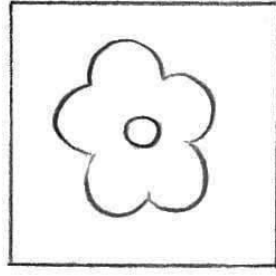
Çizim 37: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği

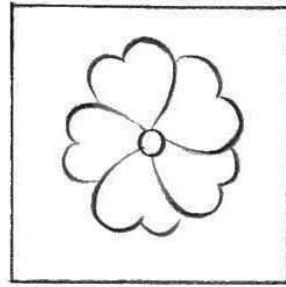
Çizim 38: GHBK 9 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği

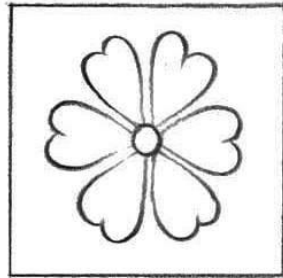
Çizim 39: GHBK 9 ve 2615 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Penç Örneği

Çizim 40: GHBK 4, 9,10, 12, 2615, 6306, 6310, 6713, 6805, 6953, 7053 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Penç Örneği

Çizim 41: GHBK 6306 ve 6947 Demirbaş Numaralı Eserlerde Görülen Penç Örneği

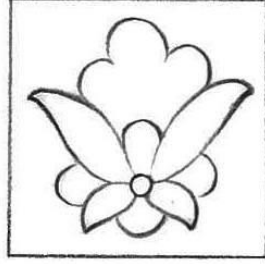

Çizim 42: GHBK 6805 Demirbaş Numaralı Eserde Görülen Penç Örneği

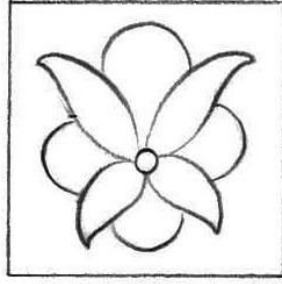
-Hatayi ve Goncagül-

Hatayi ve goncagül motifleri, muhtelif çiçeklerin dikine kesitinin anatomik çizgilerinin üsluplaştırılmasıyla ortaya çıkan motiflerdir. Hatayîler çoğu kez simetrik olarak küçük, büyük, sade ve katmerli olarak çizilir. Sayılamayacak kadar değişik şekle sahip bu çiçekler simetrik olarak çizilseler de, zaman zaman orta göbek noktalarında simetriyi bozan örnekleri de vardır. Gonca gül ise bir çiçeğin boyuna kesitinin tezhip üslubuna çekilmiş halidir. Bir goncagül motifinde meşime ve tohumlar ya hiç görülmez ya da kısmen görülür. Meşime ve tohumları belirgin çizilirse; o artık goncagül değil hatayi

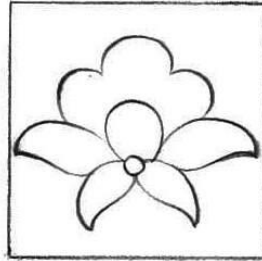
olur⁸⁶. Tezhip sanatında kalem işi, çini gibi diğer sanat dallarına nazaran motifler ve yapraklar daha küçük ve sade çizilir. İncelenen eserlerde kullanılan hatayi ve gonca motifleri küçük ebatta çizilmişlerdir. Tezde kullanılan hatayi ve goncagül çeşitleri çizim kırk iki ilâ elli iki arasında gösterilmiştir.

Çizim 43: GHBK Demirbaş no-9 ve 12, Hatayi Örneği

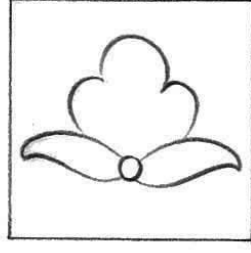

Çizim 44: GHBK Demirbaş no-6713, Hatayi Örneği

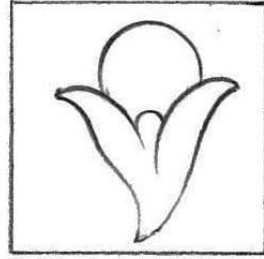

Çizim 45: GHBK Demirbaş no-7053, Hatayi Örneği

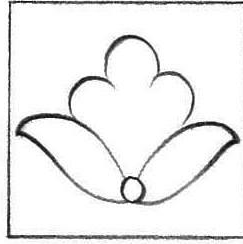
⁸⁶ İnci Ayan Birol-Fatma Çiçek Derman, a.g.e, s-47

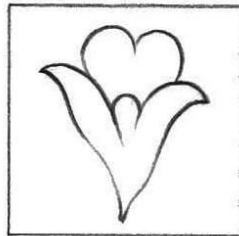
Çizim 46: GHBK Demirbaş no-4, 7053, Goncagül Örneği

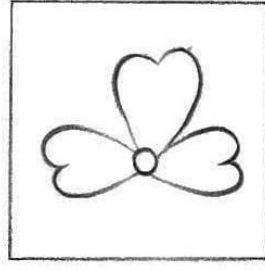
Çizim 47: GHBK Demirbaş no-9 ve 12, Goncagül Örneği

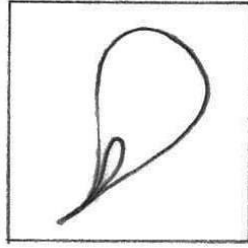
Çizim 48: GHBK Demirbaş no-9, 12, Goncagül Örneği

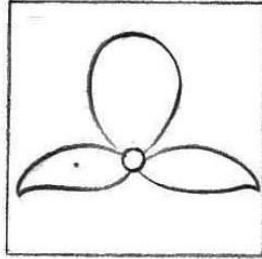
Çizim 49: GHBK Demirbaş no-9, 6306, Goncagül Örneği

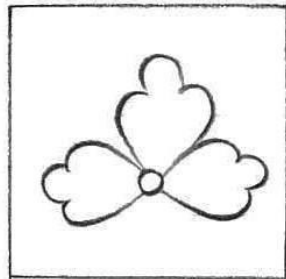
Çizim 50: GHBK Demirbaş no-12, 6713, Goncagül Örneği

Çizim 50: GHBK Demirbaş no-6310, 6947, Goncagül Örneği

Çizim 51: GHBK Demirbaş no-2615, Goncagül Örneği

Çizim 52: GHBK Demirbaş no-7053, Goncagül Örneği

1.6.2. Renk

Başarılı bir kompozisyonda kullanılan motifler ve motiflerin dengeli bir şekilde yerleştirilmesinin yanı sıra renklendirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Tek renk ya da az renk kullanılarak yapılmış tezhip olabilir, fakat hiç renk kullanılmadan yapılmış tezhip olamaz. Önemli olan nokta renk kullanımında renklerin rastgele kullanılmayıp göze hitap edecek şekilde kullanılmasıdır⁸⁷. Tezhip sanatında kullanılan boyaların başında altın gelmektedir. Çeşitli renklerde kullanılan altından sonra en fazla kullanılan renk ise lacivettir. Yüz yıllara göre farklılık gösteren altın ve lacivert kullanımının yanı sıra kiremit rengi, açık ve koyu yeşil, sarı, turuncu, pembe, kahverengi, beyaz vb. renklerde tezhiplerin renklendirilmesinde kullanılmıştır (Resim-26).

İncelenen eserler arasında sadece altın kullanılarak zer-ender-zer tekniği ile yapılmış eserlere örnek için (bkz Demirbaş no-6805), altın ve lacivertin dengeli kullanıldığı eserlere örnek için (bkz Demirbaş no-63, 6713), barok tarzı boyama ile renklendirilmiş eserlere örnek için (bkz Demirbaş no-6310) .

Resim 26: Renkli paftaları gösteren serlevha tezhibi

Kaynak : Tezhip Sanatında Tasarım Kurgusu, Hat ve Tezhip Sanatı, s-486

⁸⁷ Ümran Uyanık, a.g.t, s-108

1.6.3. Desen ve Kompozisyon

Kompozisyon, bir yüzey üzerine arzu edilen şekillerin dengeli ve göze hoş gelecek tarzda yerleştirilmesidir⁸⁸. Türk tezyînatında desen ve deseni oluşturan kompozisyon tasarlanırken desenin çeşidi; işlenecek yüzeyin biçimi ve ebadı, kullanılacak olan motiflerin ebatları ve işlenirken kullanılmayı düşünülen teknik göz önünde bulundurularak hazırlanır. Bu nedenle tezyîni sanatlarda, bezenecek hemen hemen her yüzeye uygun yeni bir desen çizilmiştir. Bazen de işleme kalıplarını birleştirerek farklı desenler elde edilmeye çalışılmış tek bir kalıp kullanılmamıştır. Desen ve kompozisyon oluşturulurken, kullanılacak motiflerin dengeli bir şekilde yerleştirilmesi son derece önemlidir. Genel olarak kompozisyon çeşitleri, kuruluş biçimleri bakımından pano özelliği taşıyan desenler, ulama (raport) desenler, geometrik desenler olarak üç grupta toplanmaktadır⁸⁹.

Türk süslemelerinde kompozisyonlar serbest olabildiği gibi, simetrik olarak da tasarlanmıştır. Pano özelliği taşıyan desenler sınırı belirlenmiş olan bir alan içerisinde başlar ve biter. Bu desenlerin planlarına göre serbest, simetrik, ters simetrik desenler gibi çeşitleri bulunmaktadır⁹⁰.

-Serbest Kompozisyon-

Serbest kompozisyon çeşidinde simetri veya tekrar bulunmaz. Belirli bir noktadan başlayarak çeşitli büyüklükteki helezonlar üzerine motifler yerleştirilir. Başlangıç ve bitiş noktası bellidir. Bu tip tasarımlar şekli düzgün olmayan alanlar için en uygun desenlerdir. 15. ve 16. yüzyıl cilt bezemelerinin köşebent ve yuvarlak pafta içi desenlerinde, hatime sayfalarının üçgen pafta içi desenlerinde, satır aralarında yer alan desenlerde, levha tezhiplerinde keşide üstüne işlenen desenlerde simetrisiz desenler kullanılmıştır⁹¹. İncelenen serlevha sayfaları arasındaki tezhipli alanlarda 4 ve 2615 demirbaş numaralı eserlerin şemse köşebentlerinde ve 6953 demirbaş numaralı eserin iç kap bezemesinde serbest kompozisyon kullanıldığı görülür.

⁸⁸ Azade Akar, Cahide Keskiner, "Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif", İst-1978, s-15

⁸⁹ Fatma İnci Ayan Birol, "Türk Tezhip Sanatında Desen", Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-499

⁹⁰ Fatma İnci Ayan Birol, a.g.e, s-308

⁹¹ Fatma İnci Ayan Birol, a.g.e, s-308

Resim 27: GHBK Demirbaş Numarası-4, serbest kompozisyon

Resim 28: GHBK Demirbaş Numarası-2615, serbest kompozisyon

-Simetrik Kompozisyon-

Simetrik desenler, daha çok geometrik formda çizilmiş düzgün alanlarda tercih edilir. Simetrik kompozisyon tek eksen üzerinde gelişirse desen sağlı sollu iki yönde birbirini karşılayarak oluşur. Birden fazla simetri eksenine dayanan kompozisyonlarda ise dikey ve yatay eksenler veya bunların arasında oluşan eksenlerde kompozisyonlar merkezden dışa doğru bir düzende kurgulanır⁹². Buldukları alanın şekline, beyzi vb. gibi istenilen şekildeki zeminlere 1/2, 1/4, 1/8, 1/16 vb. gibi çeşitli oranlarda simetrik taşıdıkları motiflere ve simetri eksenlerinin sayısına göre pek çok çeşitleri bulunur. Kare, dikdörtgen daire desenler çizilebilir. Simetrik bir kompozisyonda en önemli nokta simetri ekseninin çizgi şeklinde görülmemesidir. Simetri eksenini üzerinde yer alan motifler birbiriyle kaynaştırılarak simetri eksenini kaybedilmeye çalışılır.⁹³

⁹² Yıldız Demiriz, “Osmanlı Mimarisinde Süsleme I, Erken Devir(1300-1453)”, Kültür Bakanlığı Yayınları, İst-1979, s-37

⁹³ Fatma İnci Ayan Birol, a.g.e, s-308

Resim 29: GHBK Demirbaş Numarası-6310, 1/2 simetrik kompozisyon

Resim 30: GHBK Demirbaş Numarası-63, 1/4 simetrik kompozisyon

-Geometrik Kompozisyonlar-

Geometrinin biliminin konusuna giren kırık, eğri ve düz çizgilerin belirli bir sistem içerisinde birleştirilmesinden geometrik kompozisyonlar doğar⁹⁴. Geometrik kompozisyon türünde bezenek alan geometrik paftalara bölünür ve her bir pafta için ayrı ayrı desenler hazırlanabileceği gibi, tümünde aynı desen de kullanılabilir (Resim-31). Geometrik kompozisyonlar, sınırlı bir alanda başlayıp bittiği gibi ulama tarzında da tasarlanarak geniş alanları süslemiştir. Bu kompozisyonların çizimi sırasında yapılan milimetrik bir hata, katlanarak büyür ve çizimi yarı yolda bırakabilir. Bu nedenden dolayı geometrik tasarımlarda çizim kurallarına göre hareket edip, çizilen desende ne bir eksiğin ne bir fazlasının bulunmaması gerekmektedir⁹⁵.

İncelenen eserlerdeki geometri unsuru serlevha sayfa düzeninde dikkati çeker, buna 6713 demirbaş numaralı eserin başlık kısmı örnek gösterilebilir (Resim-30). Geometrik motiflerden oluşan bir desen olmamakla birlikte anahtarlı ve anahtarsız zencereklere geometrik kompozisyon olarak değerlendirilebilir. Bu konuyla alakalı olarak Fatma İnci Ayan Hoca, Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri, isimli kitabında zencereklere desenlerle ilgili “Biçimi bakımından geometrik

⁹⁴ Selçuk Mülayim, “Değişimin Tanıkları-Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi”, İst-1999, s-70

⁹⁵ Fatma İnci Ayan Birol, a.g.e, s-312

tasarımlara benzetilen zencerekli desenler, çizim usûlü ve deseni meydana getiren elemanlar bakımından geometrik desenlerden farklı bir yapıya sahiptir.” demektedir.

Resim 31: GHBK Demirbaş Numarası-6713, geometrik kompozisyon

-Ulama Kompozisyon-

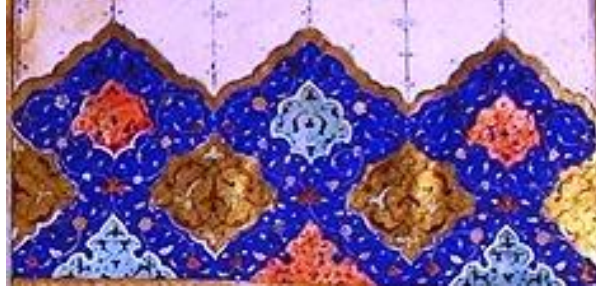
Ulama (Raport) Kompozisyon, sayfa kenarında, yazıların etrafında, çinilerde ve yerlerde kullanılan birbirine bağlanarak dört yöne devam eden motiflerden meydana gelen ve başlangıcı ile bitişi belli olmayan desen çeşitidir⁹⁶. Ulama kelimesi birbirine bağlı devam eden manasına gelmektedir. Raport desenlerin en belirleyici özelliği her yönde istenildiği kadar genişleyebilmesidir. Bu tür kompozisyonlarda, hazırlanmış olan kare ya da dikdörtgen planlı desenin, dört yönde katlanarak çoğaltılması mümkündür. Genellikle geniş alanlı yüzeyleri bezemek için tercih edilen ulama kompozisyonlarda başlama ve bitiş noktası belli değildir. Ulama desenler tam simetrik, kısmen(yarı) simetrik, simetrisiz ve çark-ı felek tarzında ulama desenler olarak gruplandırılmaktadır⁹⁷(Resim-32,33).

Resim 32: GHBK Demirbaş Numarası-6947, ulama(raport) kompozisyon

⁹⁶ Fatma Çiçek Derman, Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012, s-533

⁹⁷ Fatma İnci Ayan Birol, a.g.e, s-310

Resim 33: GHBK Demirbaş Numarası-63, yarı ulama(raport) kompozisyon

-Bordür-

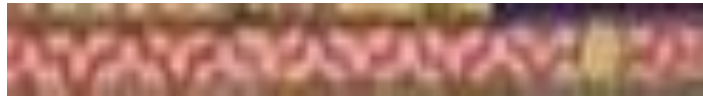
Bordür, iki yanından sınırlı, iki yanından ise sonsuz devam edebilecek tipte, kullanıldığı yere göre en boy farklılıkları olan kompozisyon çeşitlerini ifade eder⁹⁸. Bir eserde ara suyu yazı ile kenar suyu arasındaki geçişi sağladığı gibi yazıyı rahatlatıp nefes aldırır. Ara suyunun iki yanında genellikle altın cedveller bulunur. İstenirse altın cetvellerin iki yanına renkli kuzular çekilir Bu alanlara işlenen motifler ya simetrik katlama ya da ulama şeklindedir. Ara suyundaki desenler çift tahrir, klasik tezhip veya halkâr teknikleri ile uygulanırlar. Ayrıca zencerek veya kitabeli zencerek tarzındaki ara suları da çok kullanılır⁹⁹.

Resim 34: GHBK Demirbaş Numarası-9, Bordür Örneği

Çizim 53: GHBK Demirbaş Numarası-9, Bordür Çizimi

Resim 35: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Örneği

⁹⁸ Yıldız Demiriz, a.g.e, s-33

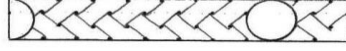
⁹⁹ Osman Öztürk, Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde Bulunan Yazma Kur'an-ı Kerim'lerdeki Tezhip Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Konya-2007, s-74

Çizim 54: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Çizimi

Resim 36: GHBK Demirbaş Numarası, 12, Bordür Örneği

Çizim 55: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Çizimi

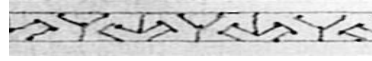
Resim 37: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Örneği

Çizim 56: GHBK Demirbaş Numarası-12, Bordür Çizimi

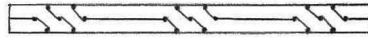
Resim 38: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Bordür Örneği

Çizim 57: GHBK Demirbaş Numarası-2615, Bordür Çizimi

Resim 39: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Bordür Örneği

Çizim 58: GHBK Demirbaş Numarası-4375, Bordür Çizimi

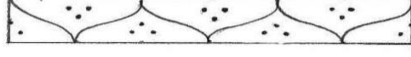
Resim 40: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Bordür Örneği

Çizim 59: GHBK Demirbaş Numarası- 6306, Bordür Çizimi

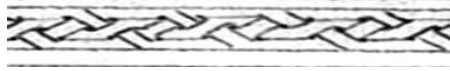
Resim 41: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Bordür Örneği

Çizim 60: GHBK Demirbaş Numarası- 6306, Bordür Çizimi

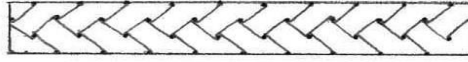
Resim 42: GHBK Demirbaş Numarası-6713, Bordür Örneği

Çizim 61: GHBK Demirbaş-Numarası-6713, Bordür Çizimi

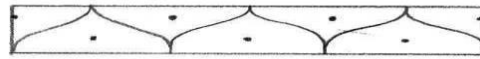
Resim 43: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Bordür Örneği

Çizim 62: GHBK Demirbaş Numarası-6805, Bordür Çizimi

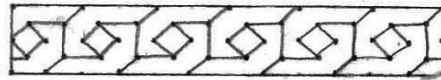
Resim 44: GHBK Demirbaş Numarası- 6805, Bordür Örneği

Çizim 63: GHBK Demirbaş Numarası- 6805, Bordür Çizimi

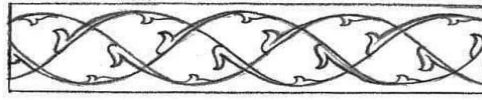
Resim 45: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Örneği

Çizim 64: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Çizimi

Resim 46: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Örneği

Çizim 65: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Bordür Örneği

Resim 47: GHBK Demirbaş Numarası- 7053, Bordür Örneği

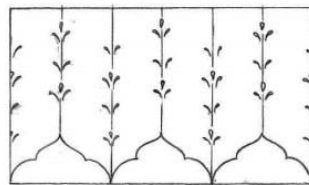

Çizim 66: GHBK Demirbaş Numarası-7053, Bordür Örneği

Ana süslemeden sayfanın haşiyekısına geçiş tığlarla yapılarak kompozisyon yoğunluğu ile zemin boşluğu arasında denge sağlanır. Son derece zarif şekillerde işlenen tığlar süslemeyi tamamlayan kenar dantelası görüntüsü verirler. Tığlar bir motif türü olmayıp, motiflerden istifade ile meydana getirilen bir süsleme unsurudur. Tezhip sanatında eseri tamamlayan yardımcı eleman olarak kullanılır. Cedvelin veya dendan bitiminden sonra dışarıya doğru belli aralıklarla çekilen ve oku andıran çizgilerdir. Tığlarda çizgi, nokta ve küçük kıvrımların yanı sıra rûmî, hatâyî ve bulut gibi diğer motifler de kullanılmıştır¹⁰⁰ İncelenen eserlerde kullanılan tığlar çizgi, nokta ve küçük kıvrımlarla yapılmış tığ örnekleridir.

Resim 48: GHBK Demirbaş Numarası-4, Tığ Örneği

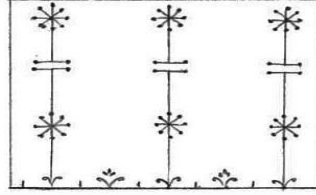

Çizim 67: GHBK Demirbaş Numarası-4, Tığ Çizimi

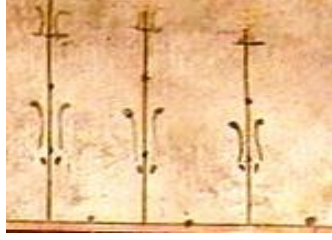
¹⁰⁰ Osman Öztürk, a.g.m, s-72

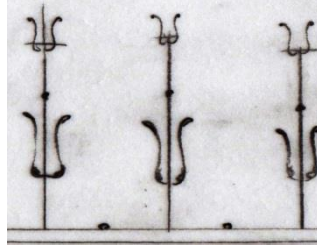
Resim 49: GHBK Demirbaş Numarası-9, Tığ Örneği

Çizim 68: GHBK Demirbaş Numarası-9, Tığ Çizimi

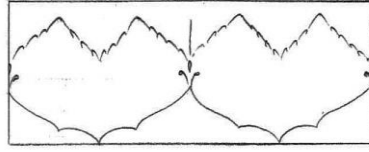
Resim 50: GHBK Demirbaş Numarası-10, Tığ Örneği

Çizim 69: GHBK Demirbaş Numarası-10, Tığ Çizimi

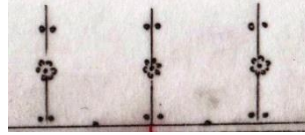
Resim 51: GHBK Demirbaş Numarası-12, Tığ Örneği

Çizim70: GHBK Demirbaş Numarası-12, Tığ Örneği

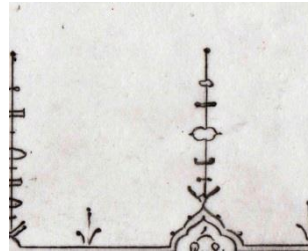
Resim 52: GHBK Demirbaş Numarası-63, Tığ Örneği

Çizim 71: GHBK Demirbaş Numarası-63, Tığ Çizimi

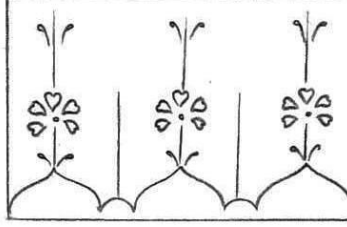
Resim 53: GHBK Demirbaş Numarası-4510, Tığ Örneği

Çizim 72: GHBK Demirbaş Numarası-4510, Tığ Çizimi

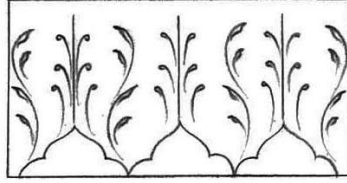
Resim 54: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Tığ Örneği

Çizim 73: GHBK Demirbaş Numarası-6306, Tığ Çizimi

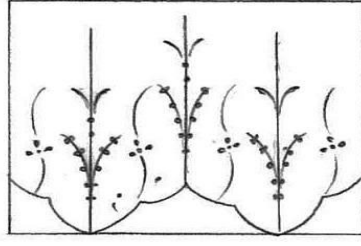
Resim 55: GHBK Demirbaş Numarası-6310, Tığ Örneği

Çizim 74: GHBK Demirbaş Numarası-6310, Tığ Çizimi

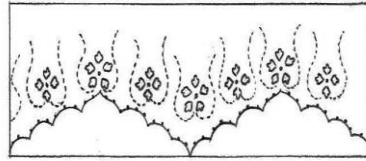
Resim 56: GHBK Demirbaş Numarası-6947, Tığ Örneği

Çizim 75: GHBK Demirbaş Numarası-6947, Tığ Çizimi

Resim 57: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Tığ Örneği

Çizim 76: GHBK Demirbaş Numarası-6953, Tığ Çizimi

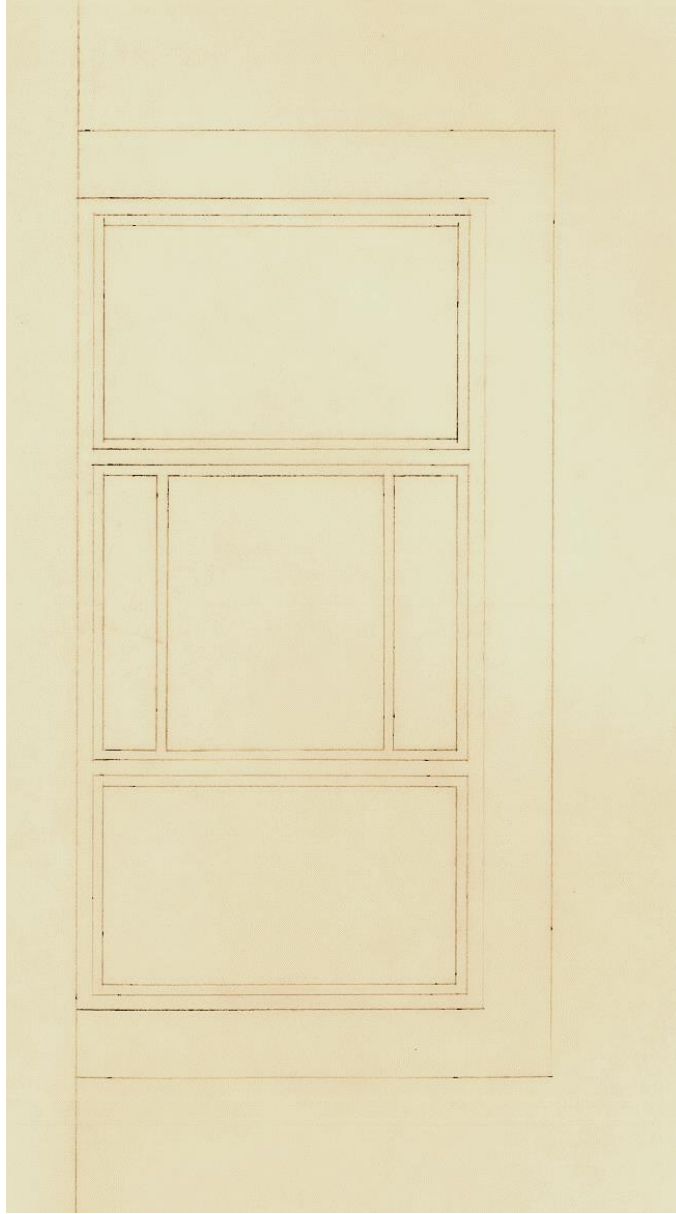
1.7. Tipoloji

Tezin tipoloji kısmında tespit edilen sayfa düzeni, bordür, duraklar ve Mushaf gülü, hatayi grubu motifler, rumi motifi, bulut motifi, tığ motifi olmak üzere yedi bölümde gruplandırılmıştır. Her çizimin altında benzerleri ve ait oldukları demirbaş numaraları yazmaktadır. Tipoloji bölümünün sonunda kıyas listesi yer almaktadır. Kıyas listesi, incelenen eserlerin ait oldukları yüzyıl, cildinin olup olmaması, hat türü, tezhipli alanları, kullanılan tezhip tekniği, motifleri, renkleri, bordür türünü, kompozisyon çeşidi, tığlarına göre düzenlenmiştir.

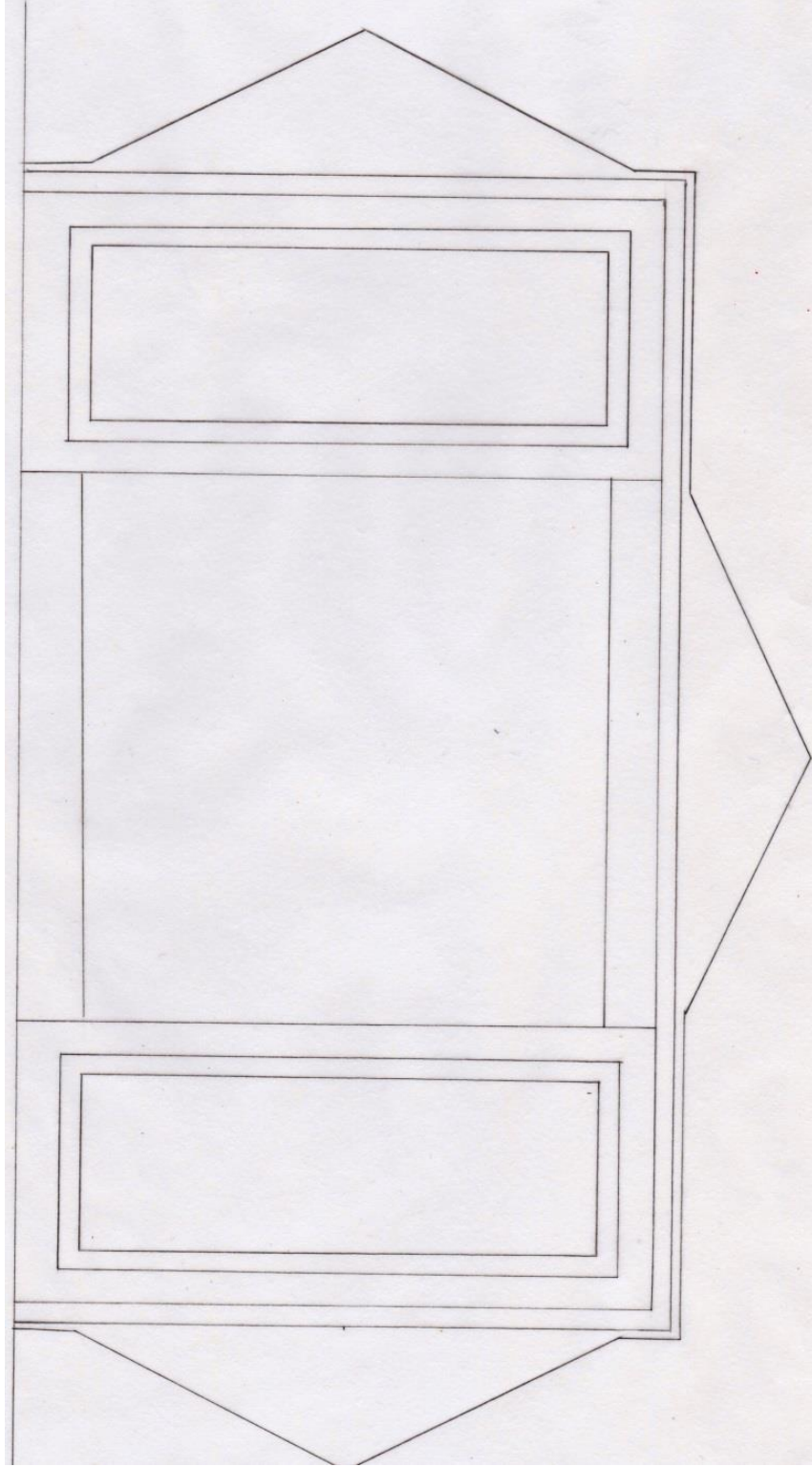
1.Bölüm : Sayfa Düzeni

İncelenen serlevhalar sayfa düzeni açısından değerlendirildiğinde ikilil, mihrabiye, mürekkep ve unvan sayfası olarak dört grupta toplamak mümkündür. Birinci grup ikilil tarzda olan serlevhalardır Teze konu olan 4, 9, 12, 2615, 4375, 4510, 6306, 6310, 6805,

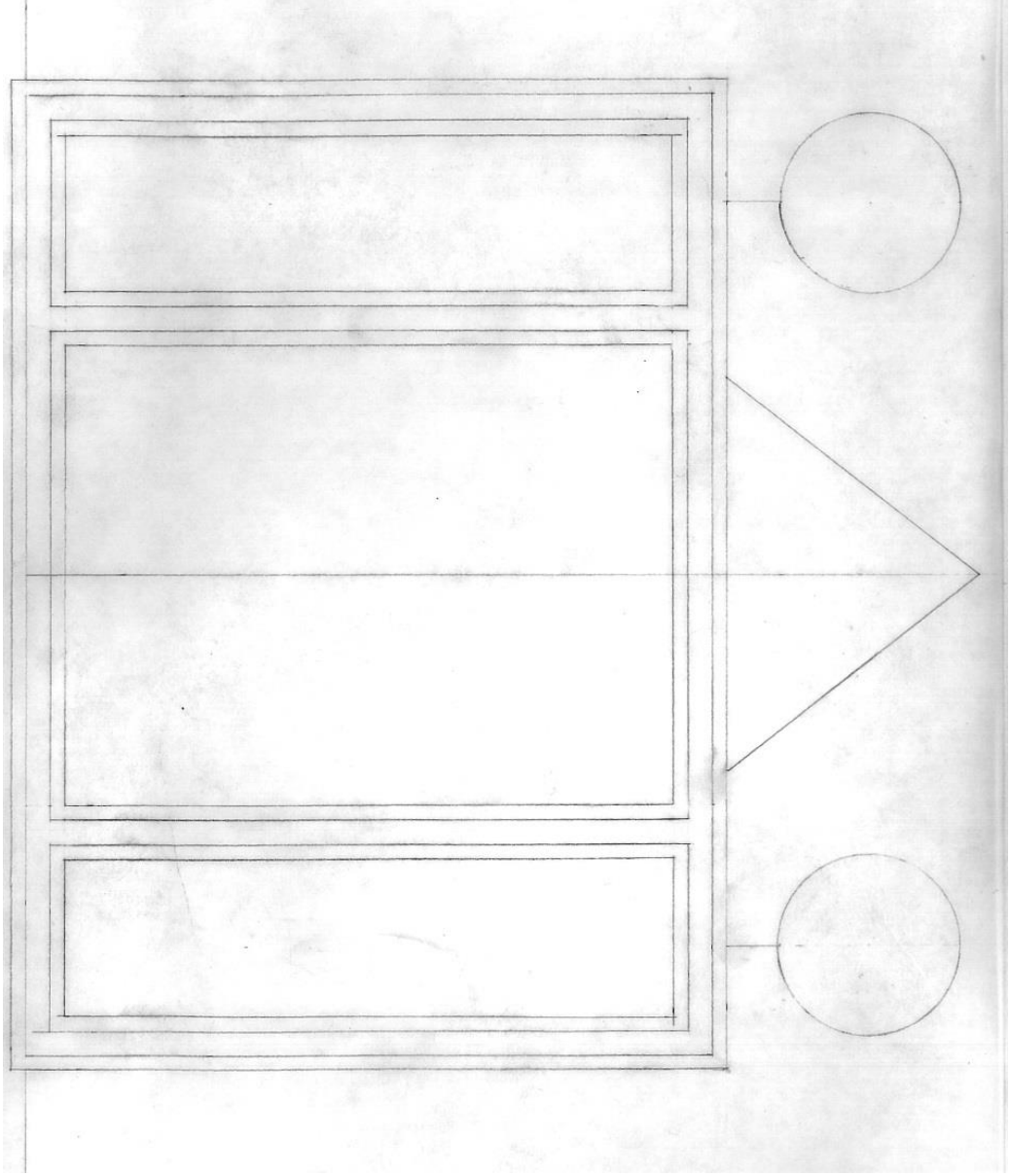
6947, 6953 demirbaş numaralı eserler ikilil tarzda düzenlenmiş olup, sayfa düzeni açısından benzerdir. İkinci grup 10 ve 7053 demirbaş numaralı eserler mihrabiyeli serlevha formundadır. Üçüncü grup 63 ve 6713 demirbaş numaralı eserler mürekkep serlevha formunda düzenlenmiştir. Dördüncü grup 63 demirbaş numaralı eserin bakara suresinin yer aldığı sayfa unvan sayfası şeklindedir.

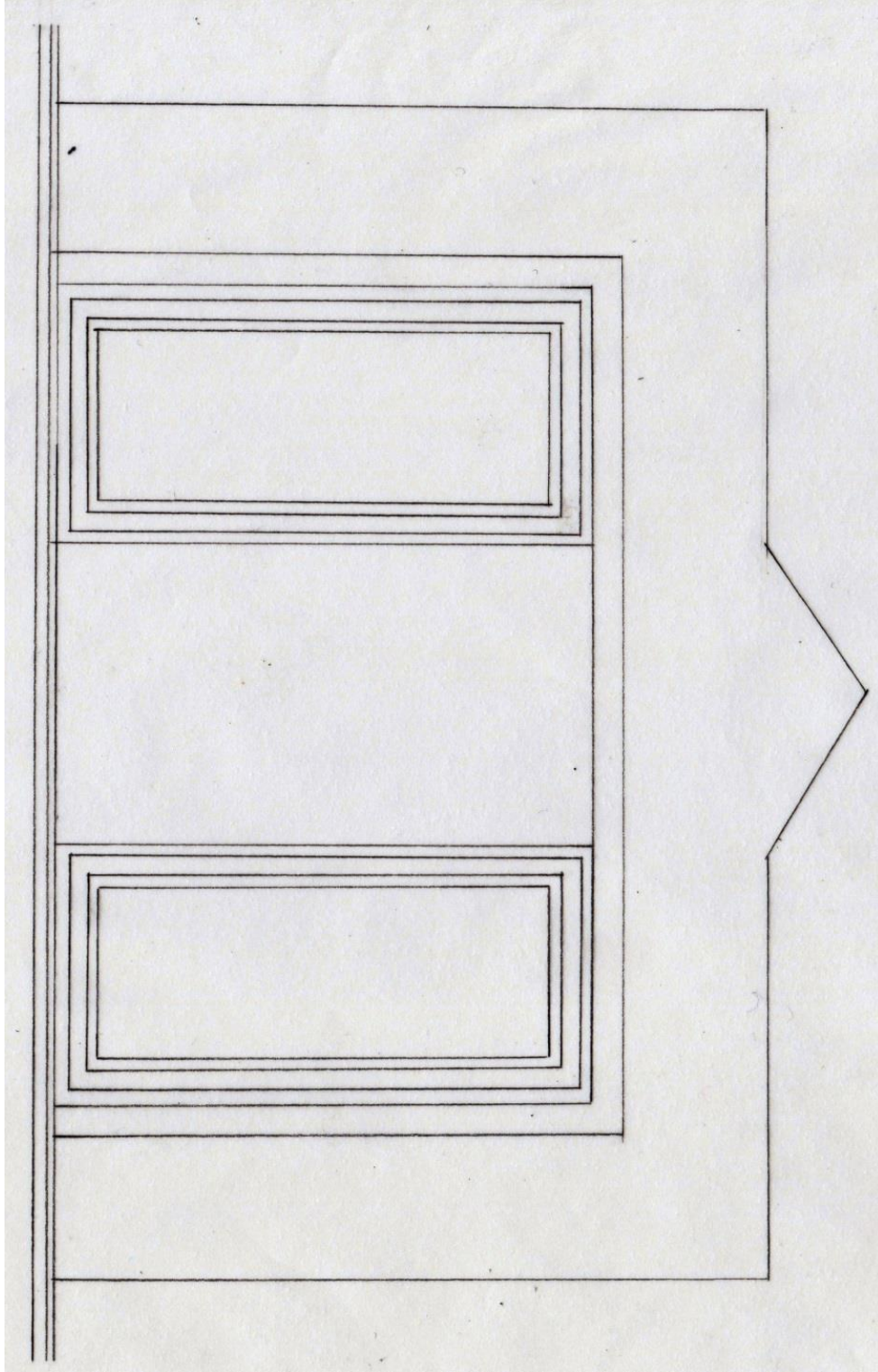
Çizim 77: İkilil formda düzenlenmiş olan 4, 9, 12, 2615, 4375, 4510, 6306, 6310, 6805, 6947, 6953 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfa düzeni.

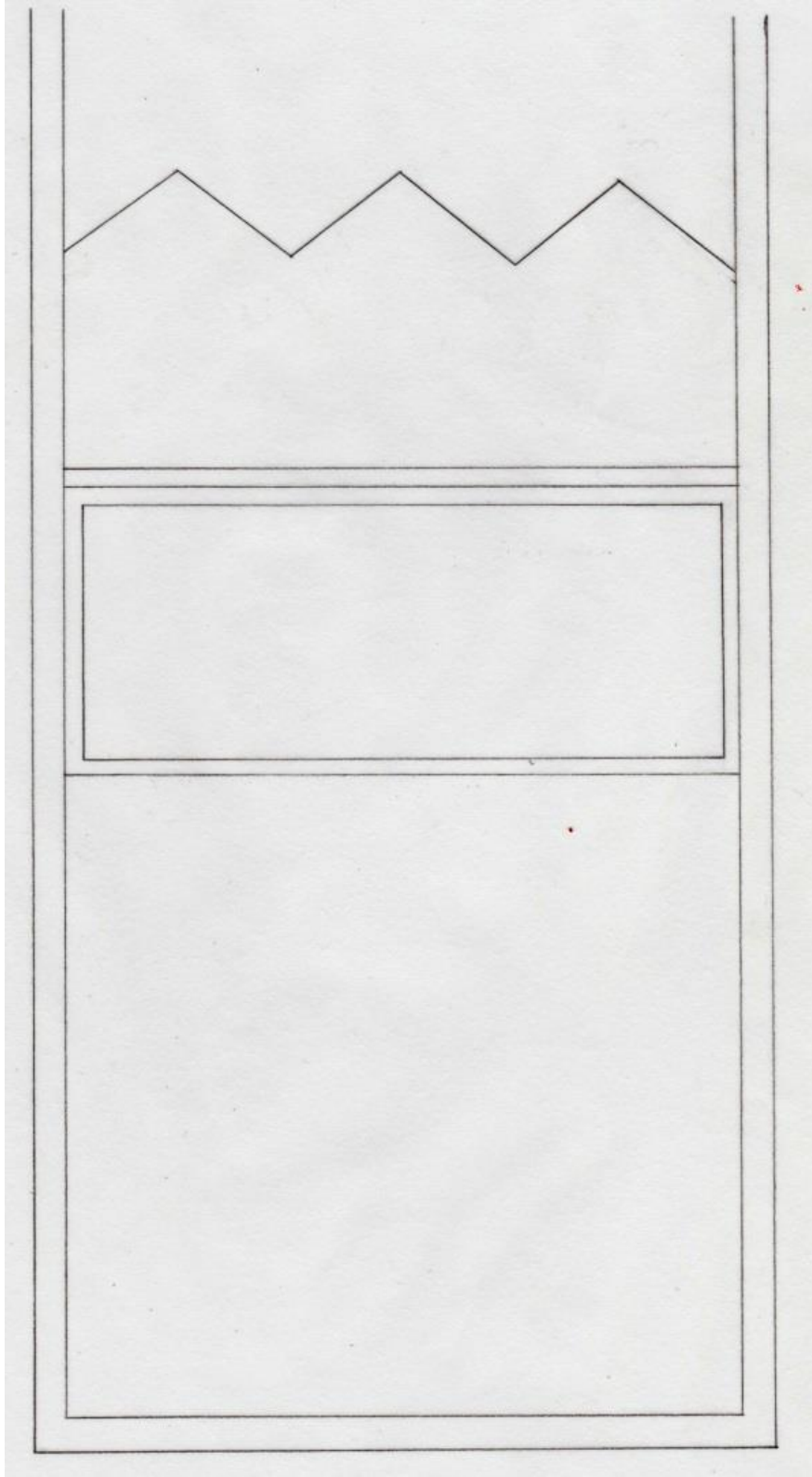
Çizim 78: Mihrabiye formda düzenlenmiş olan 10 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfa düzeni.

Çizim 79: Mihrabiyeli formda düzenlenmiş olan 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfa düzeni.

Çizim 80: Mürekkep formda düzenlenmiş olan 63 ve 6713 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfa düzeni.

Çizim 81: 63 demirbaş numaralı eserin ünvan sayfası örneği.

2. Bölüm: Bordür

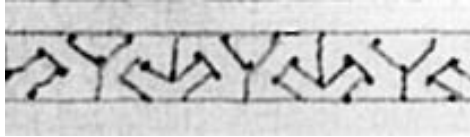
İncelenen eserlerdeki bordür örneklerini değerlendirildiğinde üç grupta toplanabilir. Ağırlıklı olarak zencerekli bordürler ön plana çıkmaktadır. Bunların bir kısmı anahtarsız bir kısmı anahtarlı zencerek desenleridir ve birinci grup bordür örneklerini oluşturmaktadır. 12 ve 6805 demirbaş numaralı eserlerde anahtarsız zencerek deseni, 9, 2615, 4375, 6306, 6713, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerde, farklı şekillerde tasarlanmış, anahtarlı zencerek desenleri kullanılmıştır. İkinci grup bordür çeşidi üç iplik rumi desenli bordür 6953 demirbaş numaralı eserde görülmektedir. Üçüncü grup bordür çeşidi 12, 6306, 6805 demirbaş numaralı eserlerin bordürleri nokta ve çizgiler kullanılarak oluşturulmuştur.

Çizim 82: 12 ve 6805 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen bordür örneği.

Çizim 83: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.

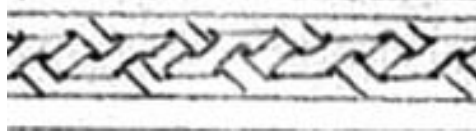
Çizim 84: 2615 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.

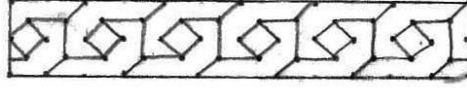
Çizim 85: 4375 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği

Çizim 86: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği

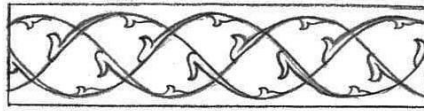
Çizim 87: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.

Çizim 88: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği

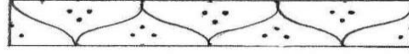
Çizim 89: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.

Çizim 90: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bordür örneği.

Çizim 91: 12 demirbaş numaralı eserin bordürü

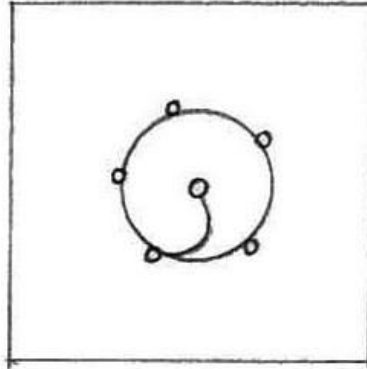
Çizim 92: 6306 demirbaş numaralı eserin bordürü

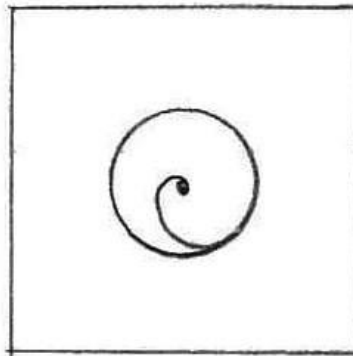
Çizim 93: 6805 demirbaş numaralı eserin bordürü

3. Bölüm: Durak ve Gül (Mushaf Gülü)

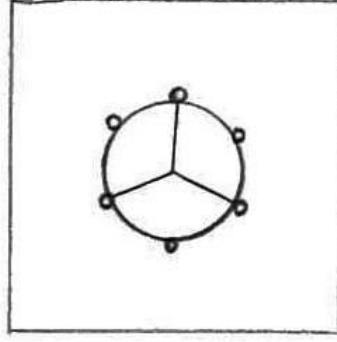
İncelenen eserlerde görülen durak çeşitleri küçük ebatlı olup helezoni ve penç hane durak olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Birinci grup 4, 9, 63, 4510, 6310, 6805, 6947 demirbaş numaralı eserlerde görünen helezoni durak. İkinci grup 6306, 6713, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerde görünen penç hane duraktır. İncelenen eserler arasında sadece 63 demirbaş numaralı eserin ünvan sayfasında Mushaf gülü örneği görülmektedir.

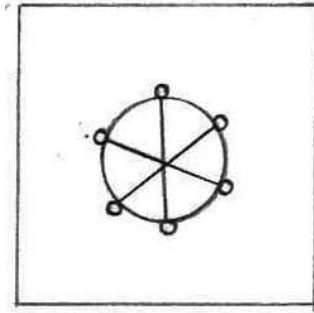
Çizim 94: 4, 9, 6805 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen durak

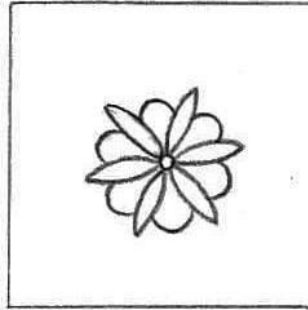
Çizim 95: 6310 ve 6947 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen durak

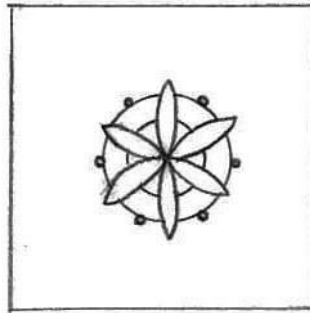
Çizim 96: 4510 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak

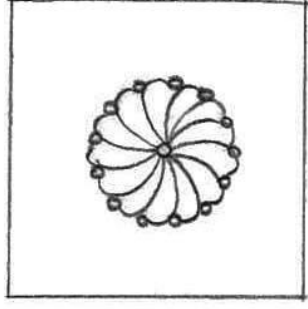
Çizim 97: 63 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak

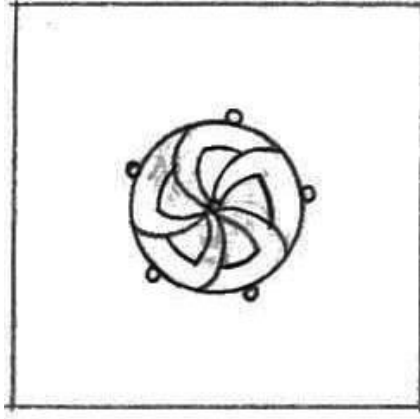
Çizim 98: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak

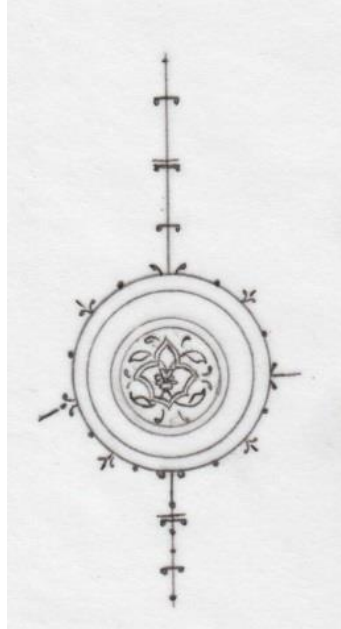
Çizim 99: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak.

Çizim 100: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak

Çizim 101: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen durak

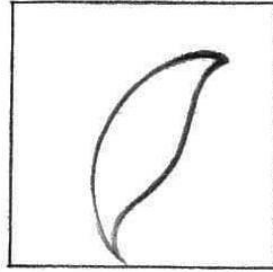
Çizim 102: 63 demirbaş numaralı eserin unvan sayfasındaki Mushaf gülü.

4. Bölüm : Hatayi grubu motifler

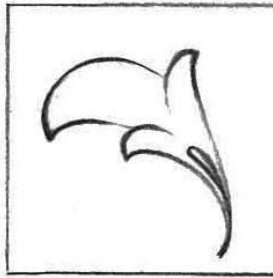
Hatayi grubu motifler yaprak, penç, hatayi ve goncagül olmak üzere üç grupta incelendi.

Yaprak Motifi

İncelenen eserlerde görülen yaprak motifleri sade, dişli ve barok tarzı yapraklar olarak görülmektedir. 4, 9, 12, 2615, 4510, 6306, 6713, 7053 demirbaş numaralı eserlerde sade yaprak, 9 ve 6805 demirbaş numaralı eserlerde dişli yaprak, 6310 ve demirbaş numaralı eserde barok tarzı yaprak şeklindedir.

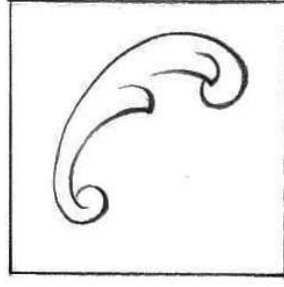
Çizim 103: 4, 9, 12, 2615, 4510, 6306, 6713, 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen yaprak

Çizim 104: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen yaprak

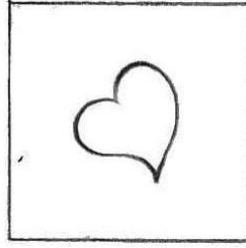
Çizim 105: 6805 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen yaprak

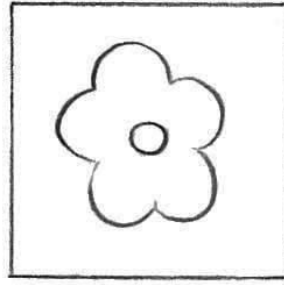
Çizim 106: 6310 demirbaş numaralı eserde görülen yaprak

Penç Motifi

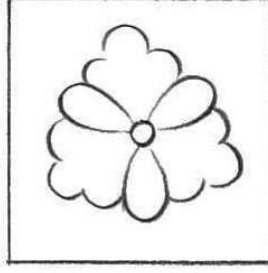
İncelenen eserlerde görülen penç motifleri sade ve küçük ebatlı olup, yek berk, cihar berk, penç berk, şeş berk şeklinde 4, 9,10, 12, 2615, 6306, 6310, 6713, 6805, 6947, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerde görülmektedir.

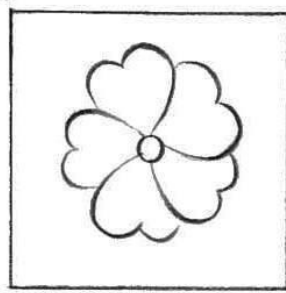
Çizim 107: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi

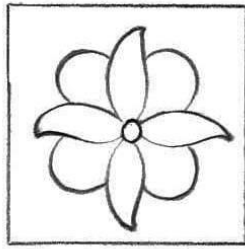
Çizim 108: 4, 9,10, 12, 2615, 6306, 6310, 6713, 6805, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen penç motifi

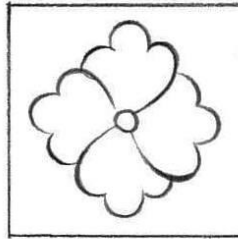
Çizim 109: 9 ve 2615 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen penç motifi

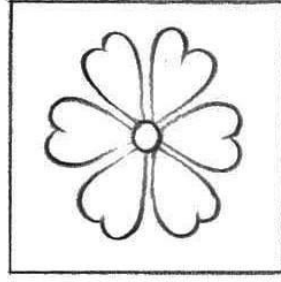
Çizim 110: 6306 ve 6947 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen penç motifi

Çizim 111: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi

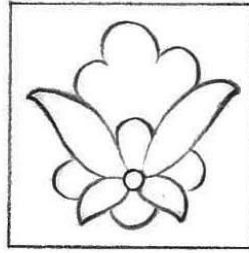

Çizim 112: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi

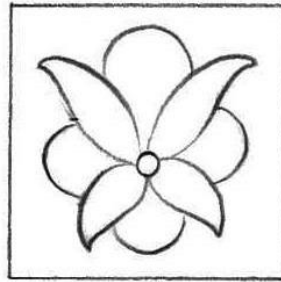

Çizim 113: 6805 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen penç motifi Hatayi ve Goncagül Motifi

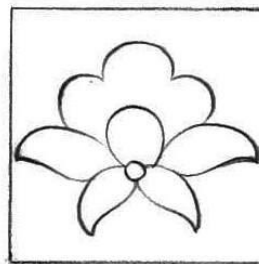
Muhtelif çiçeklerin dikine kesitinin, anatomik çizgilerinin üsluplaştırılmasıyla ortaya çıkan şekle hatayi, tam açmamış bir çiçeğin boyuna kesitinin tezhip üslubuna çekilmiş haline ise goncagül adı verilir. 9, 12, 6713, 7053 demirbaş numaralı eserlerde hatayi motifi, 4, 9, 12, 2615, 6306, 6310, 6713, 6947, 7053 demirbaş numaralı eserlerde goncagül motifi görülmektedir.

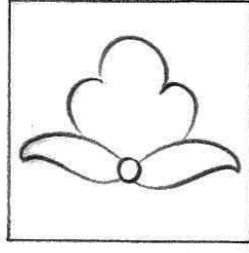
Çizim 114: 9 ve 12 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen hatayi motifi

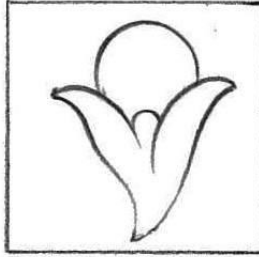
Çizim 115: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen hatayi motifi

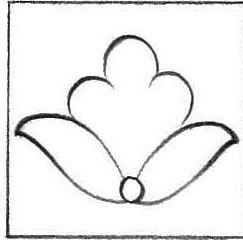
Çizim 116: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen hatayi motifi

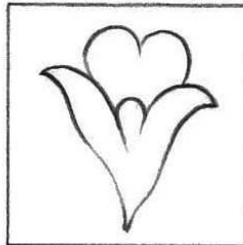
Çizim 117: 4 ve 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen goncagül örneği

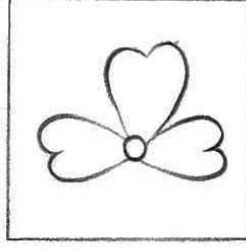
Çizim 118: 9 ve 12 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen goncagül motifi

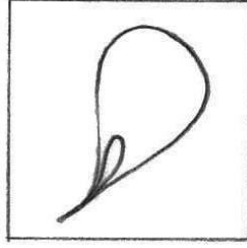
Çizim 119: 9 ve 12 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfasında görülen goncagül motifi

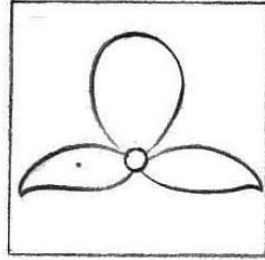
Çizim 120: 9 ve 6306 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen goncagül motifi

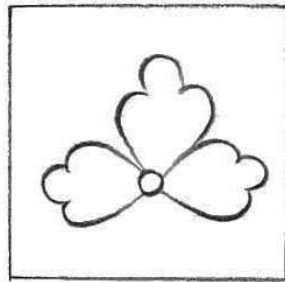
Çizim 121: 12 ve 6713 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen goncagül motifi

Çizim 122: 6310 ve 6947 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen goncagül motifi

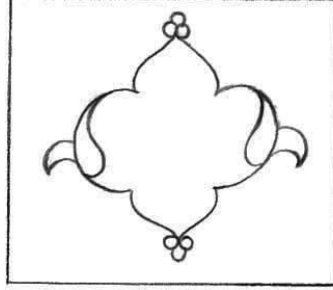
Çizim 123: 2615 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen goncagül motifi

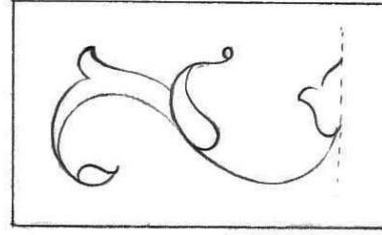
Çizim 124: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen goncagül örneği

5. Bölüm : Rumi Motifi

İncelenen eserlerde 9, 63, 2615, 6306, 6713, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerde rumi motifine rastlanmaktadır.

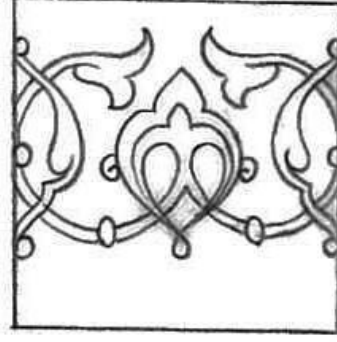
Çizim 125: 63 ve 7053 demirbaş numaralı eserlerin serlevha sayfalarında görülen rumi motifi

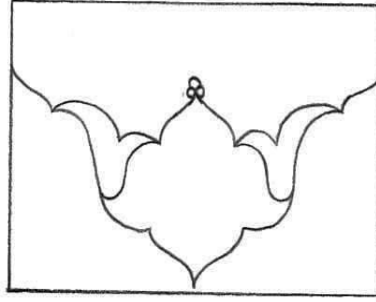
Çizim 126: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi

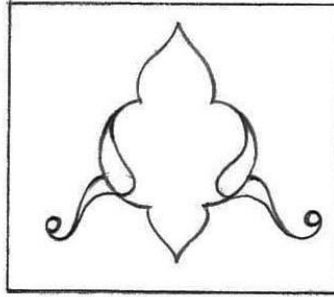
Çizim 127: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi

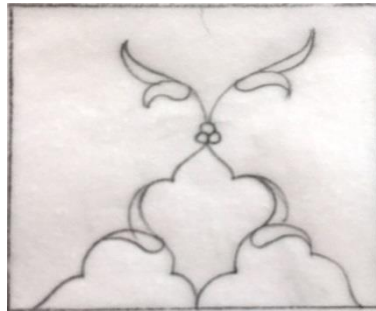
Çizim 128: 2615 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi

Çizim 129: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi

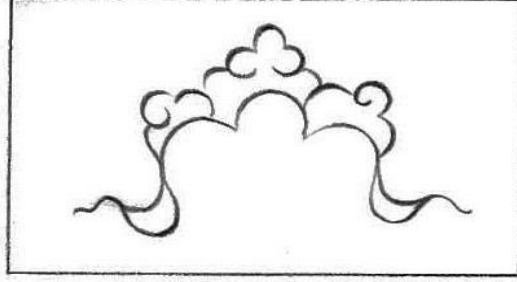
Çizim 130: 6713 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi

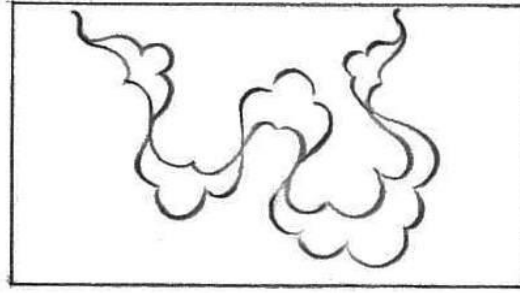
Çizim 131: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen rumi motifi

6. Bölüm : Bulut Motifi

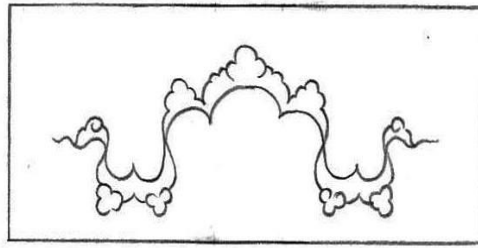
İncelenen eserler arasında 63, 6953, 7053 demirbaş numaralı eserlerde görülen bulut motifi dolantı bulut şeklindedir.

Çizim 132: 63 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen bulut motifi

Çizim 133: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen bulut motifi

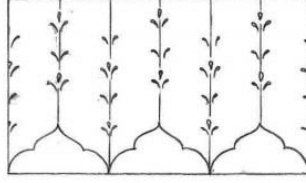

Çizim 134: 7053 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen bulut motifi

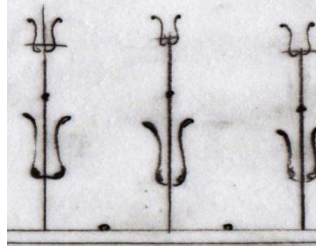
7 Bölüm : Tığ

İncelenen eserlerde görülen tığlar basit şekilde tasarlanmış olup motifli ve motifsiz tığlar olarak iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta 4, 10, 12, 4510 demirbaş

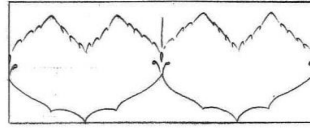
numaralı eserlerde yer alan tığlar motifsiz olarak basit şekillerle tasarlanmıştır. İkinci grupta 9, 63, 6306, 6310, 6947, 6953 demirbaş numaralı eserlerde hatayi grubu motifler negatif tarzda kullanılarak tığlar tasarlanmıştır.

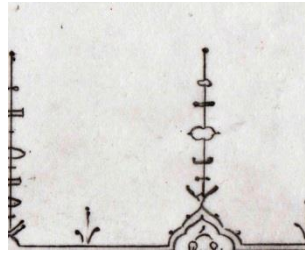
Çizim 135: 4 numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

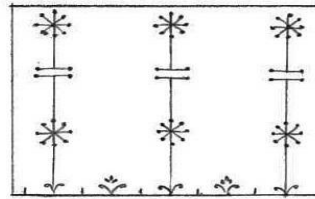
Çizim 136: 10 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

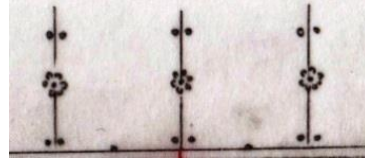
Çizim 137: 12 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

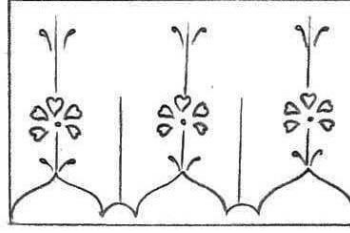
Çizim 138: 4510 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

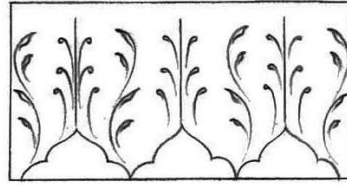
Çizim 139: 9 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

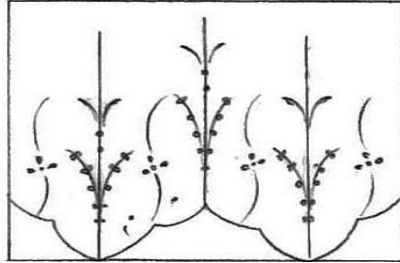
Çizim 140: 63 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

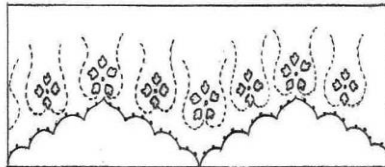
Çizim 141: 6306 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

Çizim 142: 6310 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

Çizim 143: 6947 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

Çizim 144: 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasında görülen tığ

İncelenen eserlerin, yüzyıl, cilt, hat, tezhipli alanları, teknikleri, motif, renk, bordür, kompozisyon ve tığları “Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan yazma eserlerin benzerlik listesi” tablosu üzerinde benzerlik ve farklılıkları gösterilmiştir.

BÖLÜM 2: TEZE KONU OLAN YAZMALARIN KATALOGLANMASI

Tezin ikinci bölümünde hazırlanan çalışma içinde incelenen eserlerin katalog çalışması ile sonuç ve değerlendirme yer almaktadır. Bu bölümde teze konu olan eserlerin demirbaş kayıtlarındaki bilgilerden sonra mevcut fotoğrafları, ilgili alanların çizimleri, hangi yüzyıla ait oldukları, dönem özelliklerini yansıtmadıklarını ve çağdaşı eserlerle benzerliklerinin açıklaması bulunmaktadır.

Seçilen tez konusu ile ilgili olarak Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesine müracat edildiği zaman kütüphane yetkilileri, kütüphanede yer alan yazma eserlerin tahrip olduğu için koruma altına alındığını, dolayısıyla orijinalleri üzerinde çalışılmayacağını beyan edip, bazı müzehhep yazmaların düşük çözünürlüklü fotoğrafların yer aldığı CD vermişlerdir. Bu nedenden dolayı eserler dijital ortama aktarılmış orijinal örnekler üzerinden çalışılmış, istenilen fotoğrafların bir kısmı da kütüphane yönetimince tekrar gönderilmiştir. Eldeki fotoğraflar üzerinde büyüteç ile yapılan incelemelerden sonra eserlerin şablon, kanaviçe ve desenleri aslına uygun olacak şekilde çizilmeye çalışılmıştır. Eserlerin desen analizleri yaparken desenin merkez noktasından hareket ederek anlatılmaya başlanmıştır.

2.1. Katalog No : 1

Demirbaş No : 4510

Eser Adı : Kur'an-ı Kerim

Ebadı : 22x16 cm

İstinsah Tarihi : 1493

Hat Türü : Nesih

Tezhibi : Sarı altın, lacivert, yeşil renklerin kullanıldığı, hatayi grubu ve rumi motiflerle yapılmış naif üslup

4510 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Bezemesi :

Serlevha sayfası çift sayfa olarak düzenlenmiş olup, naif üslup tarzında bezenmiştir(Resim-61).

Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara sûrelerinin etrafı altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Sure sonlarında yer alan helezoni duraklar sıvama altındır. Yazının beyne's-süturu altınla sınır çekilmiş olup aralardaki boşluklara lacivert renk üç noktalar, altın ve is mürekkebiyle yapılmış yaprak ile goncalar işlenmiştir(Resim-58).

Yazı alanının sağında ve solunda yer alan paftalı koltuklar altın cetvellerle çevrelenmiştir. Koltuk alanında dendanlı altın iplikler kullanılarak yapılmış iki paftanın içinde zemin rengi olarak lacivert olup ½ simetrik hatayi grubu motiflerden oluşan tasarım sarı altın ile çift tahrir tarzda işlenmiştir(Resim-58)

Resim 58: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen tezhipli alanlar, yeşil zemin rengi üzerine eksi(-) işaretleri işlenmiş cetvelle çerçevelenmiştir. Üstübeç kullanılarak sülüs hatla yazılan sure ismi dendanlı altın ipliklerle yatay şemse formu içine alınmıştır. Kenarlarda devam eden dendanlı altın iplikler yarım şemse formunu oluşturmaktadır. Bu formların içine hatayi grubu motiflerden oluşturulan tasarım lacivert zemin rengi üzerine sarı altın ile çift tahrir tarzda işlenmiştir. Altın ipliklerin ayırdığı alanlara ¼ simetrik tasarım uygulanmıştır. Zemininde sıvama sarı altın kullanılıp üzerine hatayi

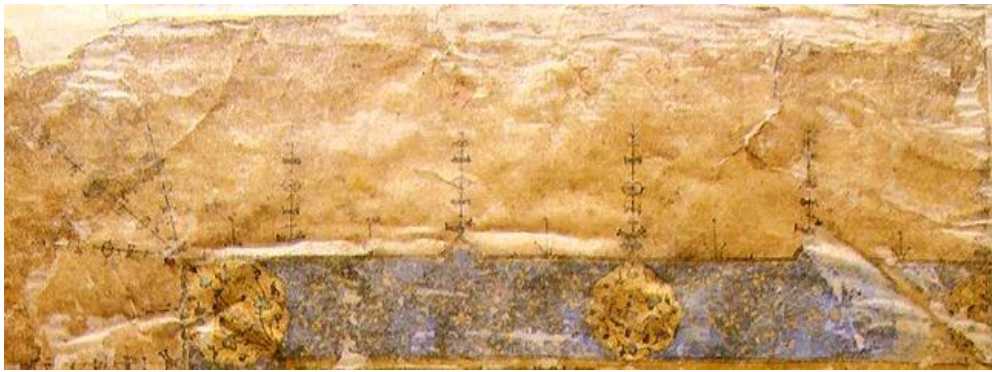
grubu motiflerle (penç, hatayi, gonca) yapılan tasarımda motifler boyanıp is mürekkebi ile tahrirlenmiştir(Resim-59).

Resim 59: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Sûrebaşı Detayı

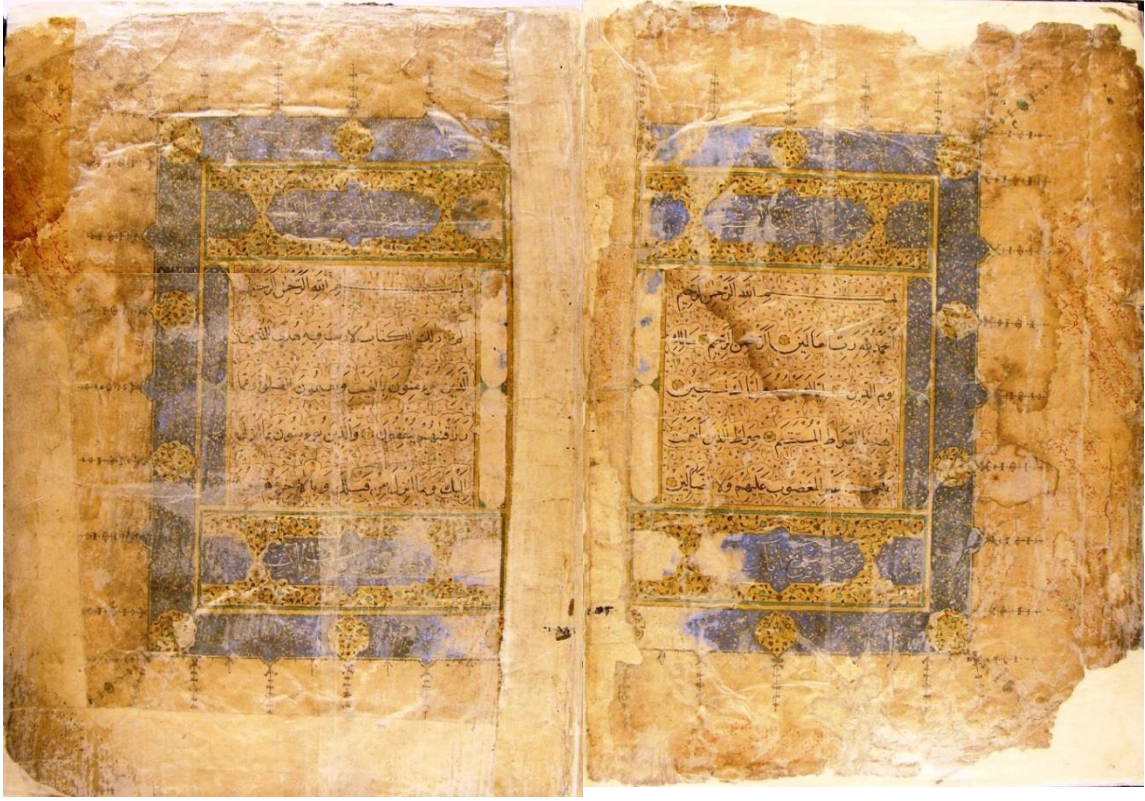
İç kısmı dış pervazdan altın bir cetvel ayırmaktadır. Dış pervaz alanı dendanlı iplik ve cetvelden sonra çekilmiş olan siyah renk kuzu üzerine yerleştirilmiş tığlarla sonlandırılmıştır. Bu alanın zemin renginde ağırlıklı olarak lacivert kullanılıp üzerine hatayi grubu motifler sarı altınla çift tahrir tarzda işlenmiştir. Köşelerde ve dış pervazın aralarında ipliklerle oluşturulmuş zemini sıvama sarı altın paftalar yer almaktadır. Bu paftaların içine hatayi grubu motiflerden serbest bir tasarım oluşturulup motifler başlık alanındaki gibi renklendirilmiştir. Altın zeminli paftaların aralarına da hurde rumiler paftalar oluşturup beyaz mürekkep ile tahrirlenmiştir. Ancak yüzey çok yıprandığı ve zemin rengi lacivert olduğu için net olarak seçilememektedir. Sayfa kenarlarına yazılan yazılar net olarak okunamamaktadır(Resim-60).

İs mürekkebi ile çekilmiş kuzu üzerinde yer alan tığlarda sarı altın, yeşil ve is mürekkebi kullanılmıştır(Resim-60).

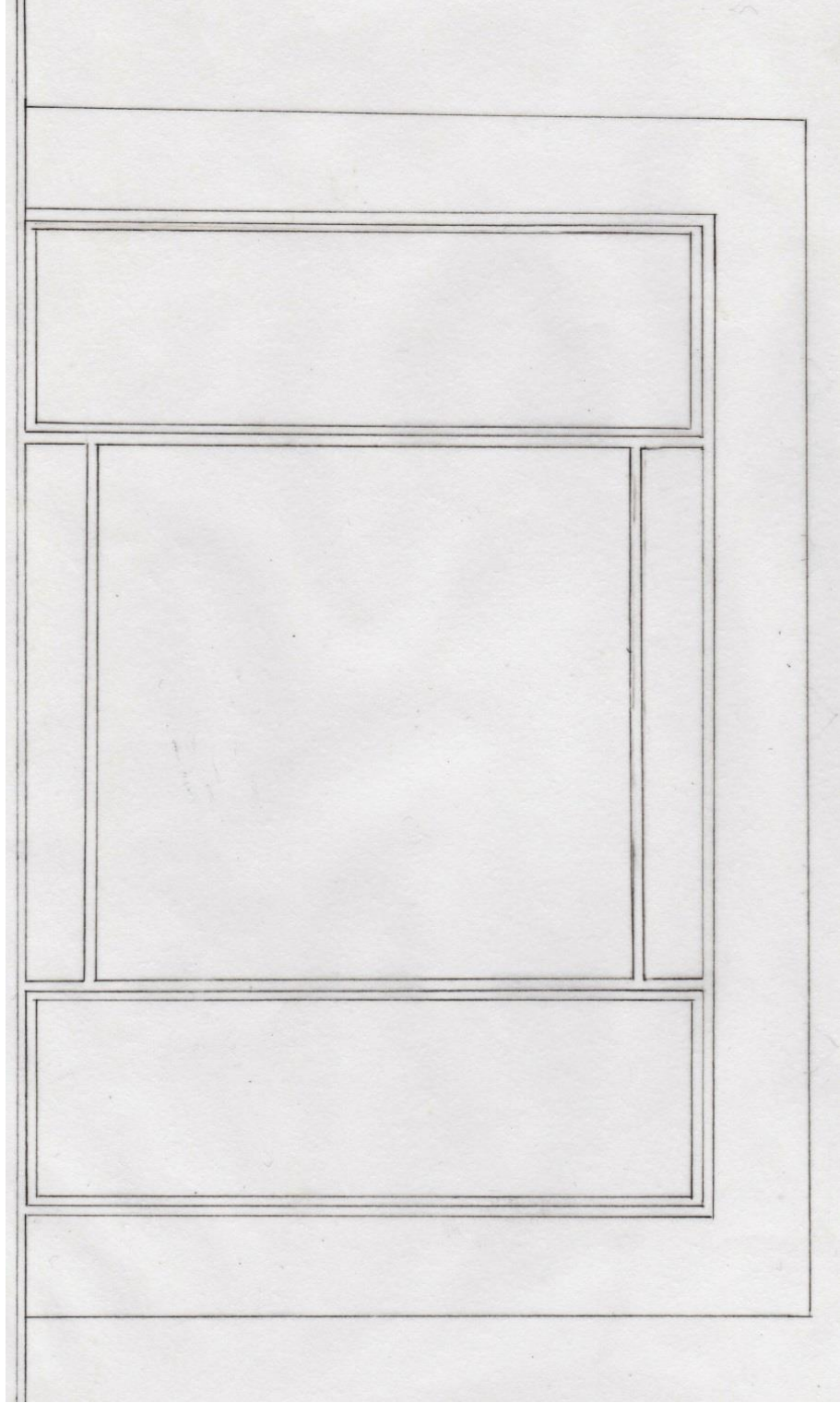

Resim 60: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı

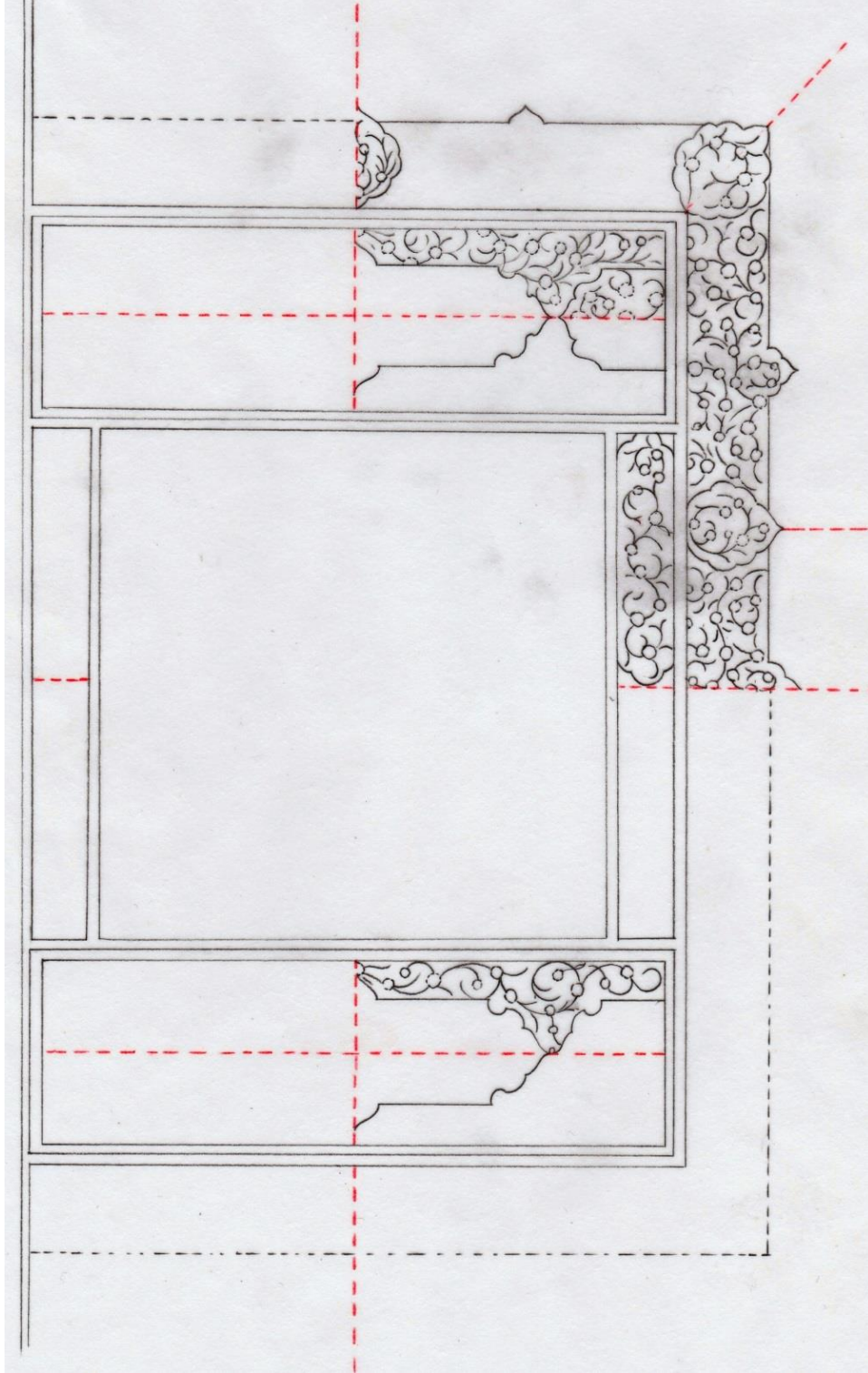
4510 demirbaş numaralı eser kütüphane kayıtlarına göre, yazma eserler arasında en eski yazma olarak bahsedilmektedir. İstinsah tarihi bağlamında 15.yüzyılın sonlarına tarihlenen eser o dönem tezhiplerinde sıkça kullanılan naif üslup tekniğinde bezenmiş olup dönemsel özelliğini yansıtmaktadır.

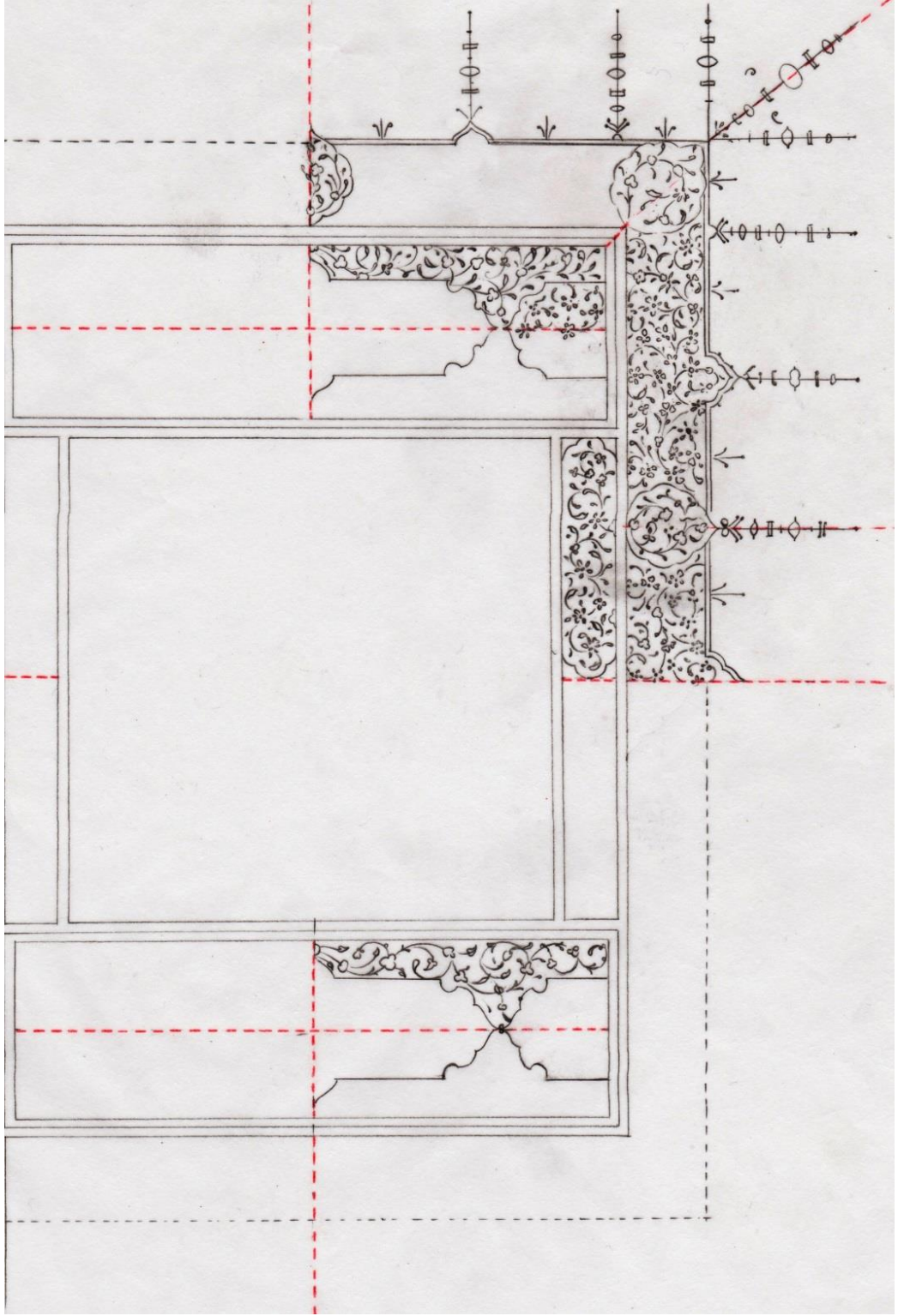
Resim 61: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 145: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 146: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Deseni Kanaviçesi

Çizim 147: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Çizimi

2.2. Katalog No	: 2
Demirbaş No	: 10
Eser Adı	: Kur'an-ı Kerim
Ebadı	: 42x27
İstinsah Tarihi	: 15.yüzyıl sonu 16.yüzyıl başları
Hat Türü	: Nesih
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, siyah renklerin kullanıldığı, hatayi grubu motiflerle yapılmış naif üslup

10 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Bezemesi:

Mihrabiyeli serlevha sayfası çift tam sayfa tezhipli olarak düzenlenmiş olup, naif üslup tarzında bezenmiştir(Resim-65).

Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara sûrelerinin yan kısımlarında lacivert zeminli kitabeli koltuklar vardır. Sûre sonlarında yer alan duraklar sıvama altın noktalar şeklinde olup tahrirlenmeden bırakılmıştır(Resim-62).

Yazı kenarlarında yer alan koltuklarda altın iplikler kullanılarak oluşturulan paftalı alanların zeminlerinde lacivert kullanılırken pafta dışında kalan küçük alanlar sıvama sarı altınla renklendirilmiştir. Lacivert zemin üzerinde hatayi grubu motiflerden ½ ters simetrik bir tasarım yapılmıştır. Sarı altın kullanılarak çift tahrir tarzda işlenmiştir(Resim-62)

Resim 62: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen tezhipli kısımların ortasında yer alan sıvama sarı altın yatay şemse ince sarı altın ipliklerle çevrelenerek üzerlerine “+” ve “-“ işaretleri uygulanmıştır. Ortadaki sarı altın zeminli ¼ simetrik yatay şemse ile bu alanın sağında ve solunda yer alan yarım şemselerin zeminleri boş bırakılmıştır. Paftaların dışında kalan alanlara koltuklardaki gibi zemin rengi olarak lacivert kullanılıp üzerine çift tahrir tarzda hatayi grubu motiflerden oluşan bir desen sarı altınla uygulanmıştır(Resim-63). Kitabeli bordüre hatayi grubundan oluşan bir desen işlenmiştir. Bu alanda da kullanılan zemin rengi, motifler ve desen özellikleri koltuk ve başlık kısımları ile aynıdır(Resim-63).

Resim 63: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevhasının Sûrebaşı Detayı

Kenar suyunun üç kenarında yer alan lacivert zeminli mihraplı paftaların deseni ½ simetrik olarak tasarlanmıştır. Kubbelerin ortasındaki dendanlı sıvama sarı altın zeminli paftanın üzerinde herhangi bir bezeme unsuru yoktur. Lacivert zeminli alan üzerine hatayi grubu motiflerden oluşturulmuş tasarım sarı altınla çift tahrir tarzda işlenmiştir.(Resim-64)

Nokta ile çizgiler kullanılarak tasarlanmış tığlar dış pervaza 1mm uzaklıkta çekilmiş ve lacivert renk kuzunun üzerine işlenmiştir. Her iki sayfanın da kenarında siyah is mürekkebi ile yazılmış “vakıf-ı der cami-i âtik” ibaresi yer almaktadır.(Resim-64)

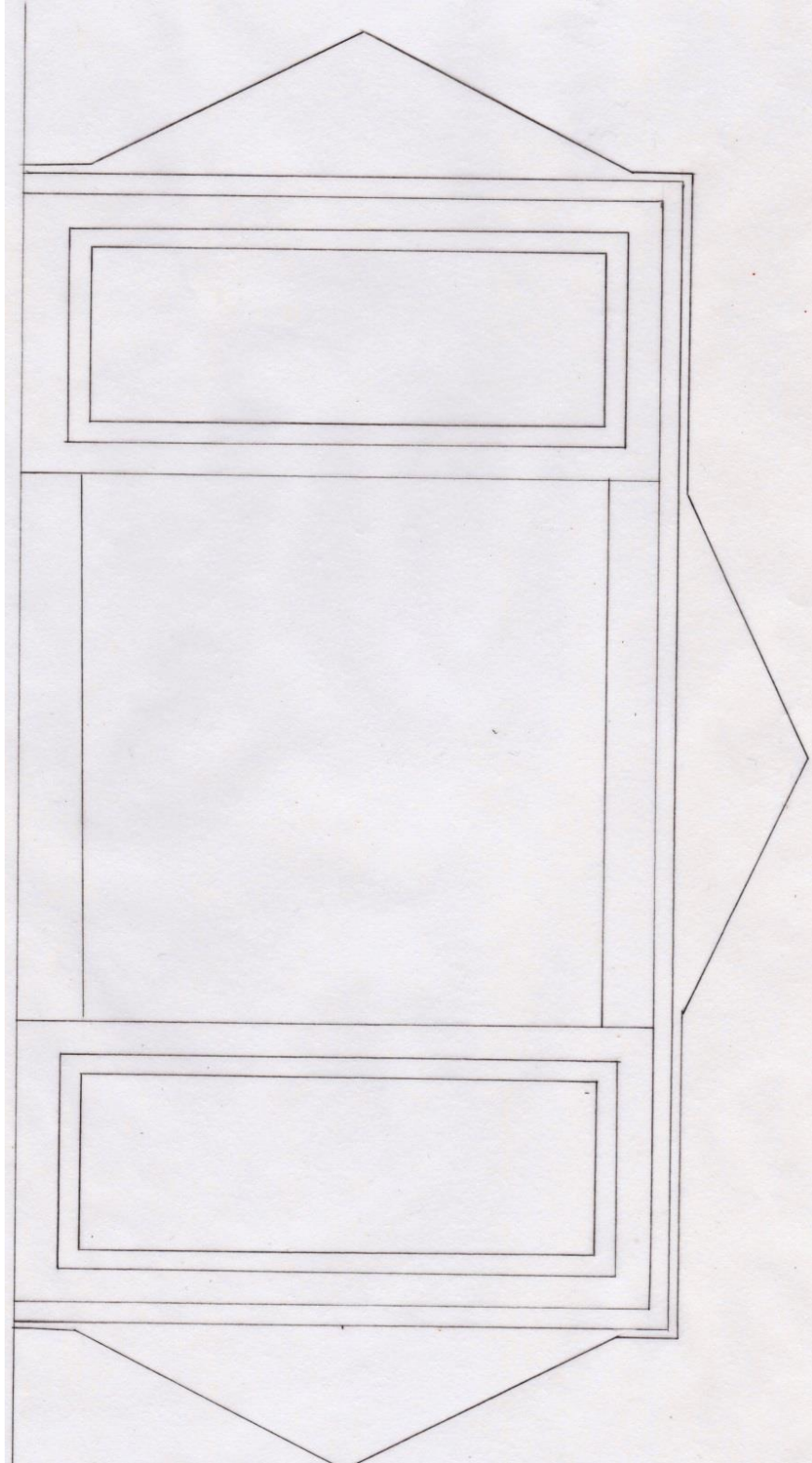

Resim 64 : GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı

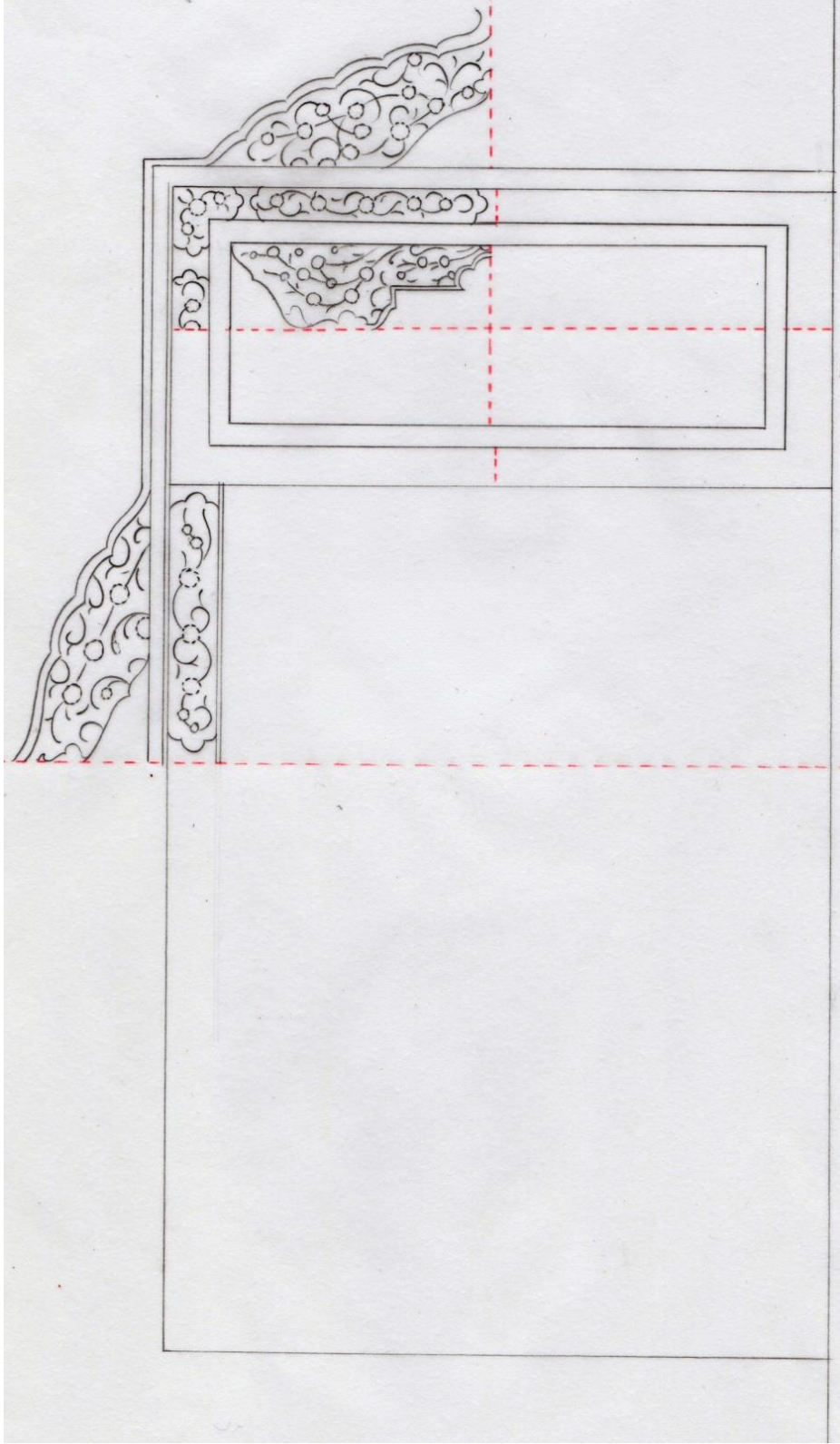
Serlevhada kompozisyon planı, desen açısından ve işçilik bakımından tığların basit, sade oluşu 15.yüzyıl sonları 16.yüzyıl başları tezhip özelliklerine uygundur.

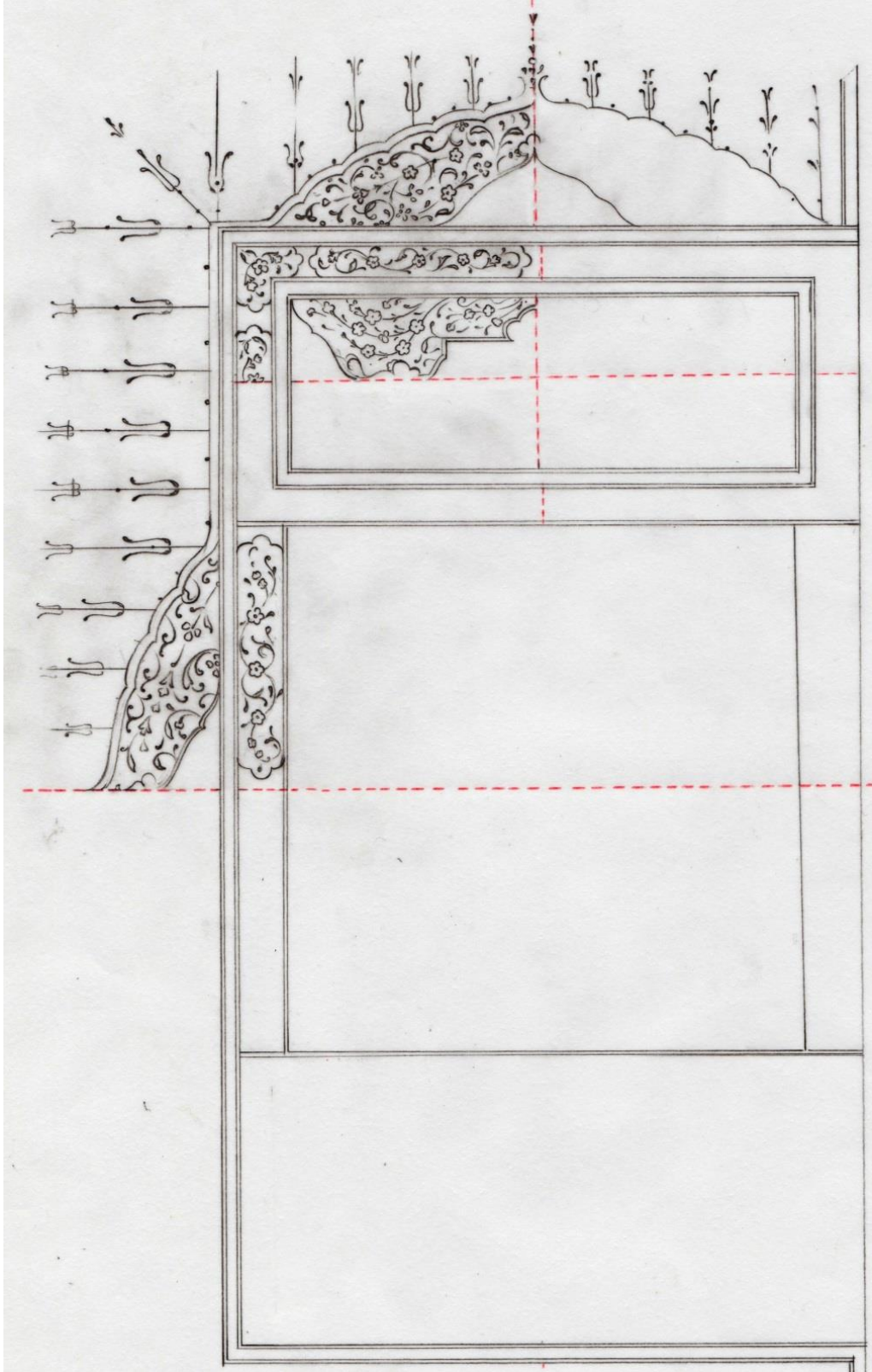
Resim 65: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 148: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 149: GHBK Demirbaş No-10, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Deseni Kanaviçesi

Çizim 150: GHBK Demirbaş No-4510, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.3. Katalog No	: 3
Demirbaş No	: 4375
Eser Adı	: Kur'an-ı Kerim
Ebadı	: 24x17
İstinsah Tarihi	: 16.yüzyıl başları
Hat Türü	: Reyhani-Muhakkak ve Reyhani
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, siyah renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu motiflerle yapılmış naif üslup

4375 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Bezemesi:

Serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş naif üslup tekniğiyle bezenmiştir(Resim-69).

Reyhani ve Muhakkak yazıyla yazılan Fatiha ve Bakara Sûrelerinin etrafı altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Duraklar helezoni noktalar şeklinde sıvama sarı altındır. Yazının beyne's-suturunda uçuk renkle çizilmiş yaprak motifleri kullanılmıştır.(Resim-66)

Yazı alanının sağında ve solunda yer alan koltuklar altın ipliklerin çevrelediği altın cetvellerle çerçevelenmiştir. Zemin rengi lacivert olan koltuk alanlarında hatayi grubu motiflerden oluşan ½ ters simetrik bir desen sarı altın kullanılarak, naif üslup tarzında işlenmiştir.(Resim-66)

Resim 66: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen tezhipli alanları çevreleyen altın zeminli arasuyu üzerine anahtarlı zencerek deseni uygulanmıştır. Yatay alan için ¼ simetrik bir tasarım hazırlanmıştır. Zerendût nesihle yazılan sûre isimleri dendanlı altın ipliklerle yatay şemse formu içine alınmış, içerisine serbest helezonlar üzerine rumi motifleri işlenmiştir. Kenarlarda devam eden dendanlı altın iplikler, yarım şemse formunu oluşturmaktadır. Siyah zeminli yarım şemse formları üzerine ½ simetrik tasarlanan rumi motifleri sarı altındır. Altın ipliklerin ayırdığı alanların zeminleri lacivert boyanarak üzerine hatayi grubu motiflerle tasarlanmış desen çift tahrir tarzındadır(Resim-67)

Resim 67: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Sûrebaşı Detayı

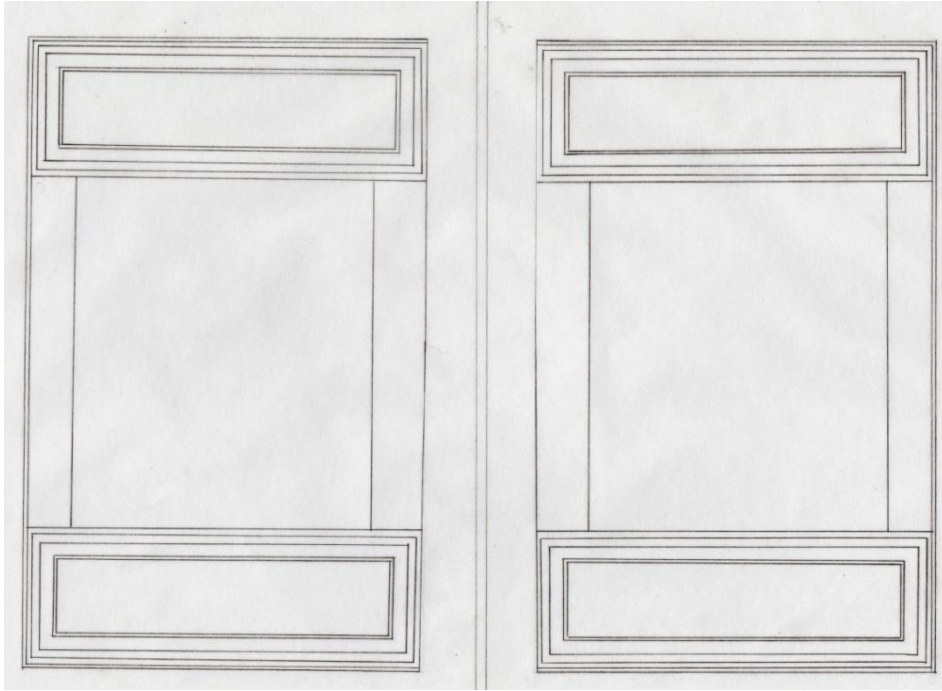
Bu eserde dış pervaz uygulanmamış, iç pervazdan hemen sonra tığlar uygulanıp sonlandırılmıştır. Lacivert renkle işlenen tığlar basit ve sade özelliktedir. Fatiha suresinin yer aldığı sayfa kenarında is mürekkebi ile yazılmış “vakıf” ibaresi yer almaktadır(Resim-68)

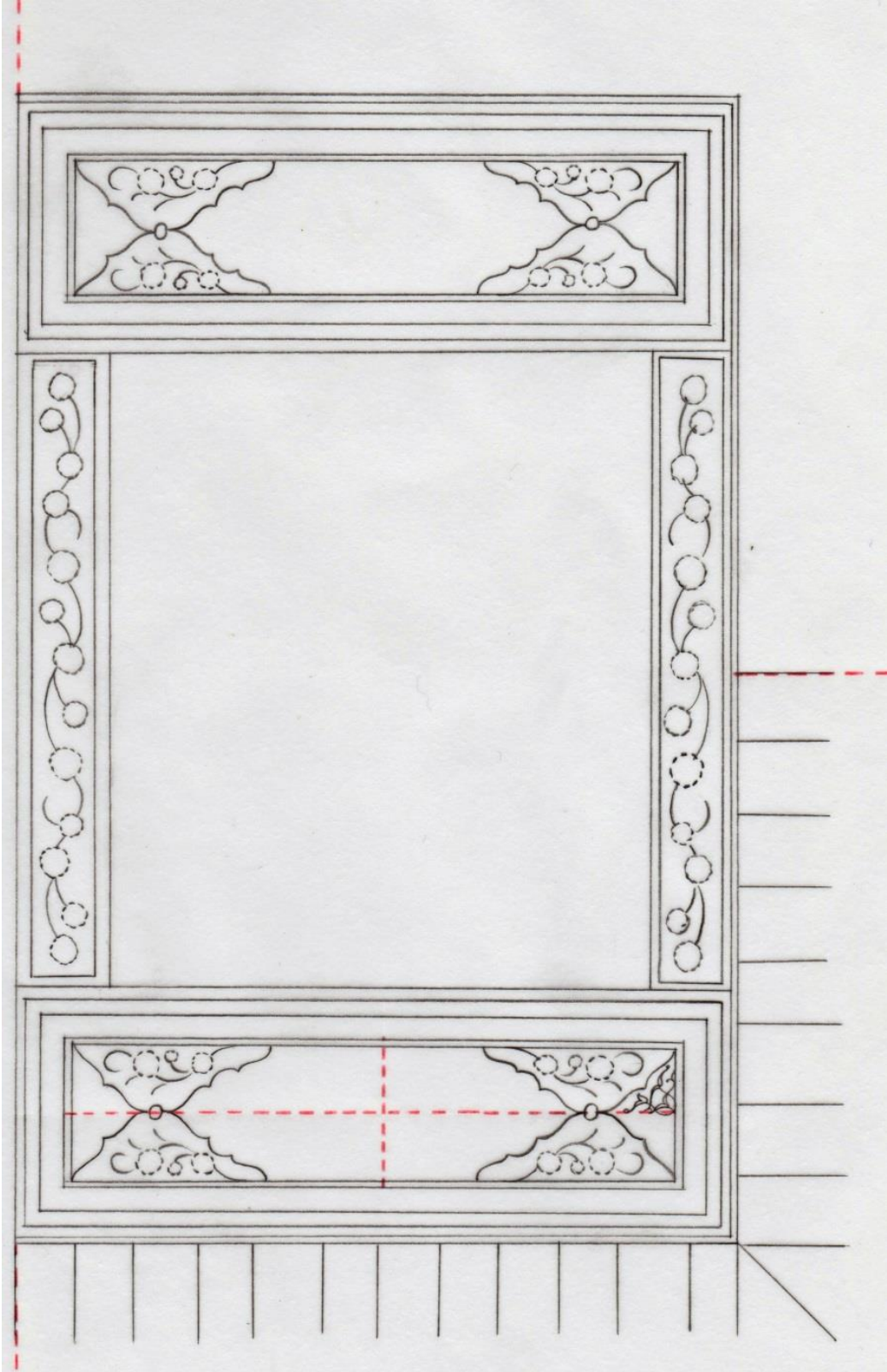
Resim 68: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Tığ Örneği

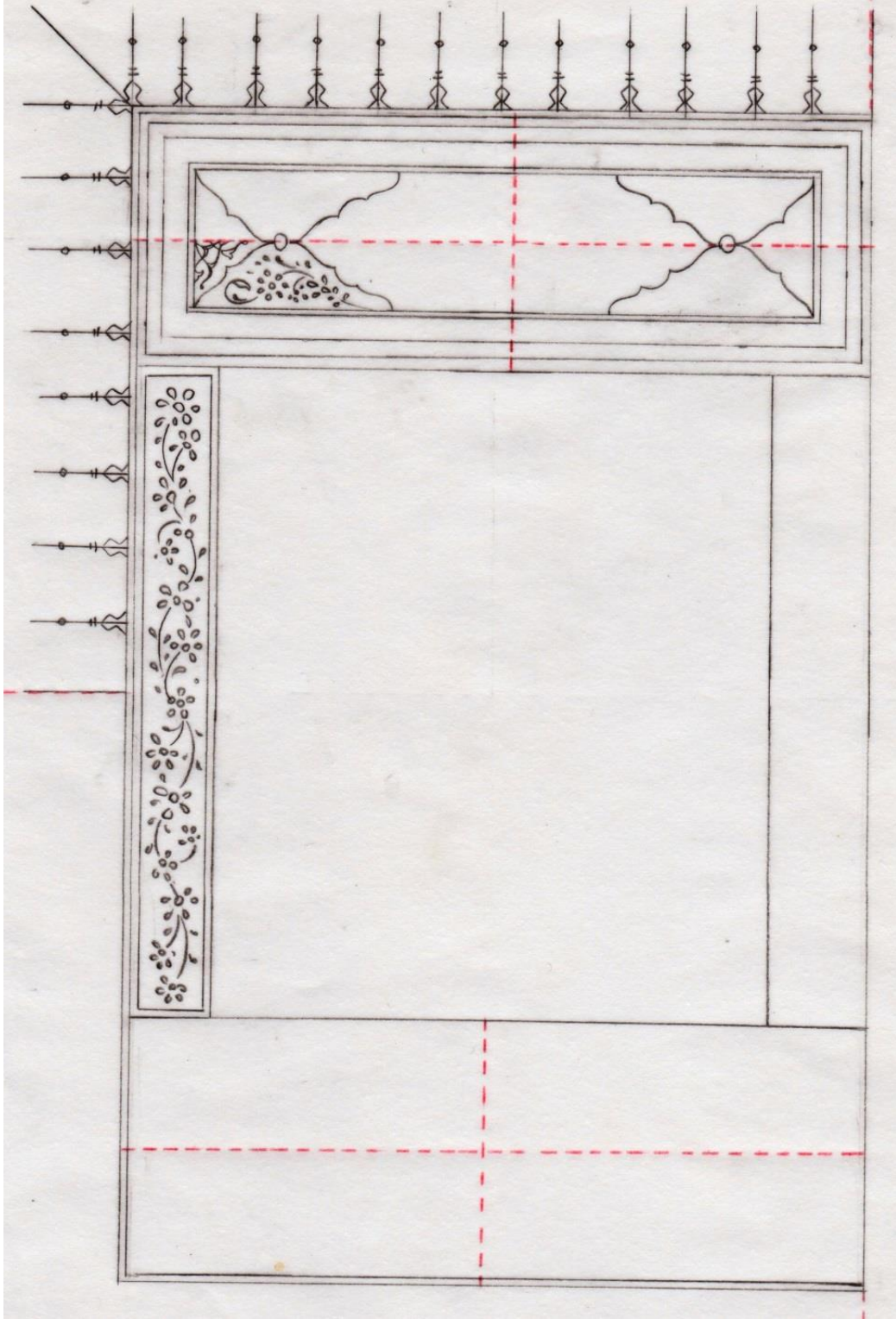
Resim 69: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 151: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 152: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Kanaviçesi

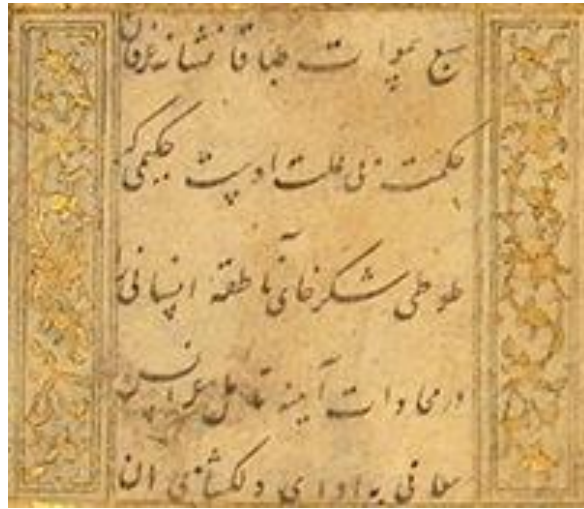
Çizim 153: GHBK Demirbaş No-4375, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

2.4. Katalog No	: 4
Demir Baş No	: 2615
Eser Adı	: Divan-ı Hafız
Ebadı	: 11.5x19.5
İstinsah Tarihi	: 16.yüzyıl
Hat Türü	: Talik
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, siyah renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu motiflerle yapılmış klasik tezhip

2615 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Bezemesi:

Serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup klasik üslupta bezenmiştir. Eserin serlevha sayfasında yırtıklar olduğu ve nemden zemin renginin silindiği gözlemlenmektedir. (Resim-72)

Talik yazı alanının sağında ve solunda yer alan koltuklar altın cetvellerle çevrelenmiştir. Yaklaşık olarak 1cm genişliğindeki koltuklarda hatayi grubu motifler kullanılarak ½ ters simetrik desen uygulanmıştır. Motifler, dallar ve yapraklar sarı altın ile boyanıp is mürekkebi ile tahrirlenmekte olup, koltuk alanlarının zemin rengi, çok hafifte olsa, kalan izlerden zemin renginin lacivert olduğu anlaşılmaktadır. (Resim-70)

Resim 70: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Serlevha Sayfasının Koltuk Detayı

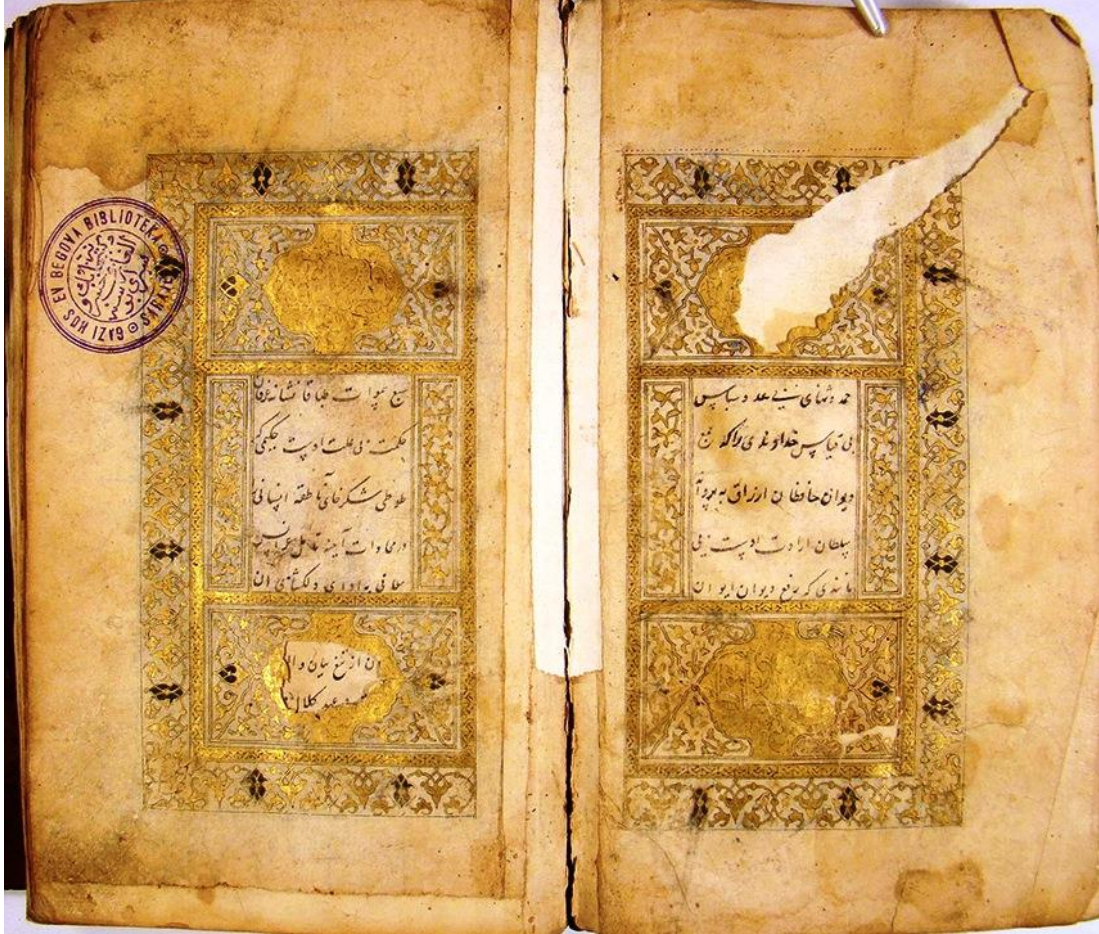
Yazı alanının altında ve üstünde yer alan başlık kısımları altın ipliklerle çevrelenmiştir. Hatayi ve rumi grubu motiflerden $\frac{1}{4}$ simetrik tasarım oluşturulmuştur. a yüzünün üst kısmındaki ve b yüzünün alt kısmındaki başlık alanları tahrip olmuş durumdadır. Ortadaki sıvama sarı altın zeminli yatay formu şemse ve bu alanın sağında ve solunda yer alan yarım şemseler dandanlı sarı altın ipliklerle oluşturulmuştur. Orta alandaki yatay şemse formu üzerine zerendût hatla yazılmış, yazının etrafı is mürekkebiyle tahrirlenmiştir. Fakat bu alanlar çok fazla yıprandığı için yazılan ibare okunamayacak durumdadır. Bu alanın sağ ve solunda yer alan yarım şemselere rumi motifinden tasarım uygulanmıştır. Bu tasarım sarı altın ile boyanıp is mürekkebi ile tahrirlenirken zemin rengi silindiği için renk tespiti yapılamamıştır. Bu alanların dışında kalan kısımlarda da hatayi grubu motiflerden desen oluşturulmuştur. Bu alanın zemin rengi silinmiş olsa da çok küçük bir yerinde hafif bir lacivertlik görüldüğünden bu alanın zemin renginde lacivert kullanıldığı anlaşılmaktadır. (Resim-71)

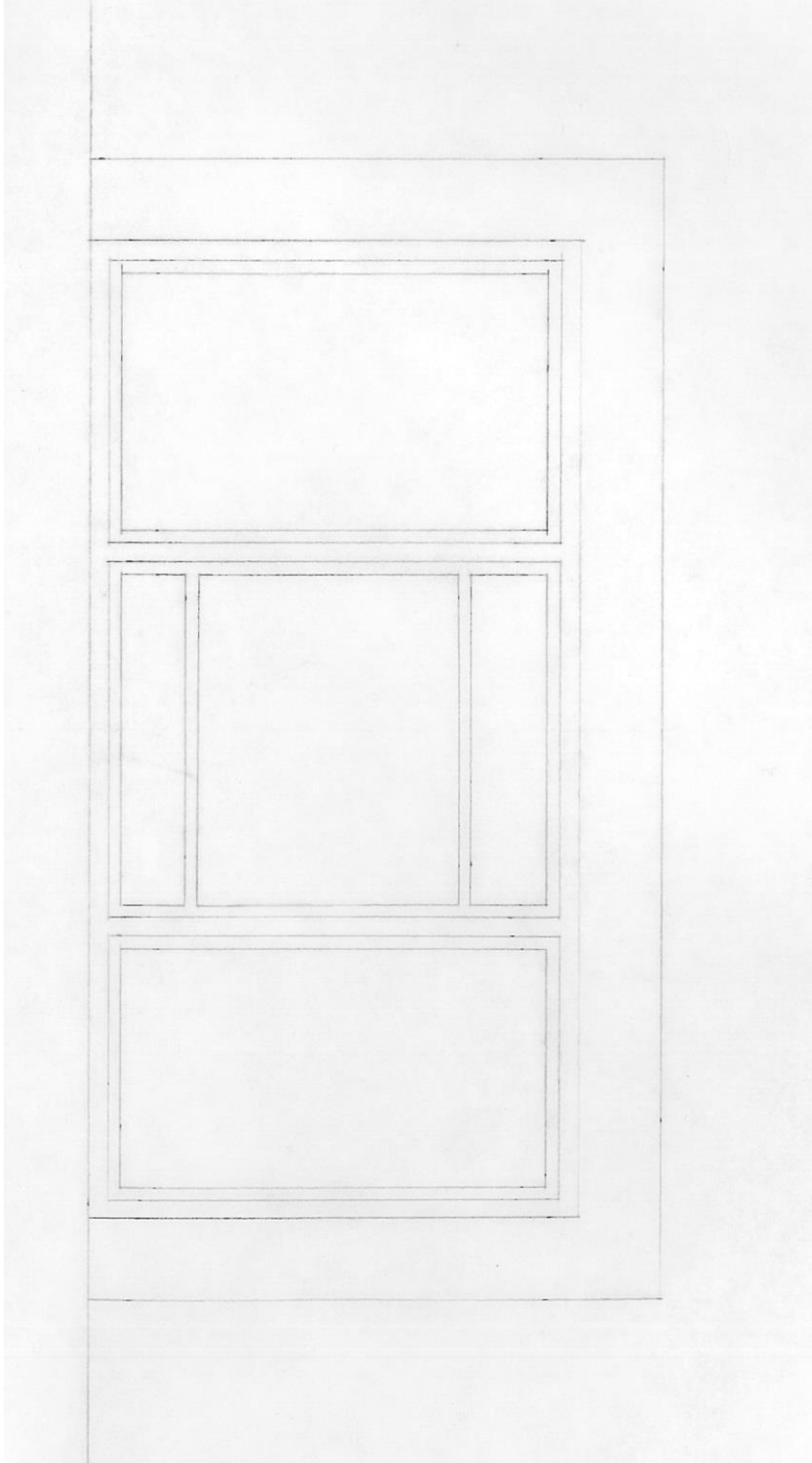
Resim 71: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Çift Tam Sayfa Serlevha Sayfasının Başlık Örneği

Yazı alanını, koltukları ve başlık kısmını çevreleyen arasuyunda sıvama sarı altın zemin üzerine anahtarlı zencerek deseni uygulanmıştır. Sırt kısmı hariç üç kenarı dış pervaz deseniyle çevrelenmiştir. Bu alanda rumi motiflerinden enine düz simetrik bir dış pervaz deseni tasarlanmıştır. Rumiler sarı altın olup orta bağ rumi motiflerinin içleri siyahtır. Desenin birkaç noktasında görülen lacivert zemin renginden yola çıkarak kalan kısımlarında lacivert zemin rengine boyandığı anlaşılmaktadır. Dış pervaz alanı ince altın iplikle sınırlandırılmış eserde kullanılan tığlar seçilemeyecek derecede silinmiştir. Eserin b yüzünün sol üst kısmında kütüphanenin mührü yer almaktadır.

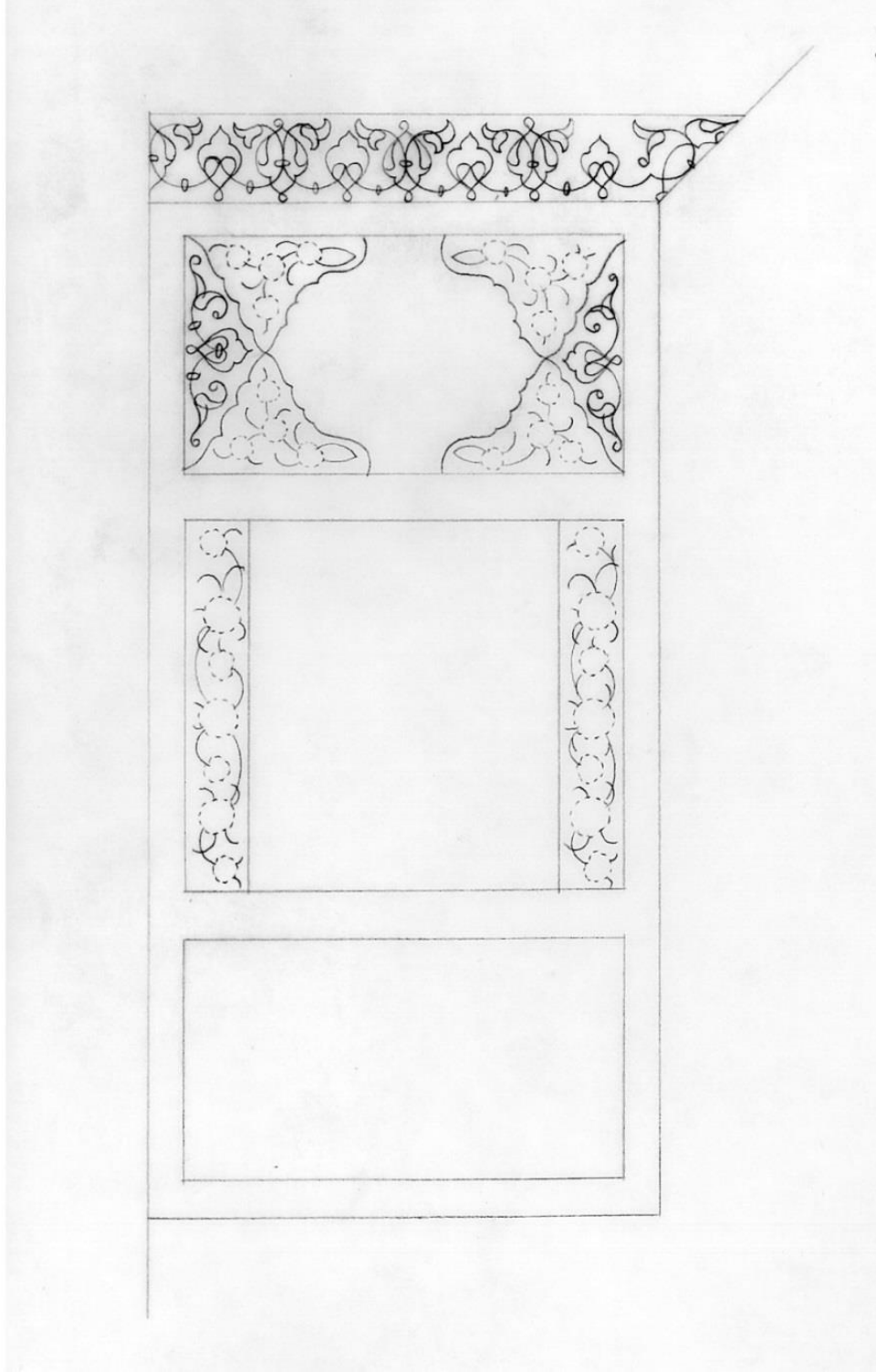
Kütüphane kataloğunda 16.yüylä ait olduğu yazmakta olup net bir tarih verilmemiştir. Eser ağır tahribata uğramasına rağmen tezhibi kütüphane kataloğunda verilmiş olan tarih ile örtüşmektedir.

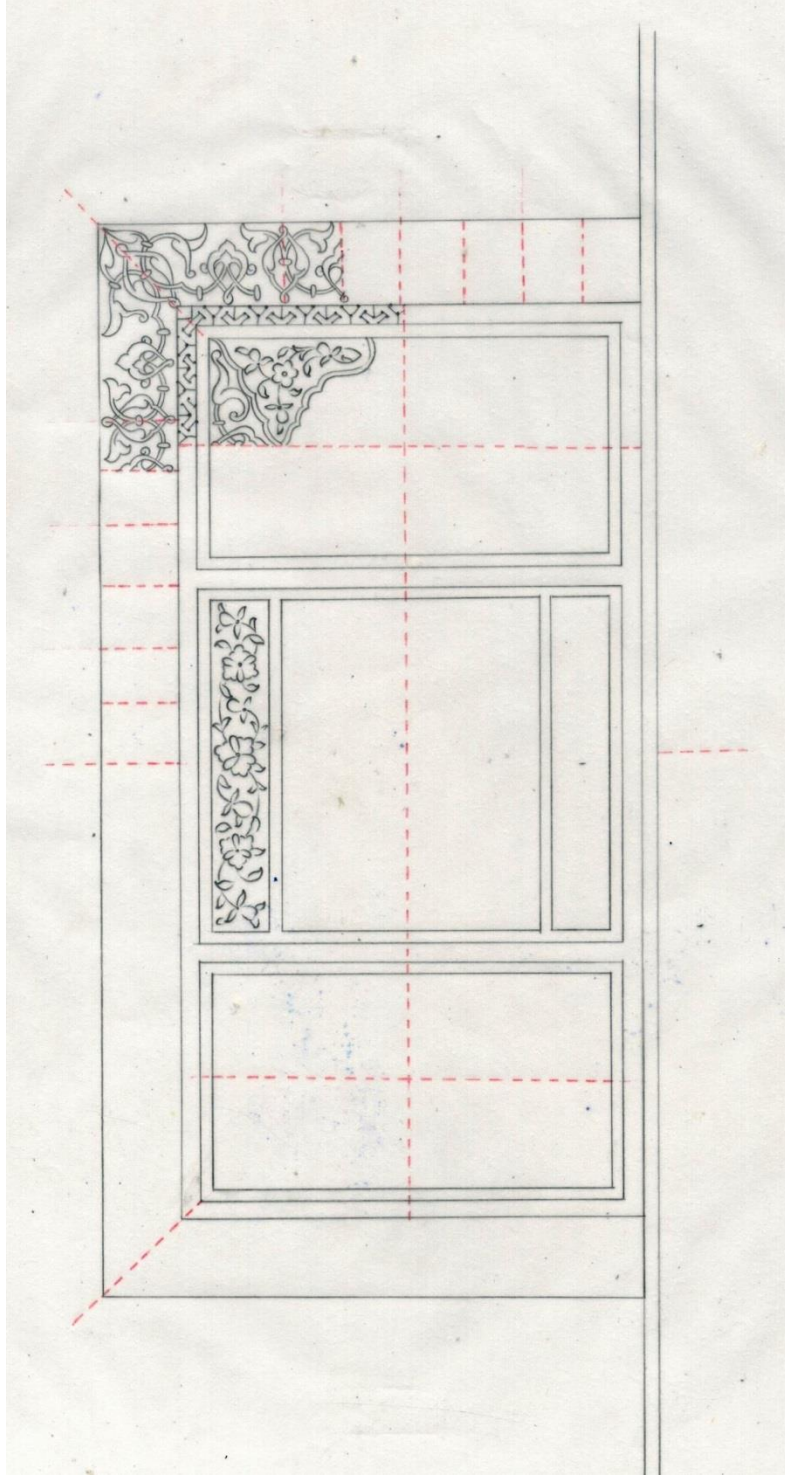
Resim 72: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın ift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 154: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 155: GHBK Demirbaş No 2615, Divan'ın Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 156: GHBK Demirbaş No-2615, Divan'ın Serlevha Sayfasının Çizimi

2.5. Katalog No	: 5
Demir Baş No	: 9
Eser Adı	: Kur'an-ı Kerim
Ebadı	: 40x26.5
İstinsah Tarihi	: 16.yüzyıl
Hat Türü	: Muhakkak
Cildi	: Dış kab kahverengi, iç kab vişne çürüğü renk deri
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, turuncu, limonküfü, beyaz, sarı,siyah renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu motiflerle yapılmış klasik tezhip

9 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Bezemesi:

Cildin dışı kahverengi, içi vişne çürüğü renk deri cilde sahip olup, mülemma şemse cilt tekniğiyle yapılmıştır (Resim-76, 77). Cilt üzerindeki tasarım 16.yüzyıl Safavi Dönemi, Herat üslubu özelliği göstermektedir. Serlevha sayfası çift tam sayfa ikilil tarzda düzenlenmiş olup klasik tezhip tekniğiyle bezenmiştir (Resim78).

Muhakkak hatla yazılan Fatiha ve Bakara sûreleri beyne's-sutur içine alındıktan sonra yazı alanının etrafı altın ve renkli cetvellerle sınırlandırılmıştır. Besmele keşidesi üzerine hatayi grubu motifler ve hurdelenmiş rumi motifi kullanılarak bir tasarım oluşturulmuştur. Rumiler turuncu renk ile boyanıp sarı altın ile tahrirlenmiştir. Hatayi gurubu motiflerde turuncu rengin yanında sadece penç motifinde az miktarda lacivert kullanılmış ve sarı altın ile tahrirlenmiş, dallar ve yapraklar tahrirlenmeden sadece sarı altınla boyanıp bırakılmıştır. Sûre sonlarında yer alan helezoni duraklar sıvama sarı altındır. Bakara suresinin yer aldığı sayfanın alt kısmında tek sap üzerine hatayi grubu motiflerden desen oluşturulmuş; bu desen sarı altın ve yazı alanını dengelemek için turuncu renk ile boyanıp tahrir çekilmeden bırakılmıştır(Resim-73).

Resim 73: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

Yazı alanının sağında ve solunda yer alan koltuklarda altın ipliklerle kitabeli paftalar oluşturulmuştur. Paftaların içine hatayi grubu motiflerden oluşan ters simetrik bir desen tasarlanmıştır. Yek berk, cihar berk, penç berk, gonca ve yapraklardan meydana gelen tasarımda zemin rengi lacivert olup dallara altın, motifler beyaz, turuncu, sarı renk ile renklendirilmiş, is mürekkebiyle tahrirlenmiştir. Zemini turuncu olan paftaların içindeki rumiler baklava dilimi şeklinde olup, zeminleri siyah ile boyanmıştır. Turuncu zemin ve lacivert zemin arasında kalan boşlukların zeminlerine sarı altın sürülerek üzerine çift tahrir tarzda ½ simetrik bitkisel bir tasarım uygulanmıştır.

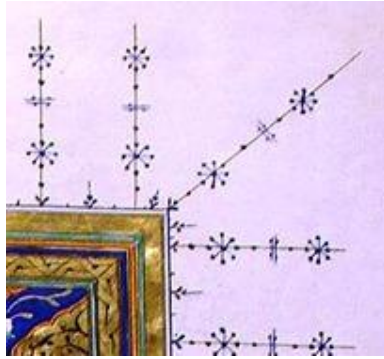
Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen kısımlar ¼ simetrik plan olarak tasarlanmıştır. Turuncu renk ayırma rumi ve iplikler kullanılarak paftalanmış alanda, zemin rengi lacivert, sarı altın; küçük alanlarda da siyah ve turuncu renktir. Lacivert zemin üzerinde yer alan hatayi grubu motiflerden oluşan tasarımda dallar ve yapraklar sarı altın, motifler beyaz, sarı, limon küfü renkle boyalıdır. Ortadaki sarı altın zeminli şemse üzerine üstübeç mürekkeple sülüs hatla sure adı yazılıdır. Bu alanın sağında ve solunda yer alan dendanlı yarım paftalara rumi motifinden oluşturulan tasarım sıvama sarı altın zemin rengi üzerine is mürekkebiyle işlenmiştir(Resim-74)

Resim 74: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Sûrebaşı Detayı

Sûrebaşı kısımlarını çevreleyen arasuyuna altın zemin üzerine köşe dönüşleri birbirinden farklı anahtarlı zencerek yapılmıştır. Sûrebaşı ve koltuk alanlarını renkli cetvel dışında ayrıca kalın sıvama altın cetvel çevrelemektedir (Resim-78).

Cetvellerde sarı altın, turuncu, lacivert, limon küfü renkleri kullanılıp is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Lacivert kuzu üzerinde tığlar uzanmaktadır. Tığlar çift tahrir tarzda işlenmiş penç, yaprak, çizgi ve noktalandan tasarlanmıştır. Sayfa kenarlarında her iki sayfada da yer alan siyah is mürekkebiyle yazılmış "vakıf" kelimesi görülmektedir (Resim-78)

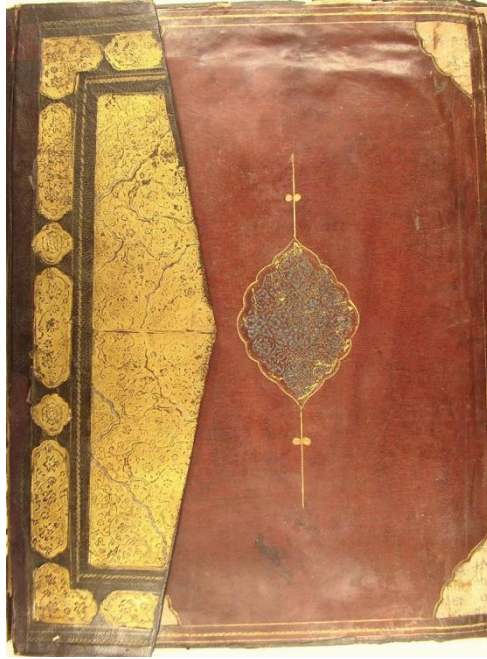

Resim 75: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Tığ Detayı

Eserin yazım tarihi kütüphane demirbaş kayıtlarında 1870 olarak gösterilmektedir. Ancak yazma eserin cildi, Fatiha ve Bakara surelerinin hattı ve tezhibi 16.yüzyılın ilk yarısına ait karakteristik özelliklere sahiptir. Muhtemelen Kur'an-ı Kerim'in çok yıprandığı, son sayfasının eksik kalan kısımlarının sonradan tamamlandığı ve bu tarihin bir restorasyon sonrası atıldığı söylenebilir.

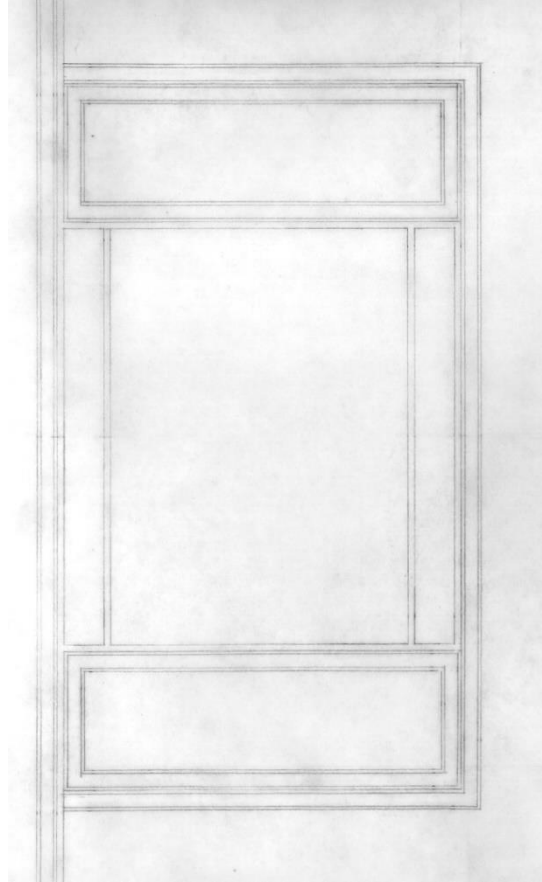
Resim 76: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Dış Cilt Örneği

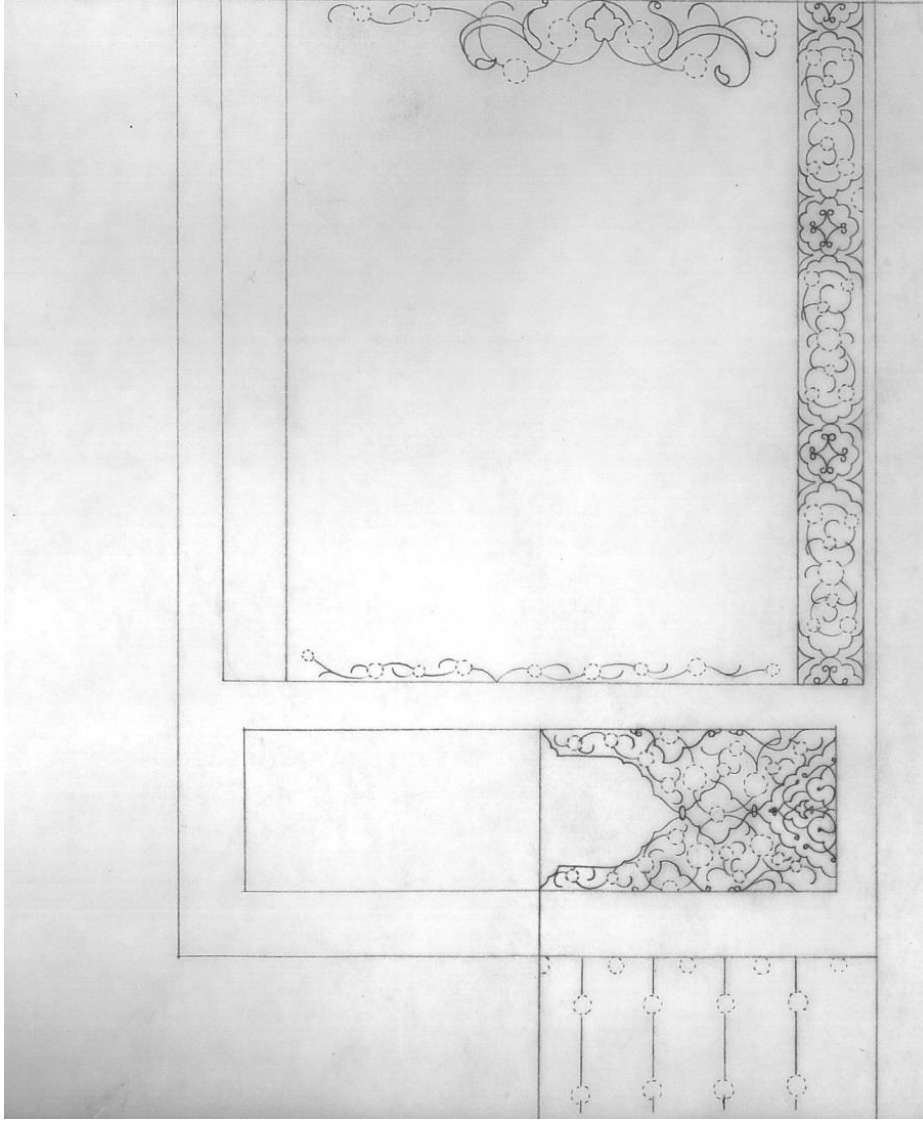
Resim 77: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in İç Kab ve Mıklep Örneği

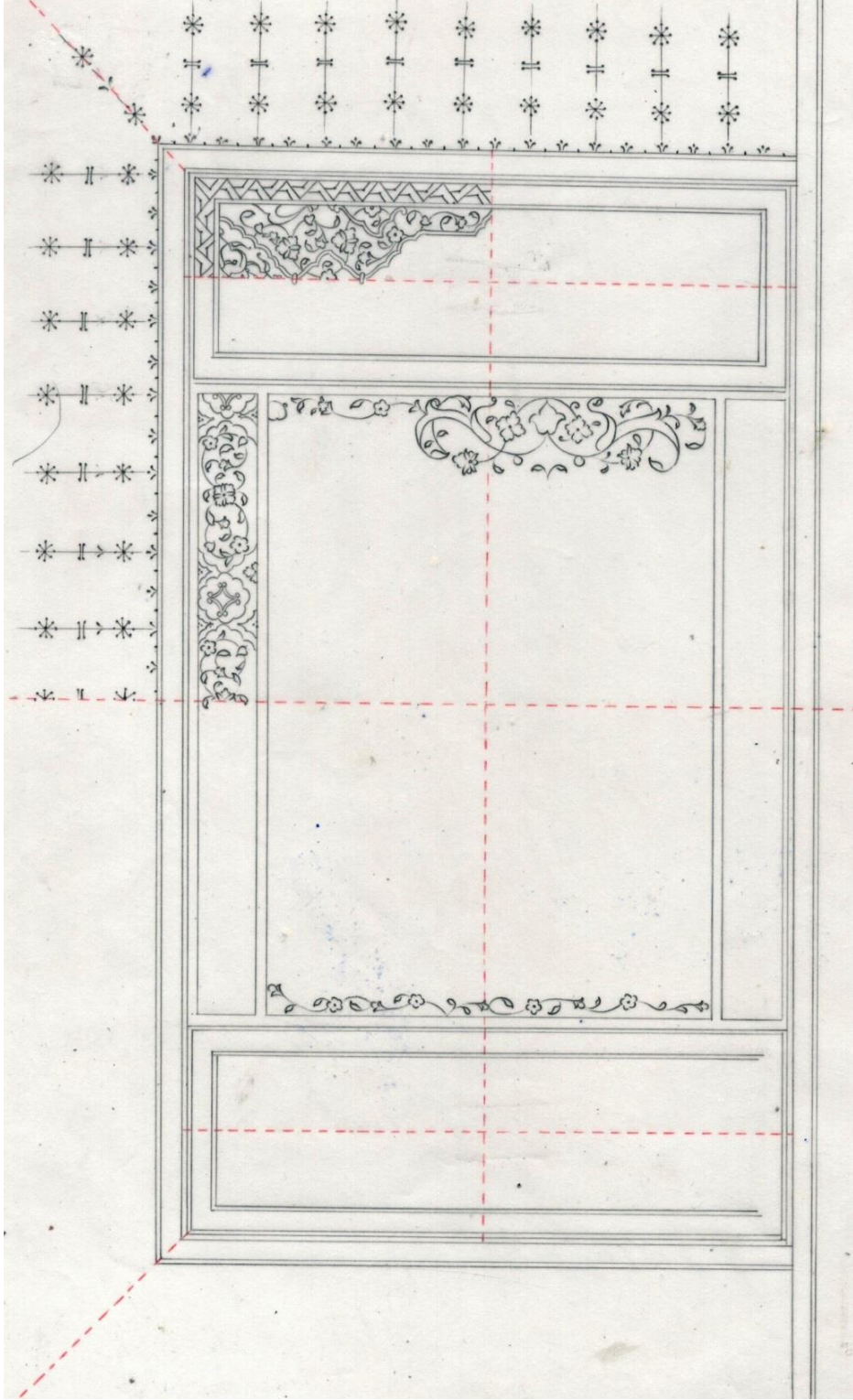
Resim 78: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 157: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 158: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 159: GHBK Demirbaş No-9, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.6. Katalog No	: 6
Demir Baş No	: 7053
Eser Adı	: Kur'an-ı Kerim
Ebadı	: 33x25
İstinsah Tarihi	: 1509
Hat Türü	: Nesih
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, turuncu, renklerin kullanıldığı, hatayi grubu, rumi ve bulut motifleriyle yapılmış klasik tezhip

7053 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Bezemesi :

İklil tarzı serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup klasik üslupta bezenmiştir(Resim-81)

İstinsah tarihi 16.yüzyılın başlarına ait olan Kur'an-ı Kerim'in nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara sûrelerinin etrafı altın cetvellerle sınırlandırılmış olup anahtarlı zencerekle çevrilidir. Sûre sonlarında yer alan duraklar sıvama sarı altın çark-ı felek durak şeklindedir.

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan dik dörtgen alanların zemini kağıt renginde bırakılmıştır. Zerendûd nesihle yazılan sûre ismi dendanlı altın iplikler kullanılarak yatay şemse formu içine alınmıştır. Yazı zemininde ters simetrik siyah helezonlar üzerine rumi motifleri görülür. Bu alanın sağında ve solunda yer alan yarım şemselerin içerisine bulut motifini ile hatayi grubu motiflerin kullanıldığı ½ ölçekli desende motifler lacivert, turuncu ve sarı altınla renklendirilerek işlenmiştir(Resim-79).

Resim 79: GHBK Demirbaş No:7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Başlık Detayı

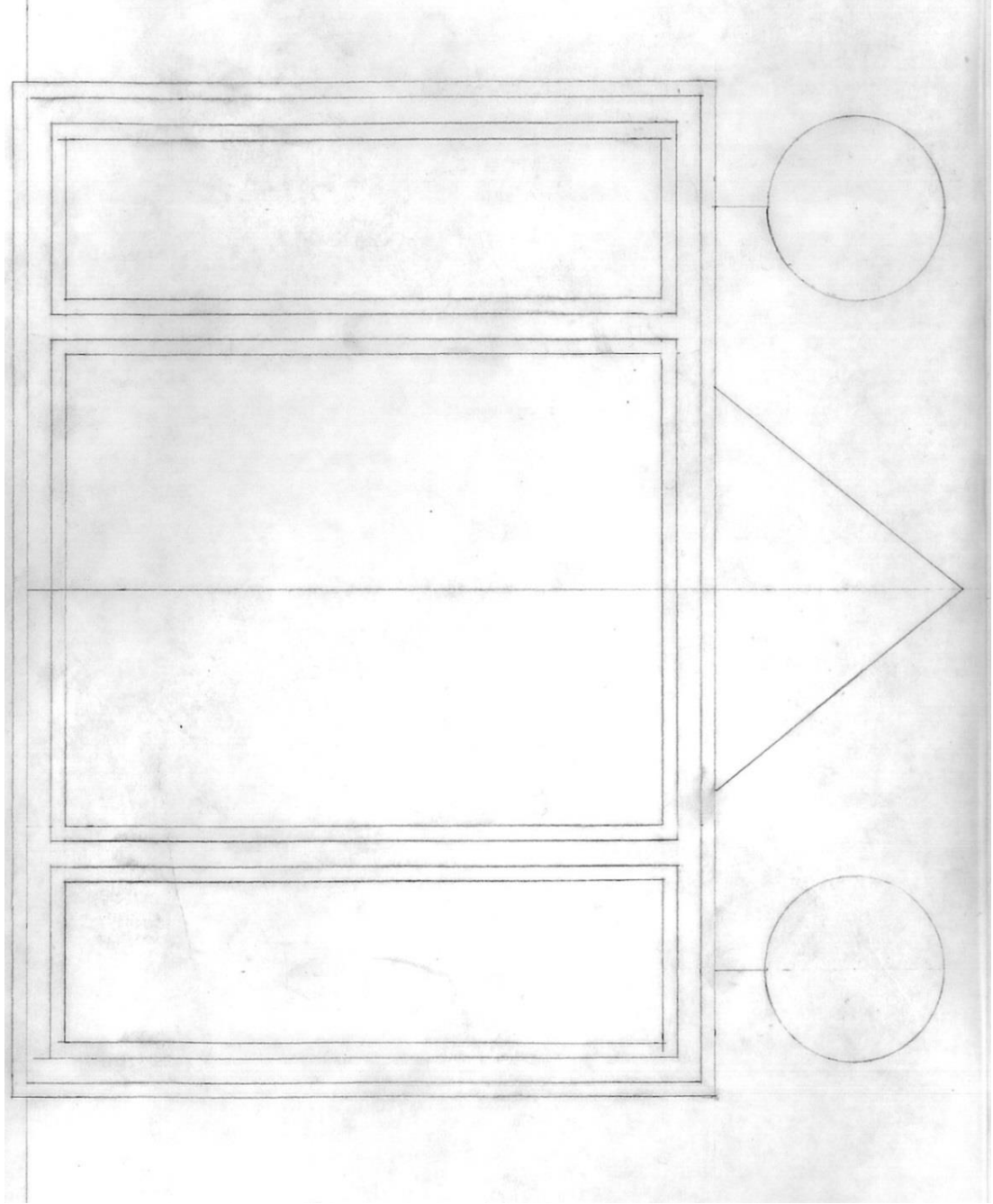
Yazı alanını dış pervazdan ayıran arasuyunda altın zemin üzerine anahtarlı zencerek kullanılmıştır. Dikdörtgen paftaların yanlarındaki dairesel gül motiflerinin içi ½ simetrik rumi ve hatayi grubu motiflerden oluşan desen işlenmiştir. Haşiye alanının orta kısmında yer alan dandanlı kubbe formu ince sarı altın ipliklerle paftalanmıştır. Paftaların içindeki ½ simetrik desen rumi, bulut ve hatayi grubu motiflerle tasarlanmıştır. Her iki sayfanın da uzun kenarında is mürekkebiyle yazılmış vakıf ibaresi yer almaktadır(Resim-80).

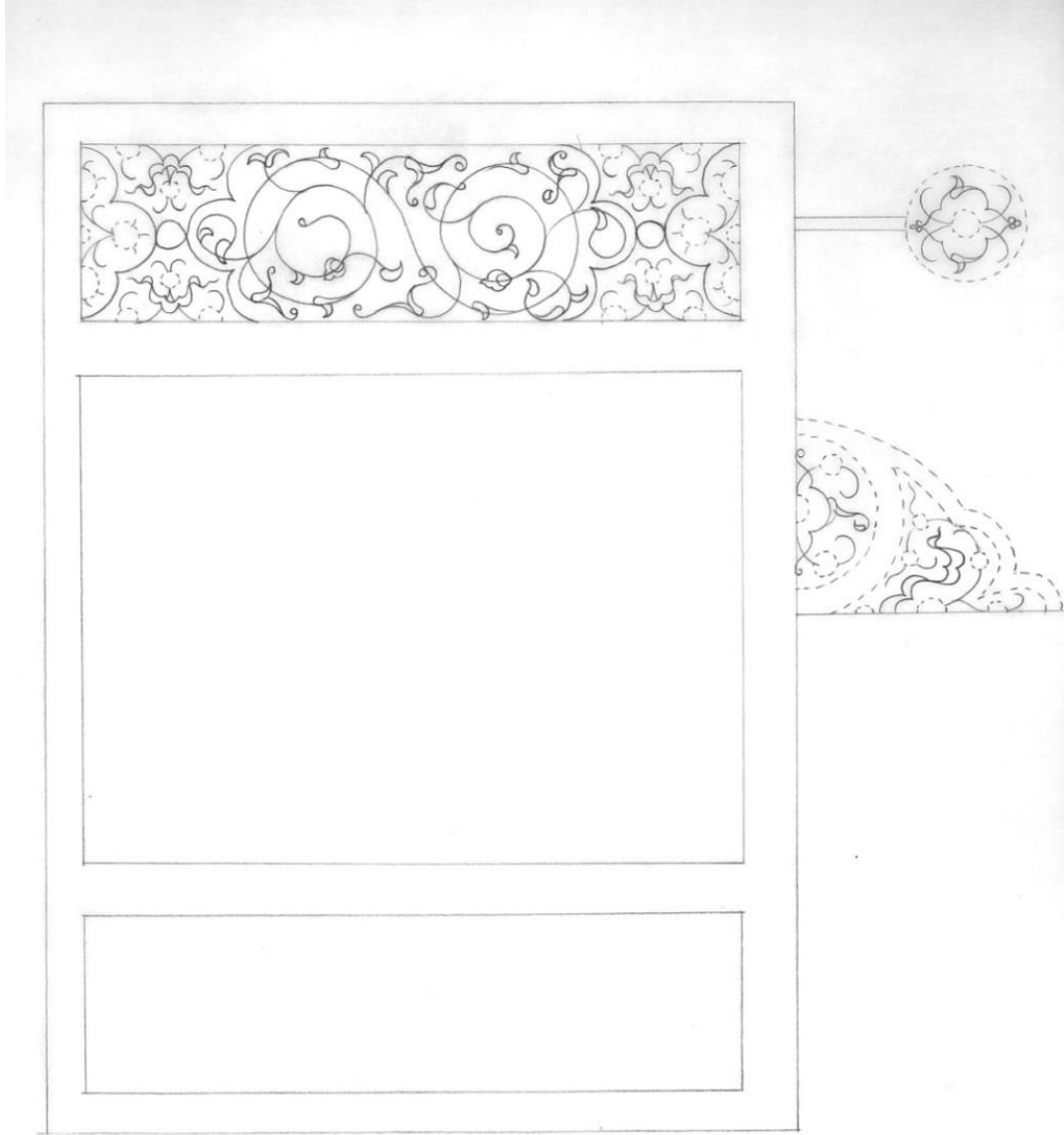
Resim 80 : GHBK Demirbaş No:7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı

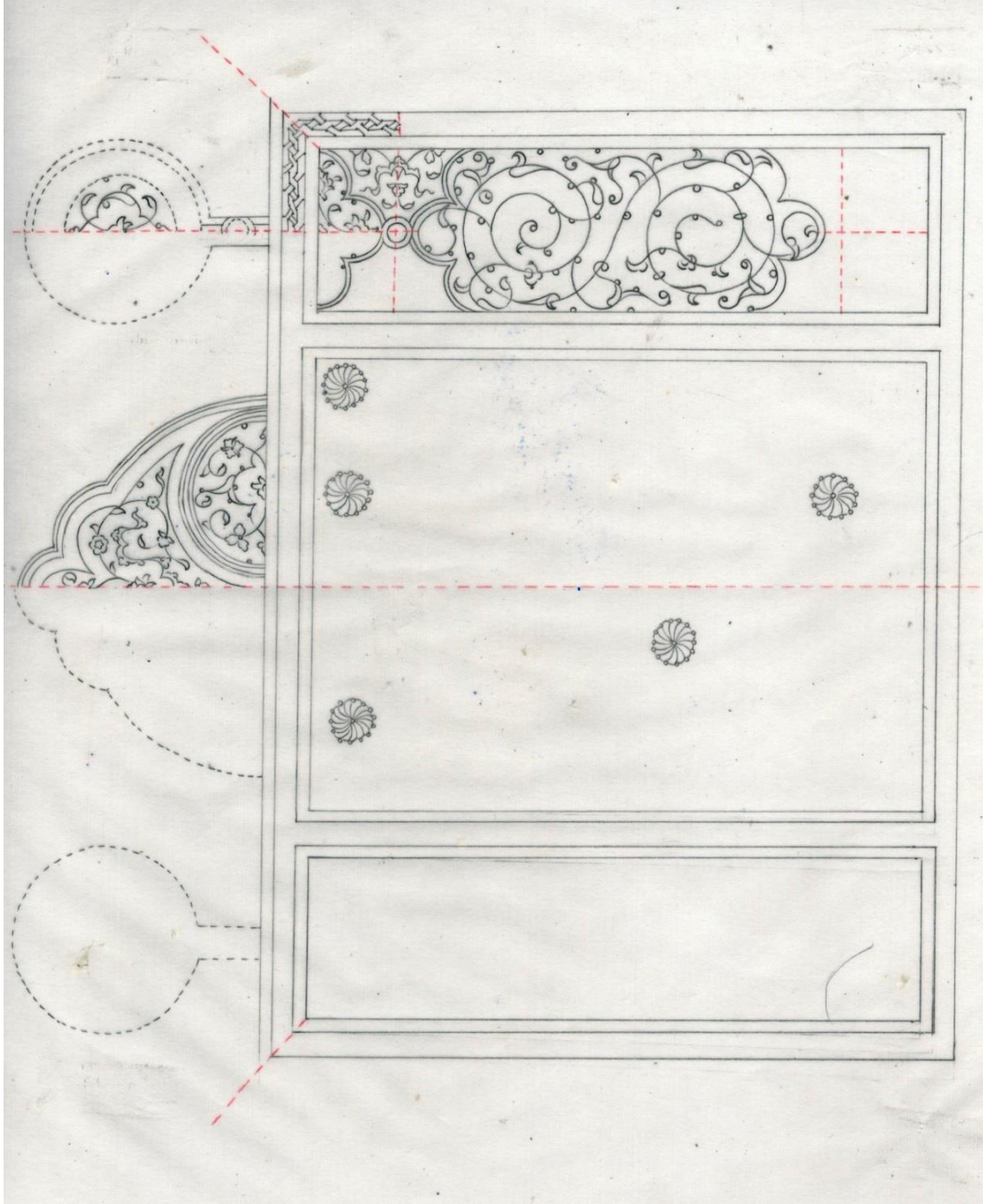
Resim-81 : GHBK Demirbaş No:7053, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 160: GHBK Demirbaş No-7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 161: GHBK Demirbaş No-7053, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 162: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi.

2.7. Katalog No : 7

Demir Baş No : 63

Eser Adı : Ecza-yı Kur'an (Kur'ân-ı Kerîm)

Ebadı : 24.5x17.5

İstinsah Tarihi	: 16.yüzyıl
Hat Türü	: Nesih
Cildi	: Kahve rengi deri cild
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, turuncu, limon küfü, sarı, siyah renklerin kullanıldığı, hatayi grubu, rumi ve bulut motifleriyle yapılmış klasik tezhip

63 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha ve Unvan Sayfası Bezemesi :

Eserin cildinin dışı kahve rengi deri, içi ise vişne çürüğü renk deri cilde sahiptir. Dış kab ve mıklep mülemma şemse cilt tekniğiyle bezenirken, içi mülevven şemse cilt tekniğiyle yapılmıştır(Resim 86, 87). Fatiha suresinin yer aldığı sayfa ikkil (taç) serlevha formunda çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup klasik üslupta bezenmiştir(Resim-88). Bakara suresinin yer aldığı sayfa da çift sayfa düzenlenmiş fakat bu sayfalar unvan sayfası şeklinde tezhiplenmiştir(Resim-89)

Nesih hatla yazılan Fatiha sûresi ilk iki sayfaya yazılmıştır. Bakara sûresi ise Fatiha sûresinden sonraki iki sayfaya yazılmıştır. Bu tür eserlerin nadiren de olsa örnekleri vardır. Yazı alanları altın ipliklerle çevrenmiş renkli cetvellerle sınırlandırılmıştır. Fatiha suresinin yer aldığı sayfaların beyne's-suturlarının zemini sıvama sarı altın olup üzerine yer yer yaprak ve rumi motifleri görülmektedir. Besmele keşidesi üstünde ve satır aralarına zer-ender-zer tekniğiyle rumi motifinden desenler işlenmiştir. Sûre sonlarında yer alan duraklar sıvama sarı altınla boyanıp is mürekkebi ile tahrirlenmiş şeşhane durak şeklindedir(Resim-82).

Resim 82: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim Serlevhasının Yazı Alanı Detayı

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen kısımda yer alan bordürde sıvama sarı altın zemin üzerine tek iplik desen uygulanmıştır. Turuncu zeminli cetvel

üzerine anahtarlı zencerek işlenmiştir. Lacivert, kırık beyaz ve 2mm'lik sıvama sarı altın zeminli cetvellerin üzeri “+” ve “-” işaretleriyle hareketlendirilmiştir. Sûrebaşı tezhibi ¼ simetrik olarak tasarlanmıştır. Bu alanların orta kısmında yer alan sıvama sarı altın zeminli yatay şemse formu içine üstübeç mürekkebi kullanılarak sülüs hatla ilgili ibareler yazılıdır. Beyaz dendanlı ipliklerle bu alanın sağında ve solunda altın zeminli yatay yarım şemse formları oluşturulmuştur ve üzerine rumi motifleriyle yapılan ½ simetrik tasarım zer-ender-zer tekniğiyle işlenmiştir. Bu alanların dışında kalan kısımda ayırma rumi ile limonküfü renk boyanarak bir pafta oluşturulmuş ve zemini turuncuyla renklendirilmiştir. Arada kalan lacivert zemin üzerine hatayi grubu motiflerden klasik bir tasarım oluşturulup motiflerde turuncu, sarı, beyaz dallar ve yapraklarda sarı altın kullanılıp is mürekkebiyle tahrirlenmiştir (Resim-83).

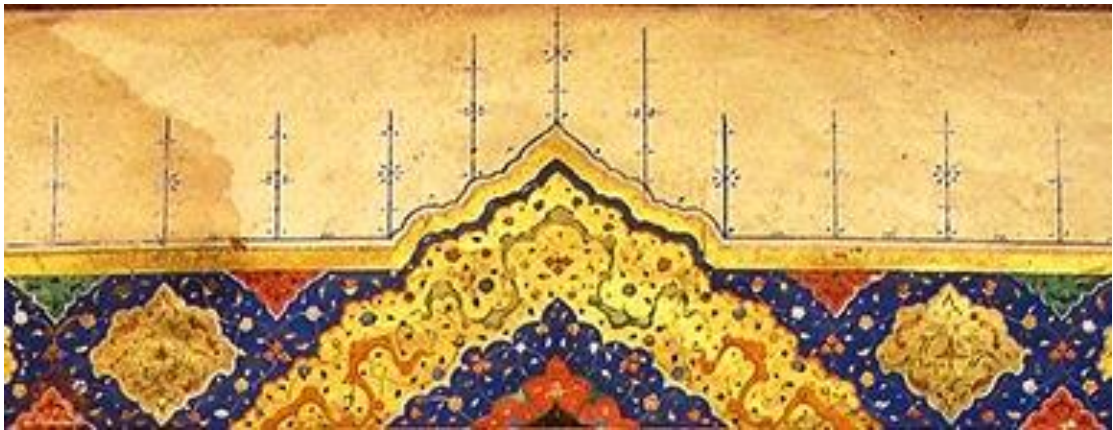
Resim 83: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Başlık “Fatiha Suresi”
Detayı

Bakara sûresine ait ayetlerin yazıldığı sayfadaki yazı alanının üstünde yer alan başlık kısmı ¼ simetrik olarak tasarlanmıştır. Bu alanların orta kısmında yer alan sıvama sarı altın zeminli yatay şemse formu içine üstübeç mürekkebi kullanılarak sülüs hatla ilgili ibareler yazılıdır. Beyaz dendanlı ipliklerle bu alanın sağında ve solunda altın zeminli salbekler oluşturulmuştur ve üzerine rumi motifleriyle yapılan ½ simetrik tasarım zer-ender-zer tekniğiyle işlenmiştir. Bu alanın dört köşesine köşebentler yerleştirilmiş ve köşebentler turuncu zemin renginde boyanmıştır. Arada kalan lacivert zemin üzerine hatayi grubu motiflerden klasik bir tasarım oluşturulup motiflerde turuncu, sarı, beyaz dallar ve yapraklarda sarı altın kullanılıp is mürekkebiyle tahrirlenmiştir (Resim-84).

Kapalı form plana sahip serlevha sayfasının dış pervazı, rumi ve ipliklerle oluşturulan üçgen ve eş kenar dörtgen formlarla paftalara ayrılmıştır. Paftaların içine rumi motifli ½ simetrik desen işlenmiştir. Sayfanın sağında ve solunda ½ simetrik olarak tasarlanmış kubbeli alanların içerisinde ipliklerle ve ayırma rumiler kullanılarak oluşturulmuş iç içe üçgen paftalar yer almaktadır(Resim-85).

Resim 84: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası "Bakara Suresi"
Detayı

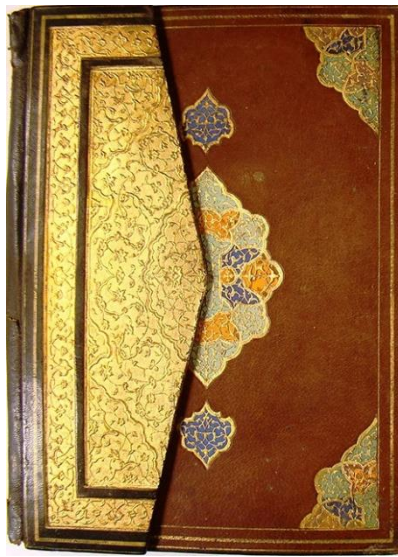
Resim 85: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz
ve Tığ Detayı

Her iki surenin yer aldığı sayfada da kalın altın cetvellerden sonra çekilen lacivert renk kuzu üzerine nokta ve dikey çizgiler kullanılarak sade bir tığ deseni tasarlanıp ince bir şekilde işlenmiştir(Resim 84, 85)

Motiflerin inceliği, düzeni ve simetriye dikkat edilişi açısından çok iyi bir işçiliğe sahiptir. Rûmî formları oldukça güzeldir. Renk dengesi ve uyumu açısından çok başarılıdır. Bahsedilen özellikleri göz önünde bulundurarak tarihi belli olmayan eserin 16.yüzyıl tezhip tarzı ile uygun olduğu görülmektedir.

Resim 86: Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Cildi

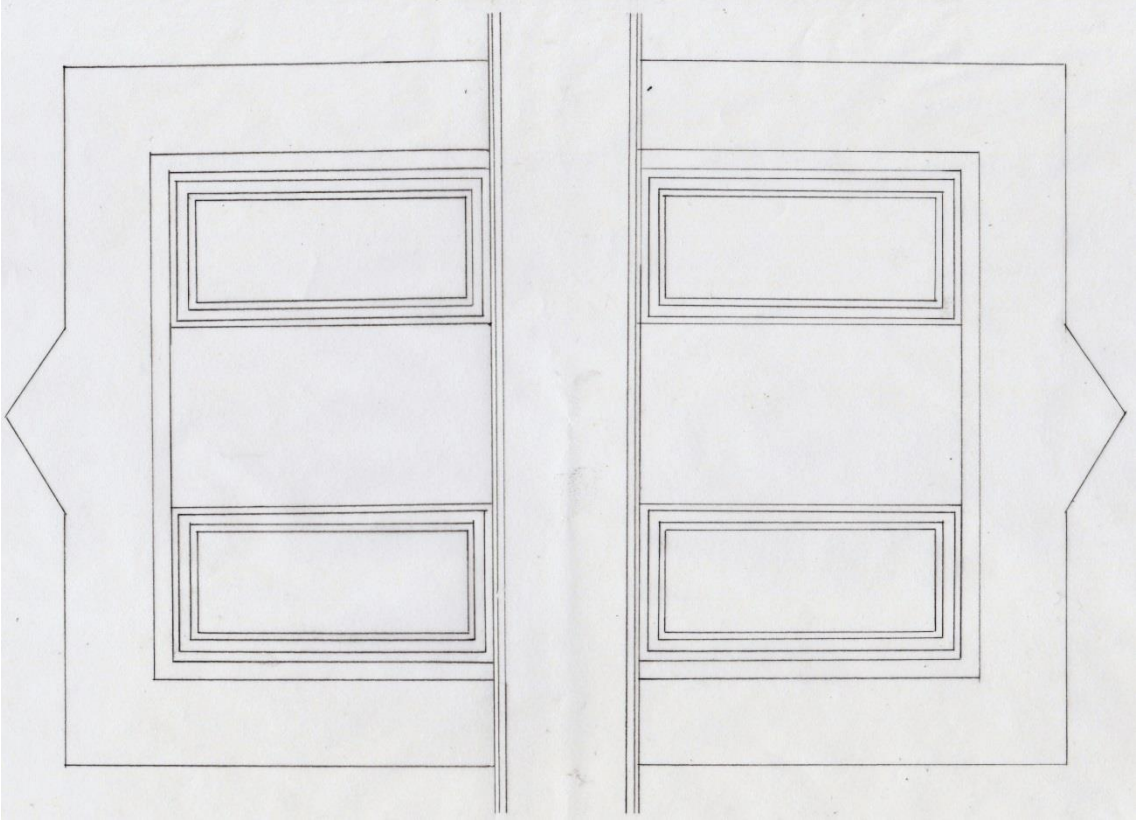
Resim 87: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in İç Kabı ve Mıklep Örneği

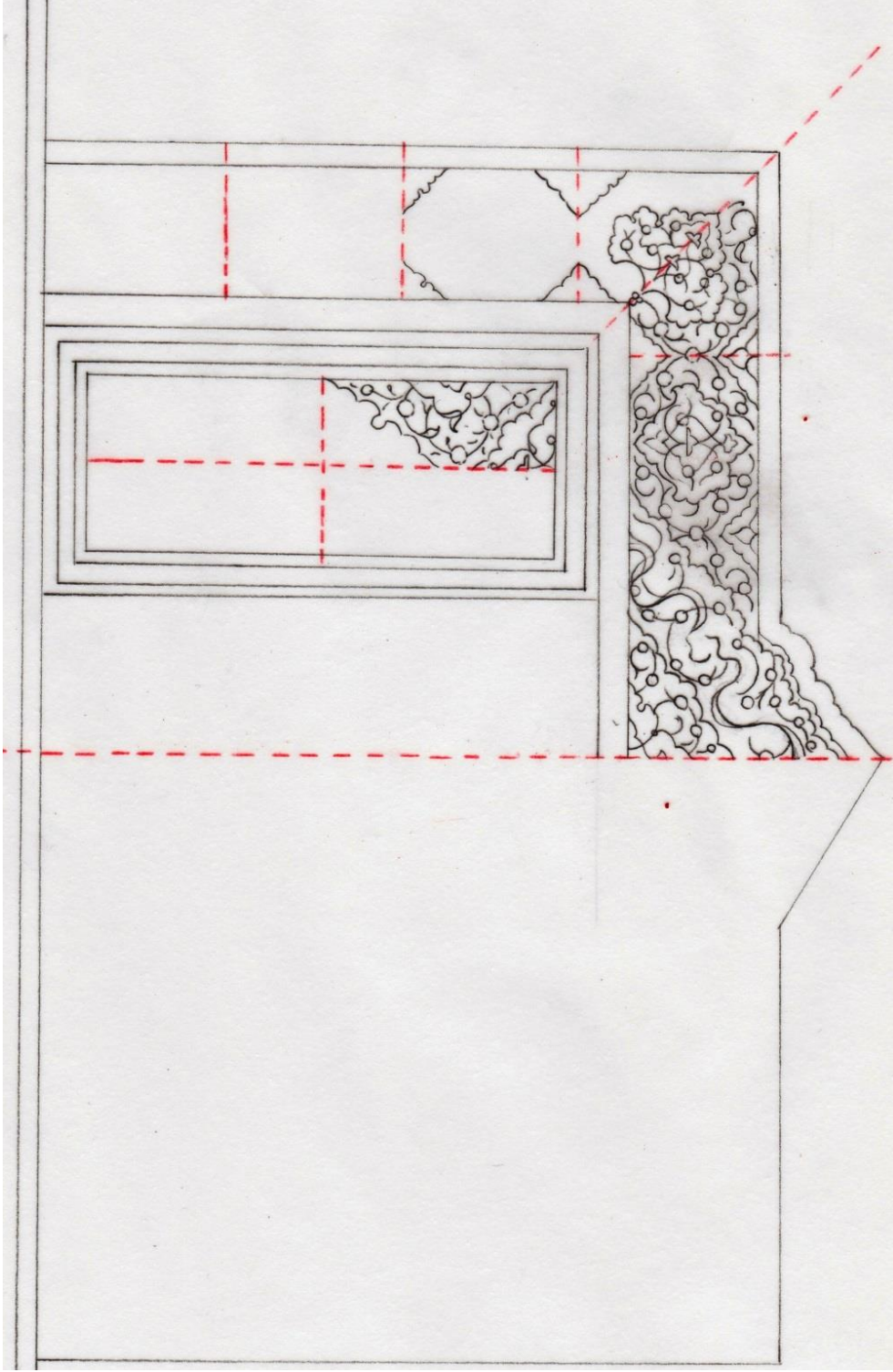
Resim 88: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha
"Fatiha Suresi" Örneği

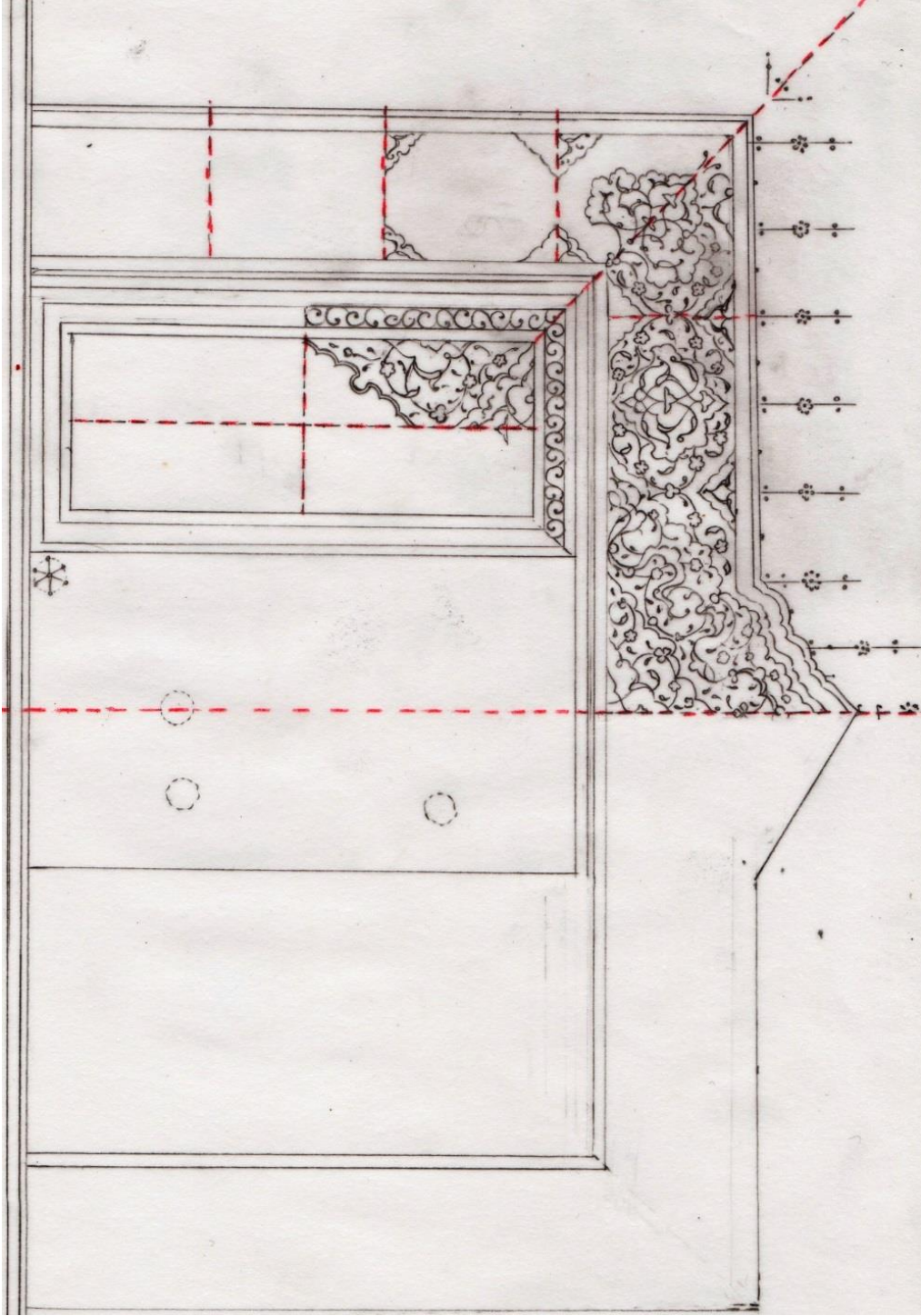
Resim 89 : GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası "Bakara Suresi"
Örneği

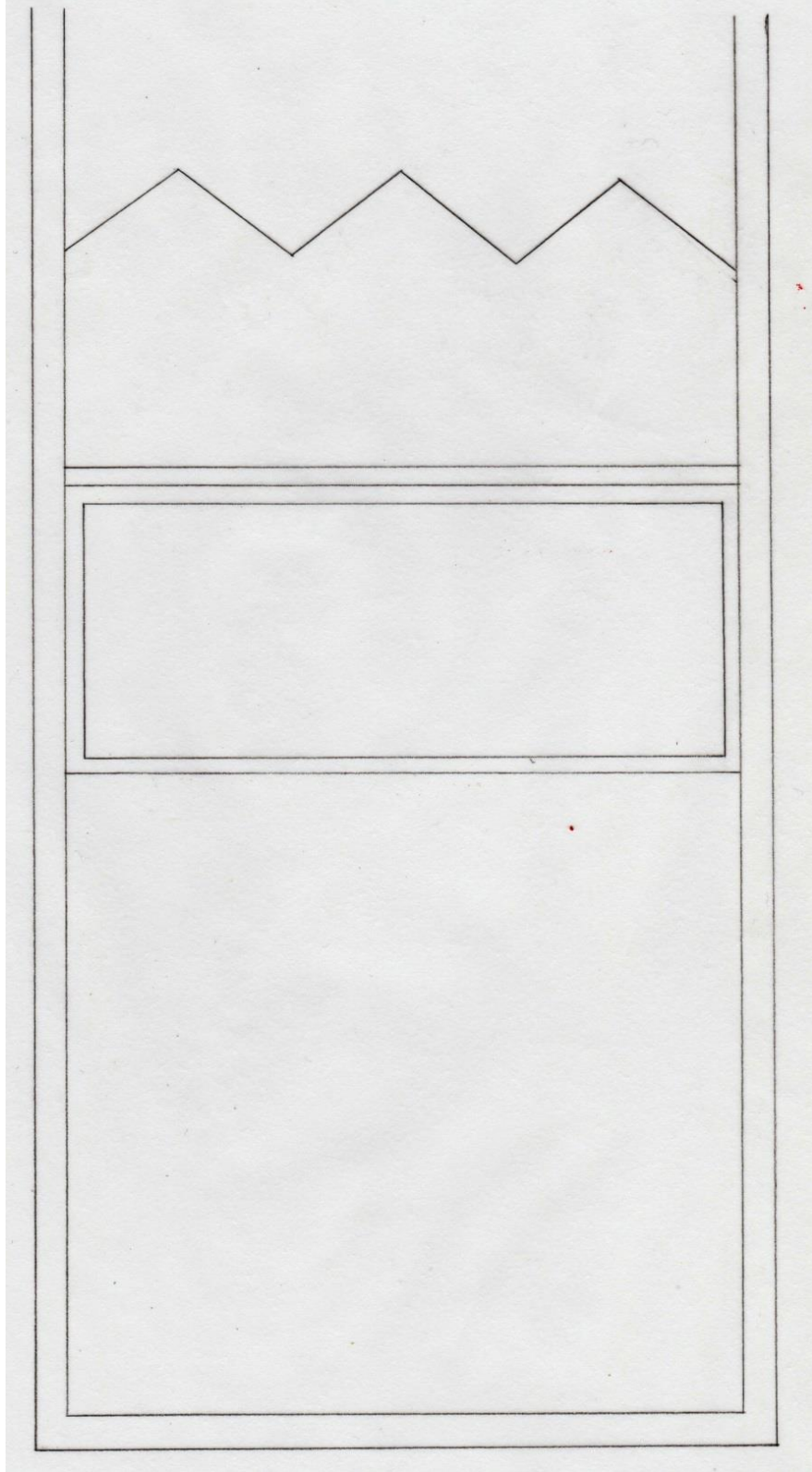
Çizim 163: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

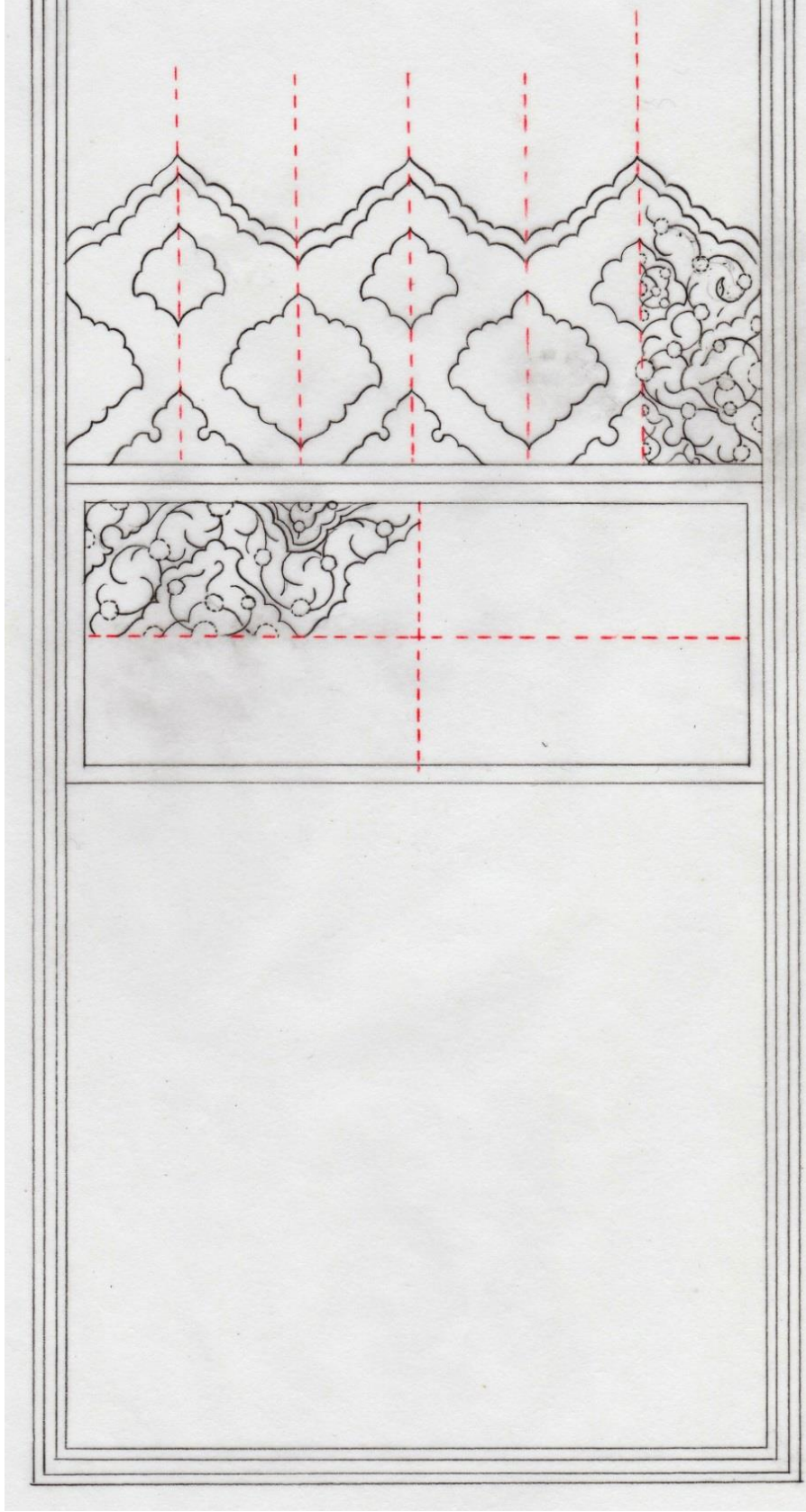
Çizim 164: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Desen Kanaviçesi

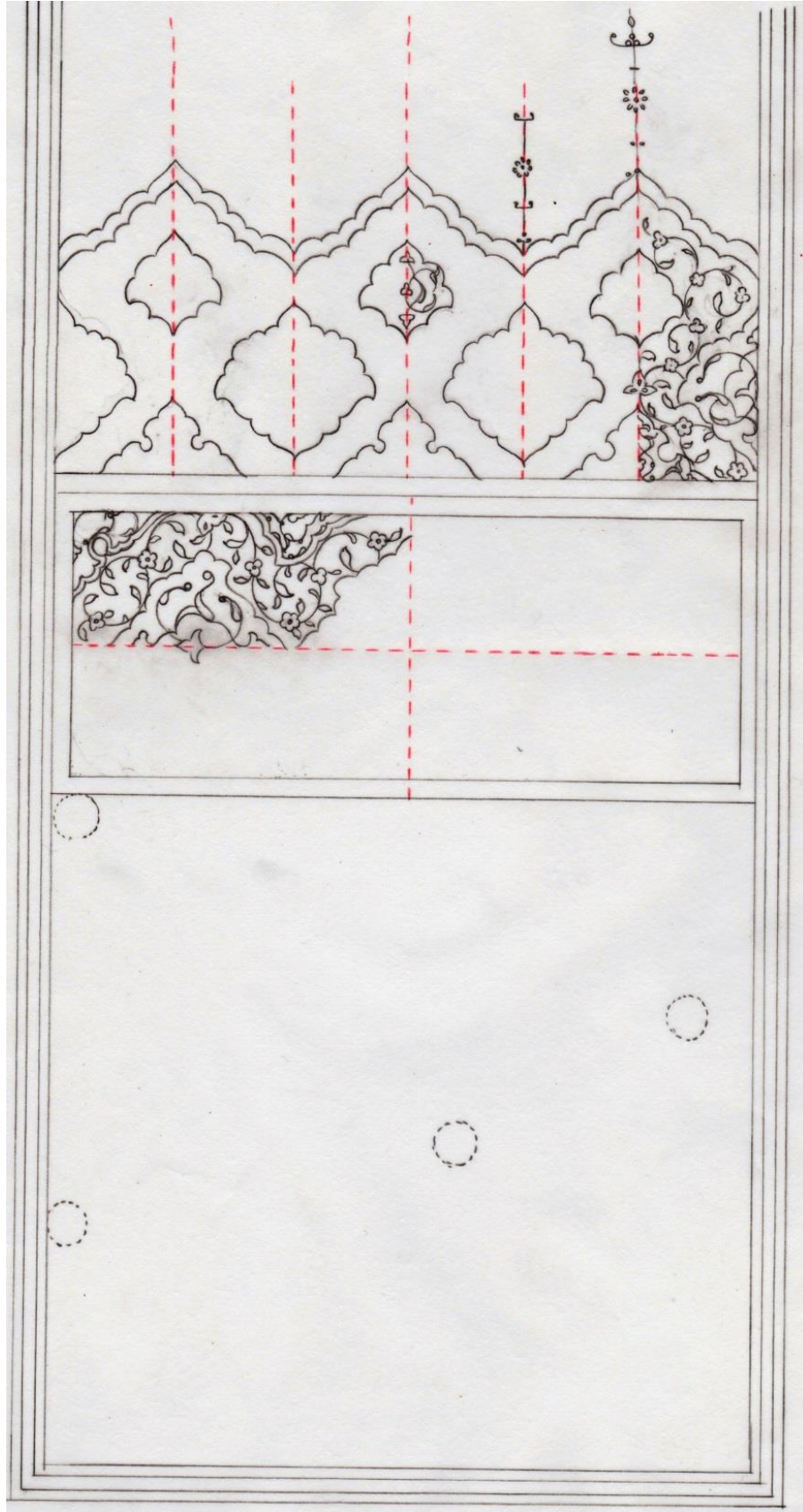
Çizim 165: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Çizimi

Çizim 166: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası Sayfa Düzeni

Çizim 167: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası Kanaviçesi

Çizim 168: GHBK Demirbaş No-63, Kur'an-ı Kerim'in Ünvan Sayfası Çizimi

2.8. Katalog No	: 8
Demir Baş No	: 6713
Eser Adı	: Kur'an-ı Kerim
Ebadı	: 18.5x13.5
İstinsah Tarihi	: 16.yüzyıl
Hat Türü	: Nesih
Cildi	: Kahverengi deri cild.
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, turuncu, siyah renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu, motifleriyle yapılmış klasik tezhip

6713 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Kahve rengi deri cilde sahip olup cilt kabı yazma cild tekniğiyle yapılmıştır(Resim-96). Serlevha sayfası mürekkep formda çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup klasik üslupta bezenmiştir(Resim-97).

Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara sûreleri altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Fatiha suresinin yazılı olduğu sayfada yer alan Besmele alanının zeminine altın sürülüp boş bırakılmıştır. Sûre sonlarında ki duraklar fatiha sûresinde altın noktalar şeklinde iken Bakara sûresinde çark-ı felek durak şeklinde yapılmıştır. (Resim-90, 91) Bununla beraber her iki sayfanın da beyne's-suturuna altın ve lacivert renkte yaprak ve rumiler işlenmiştir(Resim-90, 91).

Resim 90: GHBK Demirbaş No-6713, Mushaf'ın Serlevhasının Fatiha Sûresi Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.

Resim 91: GHBK Demir Baş No-6713, Mushaf'ın Serlevha Sayfasının Bakara Sûresi Yazı Alanı ve Koltuk Detayı.

Yazı alanının kenarlarında bulunan koltuk alanları ince altın ipliklerle çevrelenmiş, üzeri eksi (-) işaretleriyle hareketlendirilmiş, cetvellerle çerçevelenmiştir. Koltuk alanı için boyuna ters simetrik bir desen tasarlanmıştır. Bu alanın paftalama işleminde ayırma rumiler kullanılarak paftaların içindeki desen zer-ender-zer tekniğiyle uygulanmıştır. Pafta dışında kalan kısımlara hatayi gubu motiflerden oluşturulan tasarımda zemin rengi olarak lacivert, motiflerde beyaz, dallar ve yapraklarda ise sarı altın kullanılmıştır (Resim-90, 91).

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen sûrebaşlıkları zencerek desenli sıvama sarı altın pervazla çevrelenmiştir. Sûrebaşlıkları $\frac{1}{4}$ simetrik olarak tasarlanmıştır; fakat her iki sayfanın başlık alanları birbirinden farklı tasarım gösterir.

Fatiha sûresinin yazıldığı sayfada bulunan başlık alanı iplik ve ayırma rumilerle paftalanmıştır. 2 milim genişliğindeki iplik dendanlı olup üzeri eksi(-) işaretleriyle hareketlendirilmiştir. Başlık alanının orta kısmında yatay formda bir şemse, sağında ve solunda yer alan yarım şemseler bir düğümle birbirine bağlıdır. Orta kısımda yer alan şemse formunda zemin rengi sıvama sarı altındır. Üzerine yazı yazılmamış fakat paftanın kenarlarına tek iplik negatif tarzda bir desen işlenerek bırakılmıştır. Sağ ve solda yer alan yarım şemseler ayırma rumilerle paftalanmıştır. Rumiler zer-ender-zer tekniği ile işlenirken lacivert zemin üzerine gelen hatayi grubu motifler turuncu ve beyaz, helezonlar ve yapraklar sarı altın sürülüp is mürekkebiyle tahrirlenmiştir(Resim-92).

Bakara sûresinin yer aldığı sayfadaki başlık kısmının zemininde 2 milimlik ipliklerle geometrik paftalar oluşturulmuştur. Orta kısmındaki alanın zemini yapıştırma sarı altın olup üzerinde üstübeçle yazılan yazı okunamayacak derecede tahrip olmuş durumdadır. Bu yazının çevresine is mürekkebi ile tek iplik negatif tarzda desen işlenmiştir. Diğer alanların zemin rengi lacivert ağırlıklı olmakla beraber köşelerde yer alan paftalarda sarı altın kullanılmıştır. Başlık alanındaki paftalar birbirinden farklı tasarımlarla bezenmiştir. Altın zeminli alanlar üzerine rumi motifinden yapılan tasarımlar zer-ender-zer tekniği ile işlenmiştir. Diğer paftaların bazılarında rumi ve hatayi grubu motifleri, bazılarında ise sadece hatayi grubu motiflerinden oluşan desenler kullanılmıştır(Resim-93).

Resim 92: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Fatiha Sûresi, Sûrebaşı Detayı

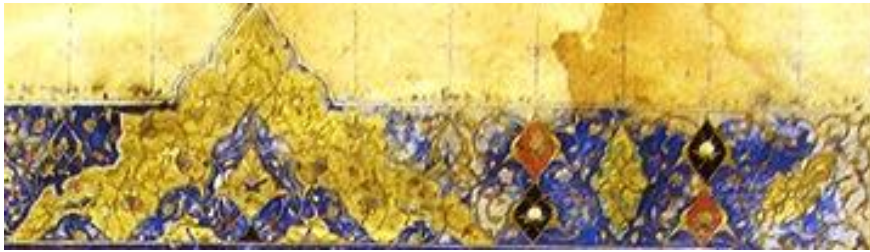
Resim 93: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Bakara Sûresi, Sûrebaşı Detayı

Dış pervaz deseni iki sayfada da farklı tasarım halinde uygulanmıştır. Her iki sayfada da enine simetrik bir tasarım görülür uzun kenardan haşiye kısmına üçgen şeklinde çıkmalar yapılmıştır. İki sayfanın da dış pervazında zemin renkleri lacivert, sarı altın, turuncu ve siyah renktir. Her iki sayfada da rumi ve hatayi grubu motifler bir arada kullanıldığı desen görülür. Fatiha sûresinin yer aldığı sayfada dış pervaz deseninde paftalamada ayırma rumi ve iplikler kullanılmıştır. Ayırma rumilerin üstündeki orta bağ

rumilerle küçük bir pafta daha oluşturulmuştur. Ayırma rumiler sarı altın ile renklendirilip içleri turuncu renk, orta bağ motifi turkuaz renk boyanıp içleri siyah renk boyanmıştır. İplikler ile oluşturulan paftaların zemini sarı altın olup bu alan üzerine gelen desenler zer-ender-zer tekniği ile işlenmiştir. Paftaların dışında kalan kısımlarda lacivert zemin rengi üzerinde rumi ve hatayi grubu motifler yer almaktadır. Uzun kenarında yer alan üçgen çıkma alan dendanlı iplikler kullanılarak oluşturulmuştur. Bu alanın içerisine yine iplik kullanılarak küçük bir pafta daha yapıлып zemini lacivert renk boyanmıştır. Küçük pafta dışında kalan kubbe alanının zemini sarı altın ile boyanırken üzerinde yer alan motifler zer-ender-zer tekniği ile işlenmiştir(Resim-94). Bakara sûreninin yer aldığı sayfadaki dış pervaz alanı ayırma rumilerle küçük paftalara ayrılmış bu paftaların zemin rengi lacivert, siyah ve sarı altındır. Sarı altın zeminli paftalar üzerinde yer alan motifler zer-ender-zer tekniği ile işlenmiştir. Uzun olan kenarda yer alan üçgen çıkma alan dendanlı ipliklerle oluşturulmuştur. Zemin rengi olarak sarı altın kullanılıp üzerinde yer alan motifler zer-ender-zer tekniğiyle işlenmiştir. Kubbe alanı içerisinde ayırma Rumilerle bir pafta oluşturulup bu alanın zemin rengi lacivert boyanıp üzerine gelen motifler sarı altınla işlenip is mürekkebiyle tahrirlenmiştir(Resim-95).

Resim 94: GHBK Demirbaş No-6713 Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Fatiha Sûresi Dış Pervaz Detayı

Resim 95: GHBK Demirbaş No-6713 Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Bakara Sûresi Dış Pervaz Detayı

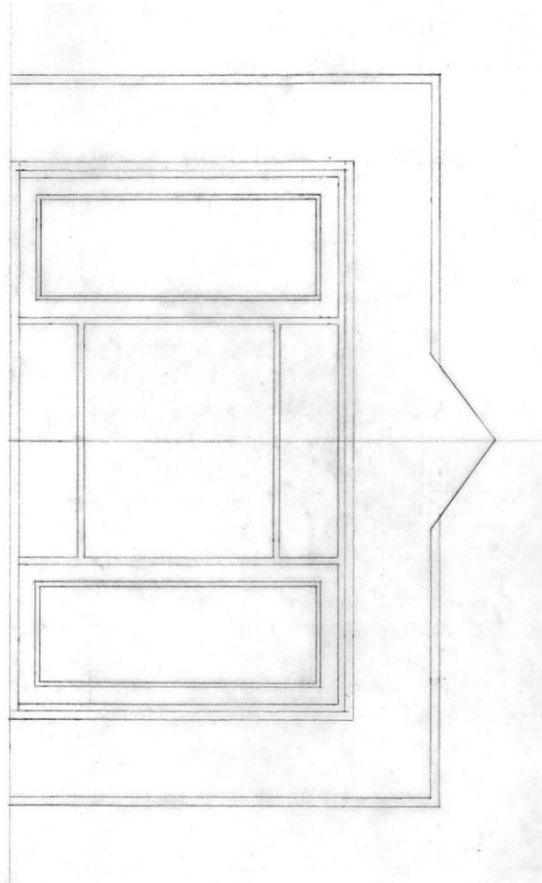
Dış pervazı sınırlandıran 2 milimlik cetvel üzerinde yer alan tığlar lacivert renklidir. Fatiha sûresinin yer aldığı sayfadaki tığ deseni neredeyse tamamen silinmiş durumdayken; Bakara sûresinin yer aldığı sayfada bulunan tığlar azda olsa görünmektedir(Resim-95).

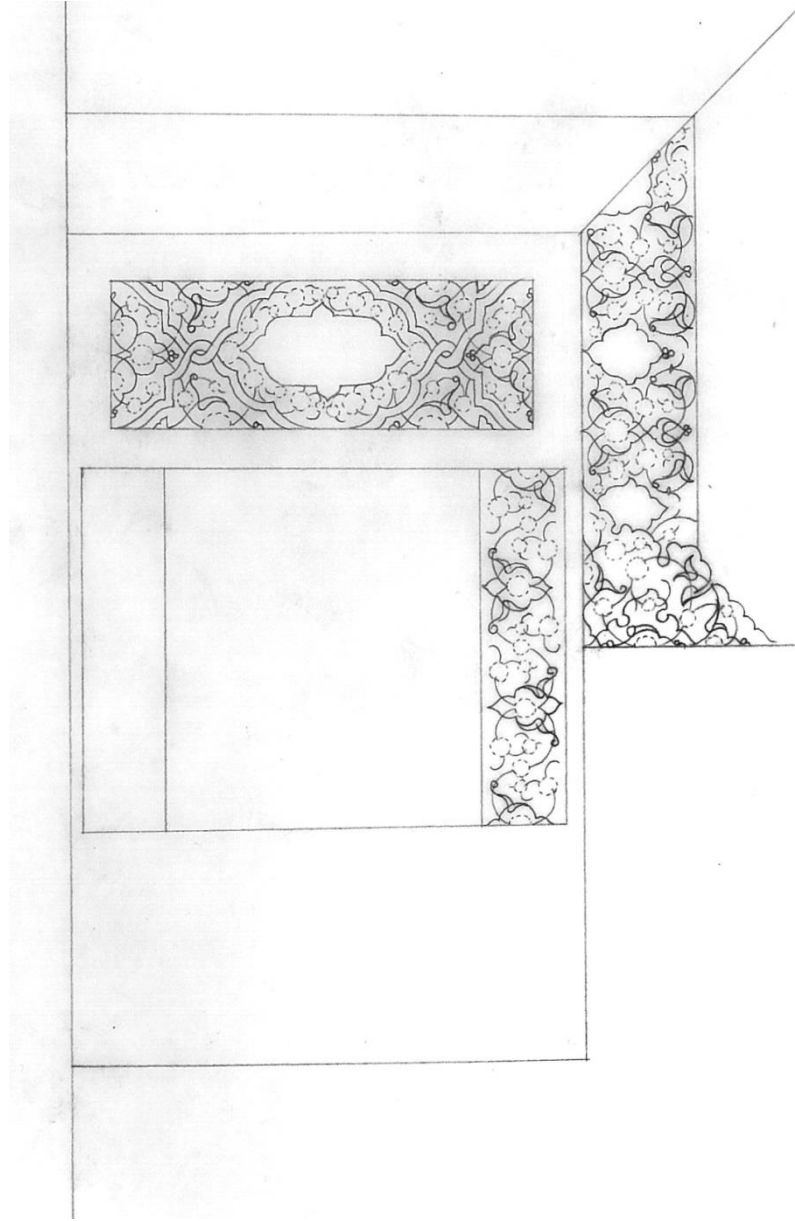
Resim 96: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Cilt Kabı

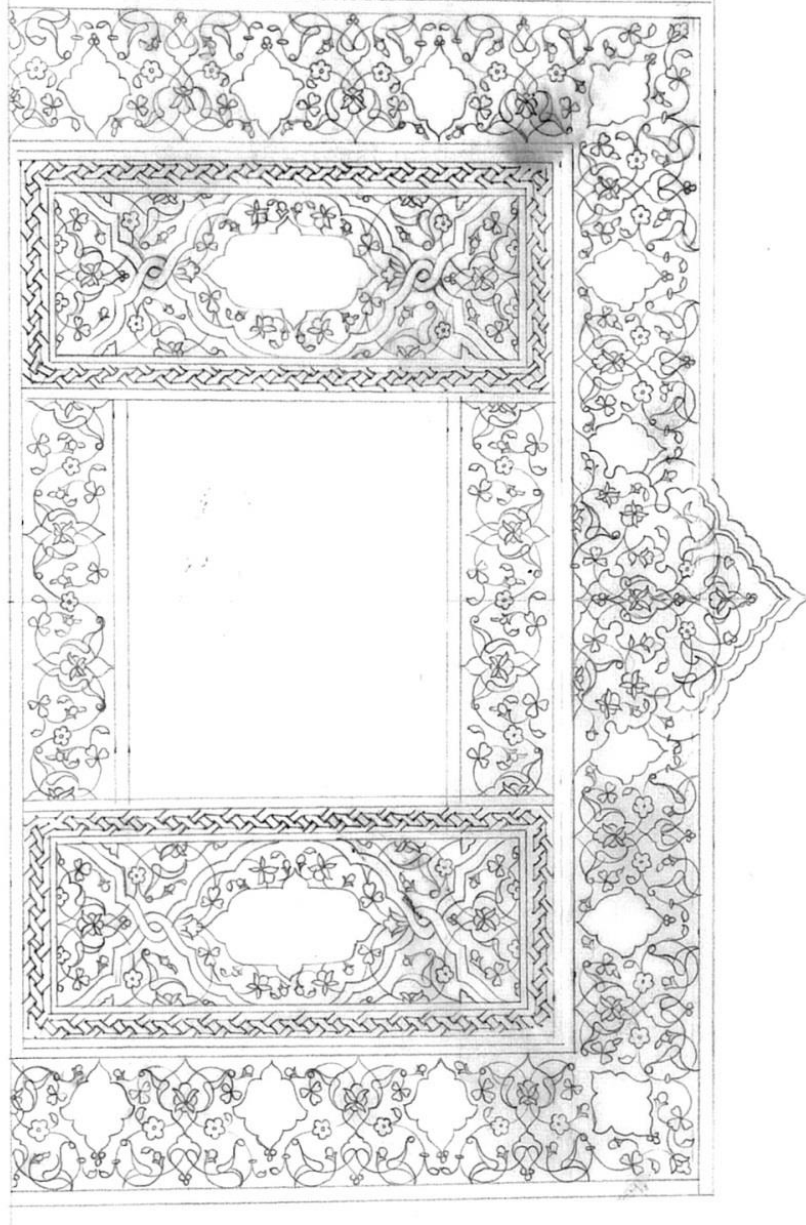
Resim 97: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası

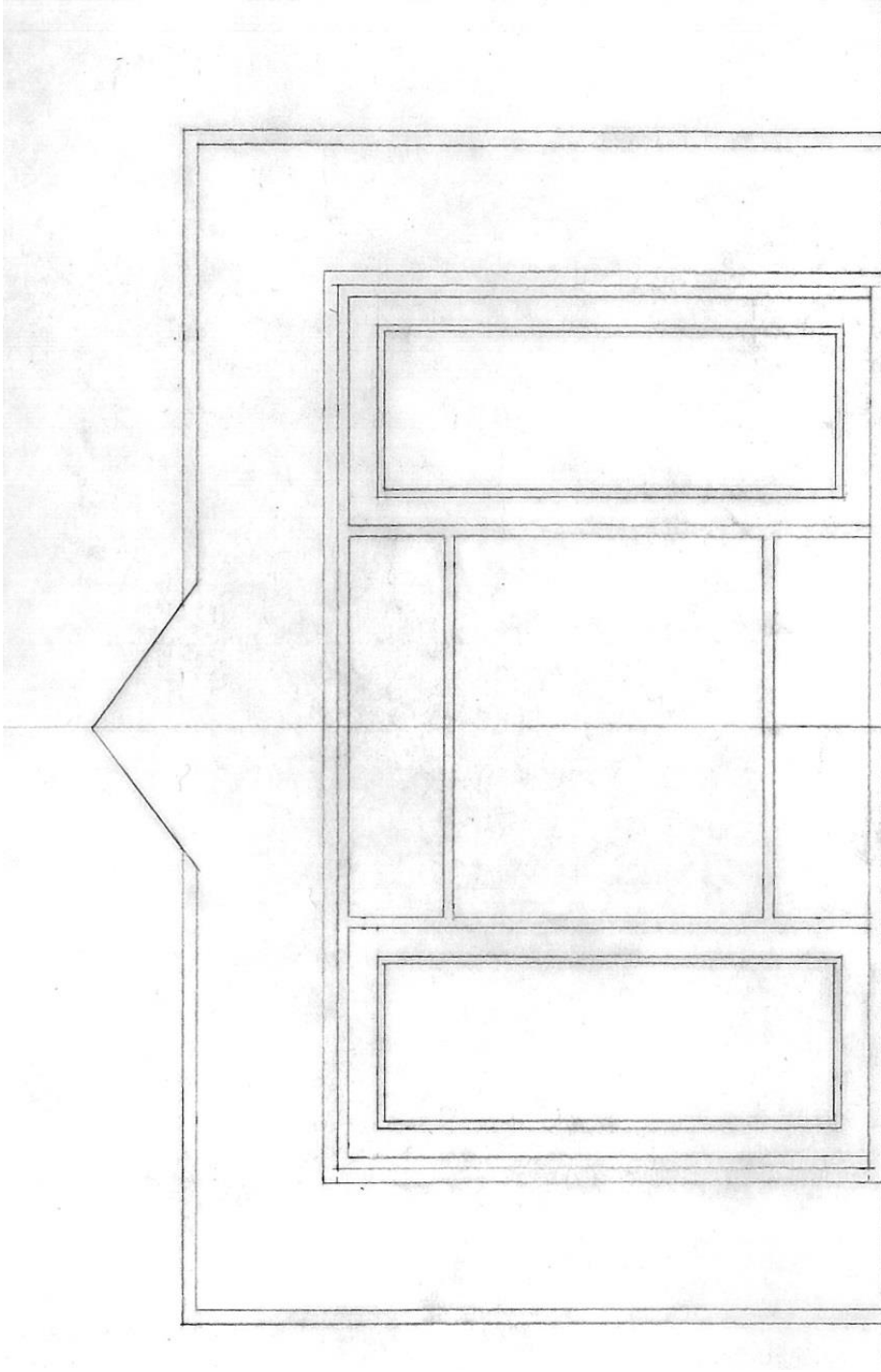
Çizim 169: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Fatiha Sûresi) Serlevha Sayfa Düzeni

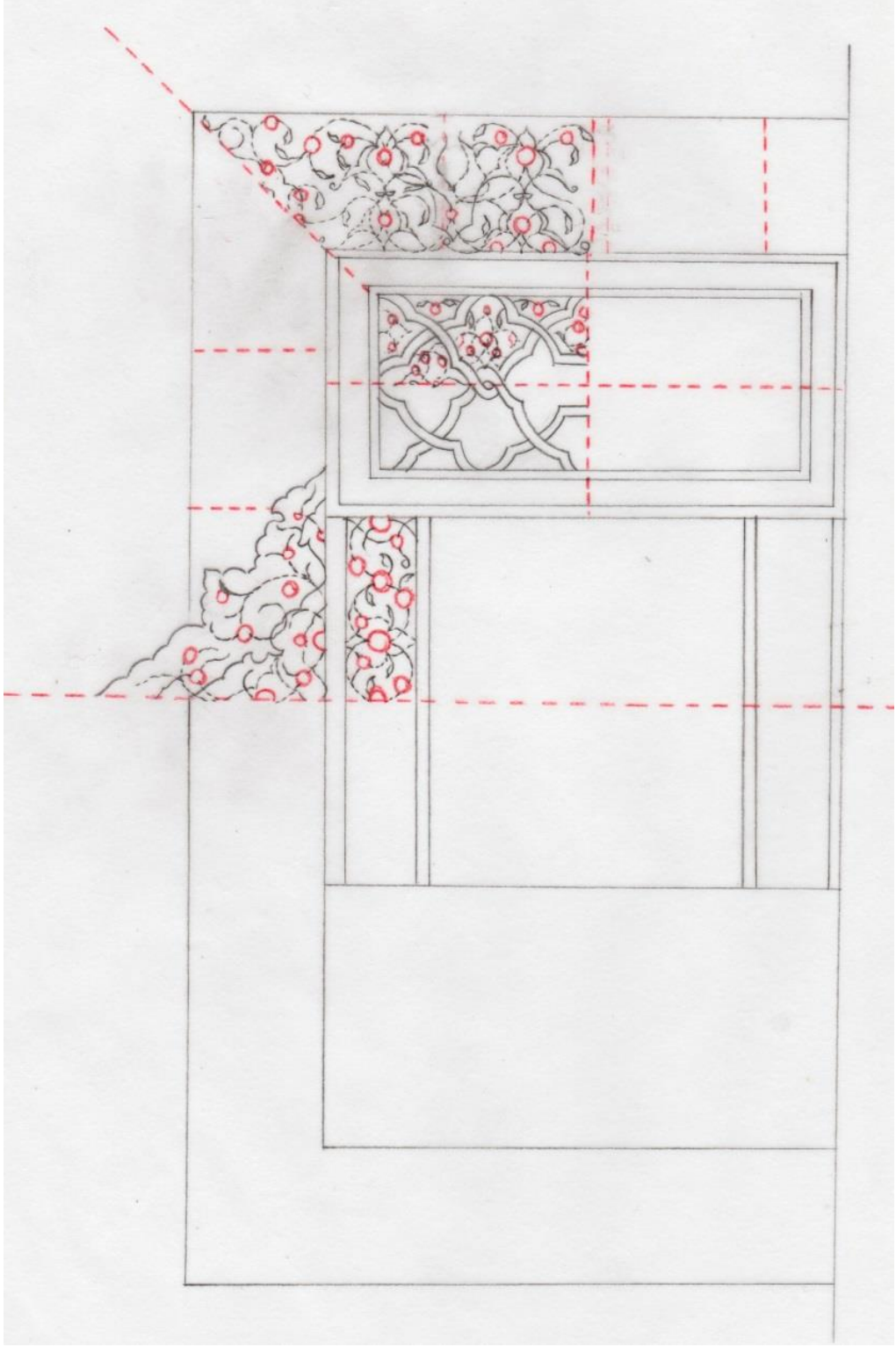
Çizim 170: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Fatih Sûresi) Serlevha Sayfası Kanaviçesi

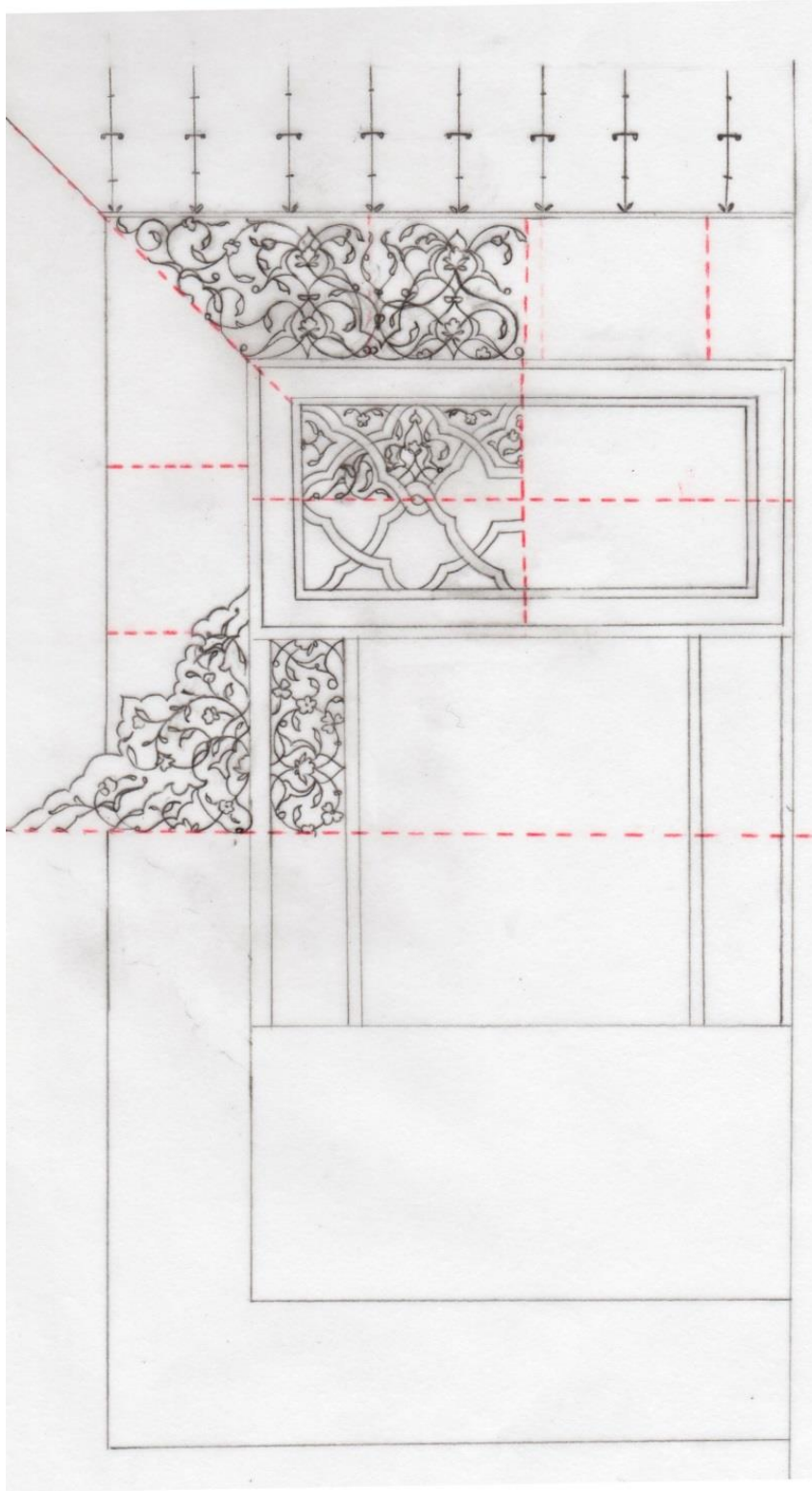
Çizim 171: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Fatiha Sûresi) Serlevha Sayfası Çizimi

Çizim 172: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Bakara Sûresi) Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 173: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Bakara Sûresi) Serlevha Sayfası Kanaviçesi

Çizim 174: GHBK Demirbaş No-6713, Kur'an-ı Kerim'in (Bakara Sûresi) Serlevha Sayfası Çizimi

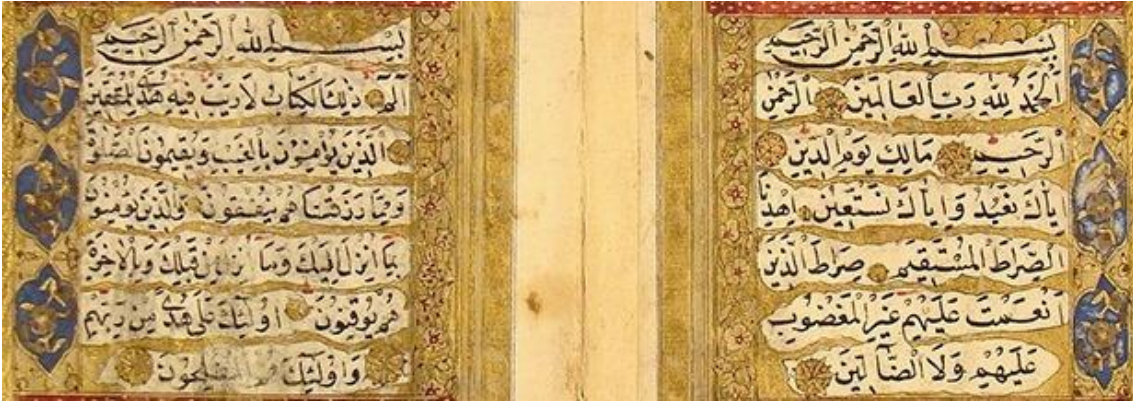
2.9. Katalog No	: 9
Demir Baş No	: 6306
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Ebadı	: 16x11
İstinsah Tarihi	: 18.yüzyıl
Hat Türü	: Nesih
Cildi	: Kahverengi deri cild
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, yeşil, pembe renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu, motifleriyle yapılmış klasik tezhip

6306 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Kahverengi deri cilde sahip olup cildi alttan ayırma şemse tekniğiyle yapılmıştır(Resim-101, 102). Serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup, klasik tezhip tekniğiyle bezenmiştir(Resim-103).

Nesih hatla yazılmış Fatiha ve Bakara Sûrelerinin etrafı altın ipliklerle sınırlandırılmıştır. Yazının beyne's-suturunun zemini ile sure sonlarında yer alan helezoni ve pençhane durakları altındır. Beyne's-suturlar üzerine yer yer zer-ender-zer tekniği ile gonca ve yaprak motifleri işlenmiştir(Resim-98).

Yazı alanının sağında ve solunda yer alan koltuk altın ipliklerle çevrelidir. Koltuk tezhibi olarak iki farklı tasarım uygulanmıştır. Yazı metninin cilt ortasına bakan koltuklarda iki farklı tasarım uygulanmıştır. Altın zeminli koltuk üzerine hatayi grubu motiflerden oluşturulan tek iplik desen zer-ender-zer tekniği ile işlenmiş, motiflerin içlerinde ve yaprakların uçlarında surh mürekkebi kullanılmıştır. Yazı metninin dış pervaz tarafındaki koltuklarda dendanlı altın ipliklerle lacivert zeminli paftalar yapılmış, üzerine hatayi grubu motiflerden oluşan ½ ters simetrik bir desen uygulanmıştır. Bu paftaların dışında kalan alanlarda zemin rengi sarı altın olup üzerine zer-ender-zer tekniği ile işlenmiş penç ve yapraklar görülmektedir(Resim-98).

Resim 98: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim Serlevhasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

Yazı sahasının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen alanlar farklı renkte ve kalınlıkta bordürlerle çevrelenmiştir. Pembe renk cetvel üzeri dendanlarla hareketlendirilmiş, atın zeminli bordür üzerine zencerek deseni, kiremit renkli zeminli cetvel üzerine artı (+) işareti işlenmiştir. Tüm serlevhada olduğu gibi başlık alanında da özensiz işçilik ve kötü tasarım göze çarpmaktadır. Kabaca işlenmiş olan alanda motifler ve helezon sistemi özensiz tasarlanmıştır. Bu alanların orta kısımlarında bırakılan sarı altın zeminli şemsevari paftalar farklılık göstermektedir ve içleri boş bırakılmıştır. Şemse alanının dışında kalan kısımların zemin rengi lacivert olup desen sarı altın ile işlenmiştir(Resim-99, 103).

Resim 99: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim Serlevha Sayfası Sûrebaşısı Detayı

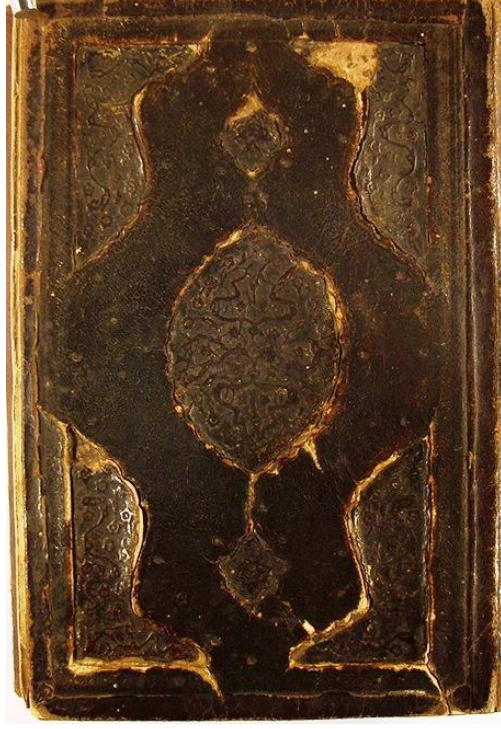
Yazı alanı, koltuklar ile sûrebaşı ve sûre sonu kısımlarını üç taraftan ara suyu ve cetvelle çevrenmiştir. Ara suyu deseni olarak hazırlanan anahtarlı zencerek sıvama sarı altın zemin üzerine işlenmiştir. Ara suyuna bitişik olarak çekilen altın zeminli cetvel eksi (-) işaretleriyle hareketlendirilmiştir. Dış pervaz alanı dendanlı ipliklerden sonra gelen lacivert kuzu üzerinde uzanan tığlarla sonlandırılmıştır. Enine simetrik olarak tasarlanan dış pervaz deseninde paftalama işlemi ayırma rumiler ile yapılmıştır. Paftalamada kullanılan rumiler ve pafta içleri zer-ender-zer tekniğinde uygulanmıştır. Üzerine yeşil ve pembe renk boyanmış hatayi grubu motiflerden tasarım uygulanmıştır. Rumili paftalar arasında kalan lacivert zeminli bir alan tüm dış pervazı dönmektedir. Bu alan üzerinde yer alan hatayi grubu motiflerde pembe renk kullanılırken helezonlar altındır. (Resim-100)

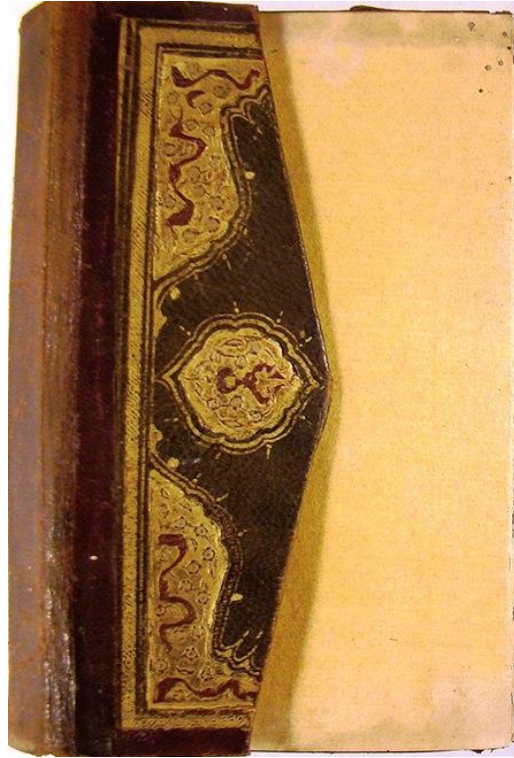
Resim 100: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı

Dış pervaza bitişik yaklaşık üç milimlik bir alan sarı altın ile boyanıp boş bırakılmıştır. Lacivert renk kuzu üzerine, hatayi grubu motiflerden oluşturulan tığ deseni, çift tahrir tarzda bir surh mürekkebi bir lacivert renk ile işlenmiştir(Resim-100).

Klasik tasarım ve kötü işçilikle yapılmış olan eser kütüphane demir baş kayıtlarında 18. Yüzyıl olarak kayıtlıdır. Formu bozuk rumiler, altın ve lacivert arasındaki uyumsuzluk tasarımda seçilen iri motifler ve kötü işçilik göz önünde bulundurulduğunda eser kütüphane kayıtlarındaki tarihle örtüşmektedir.

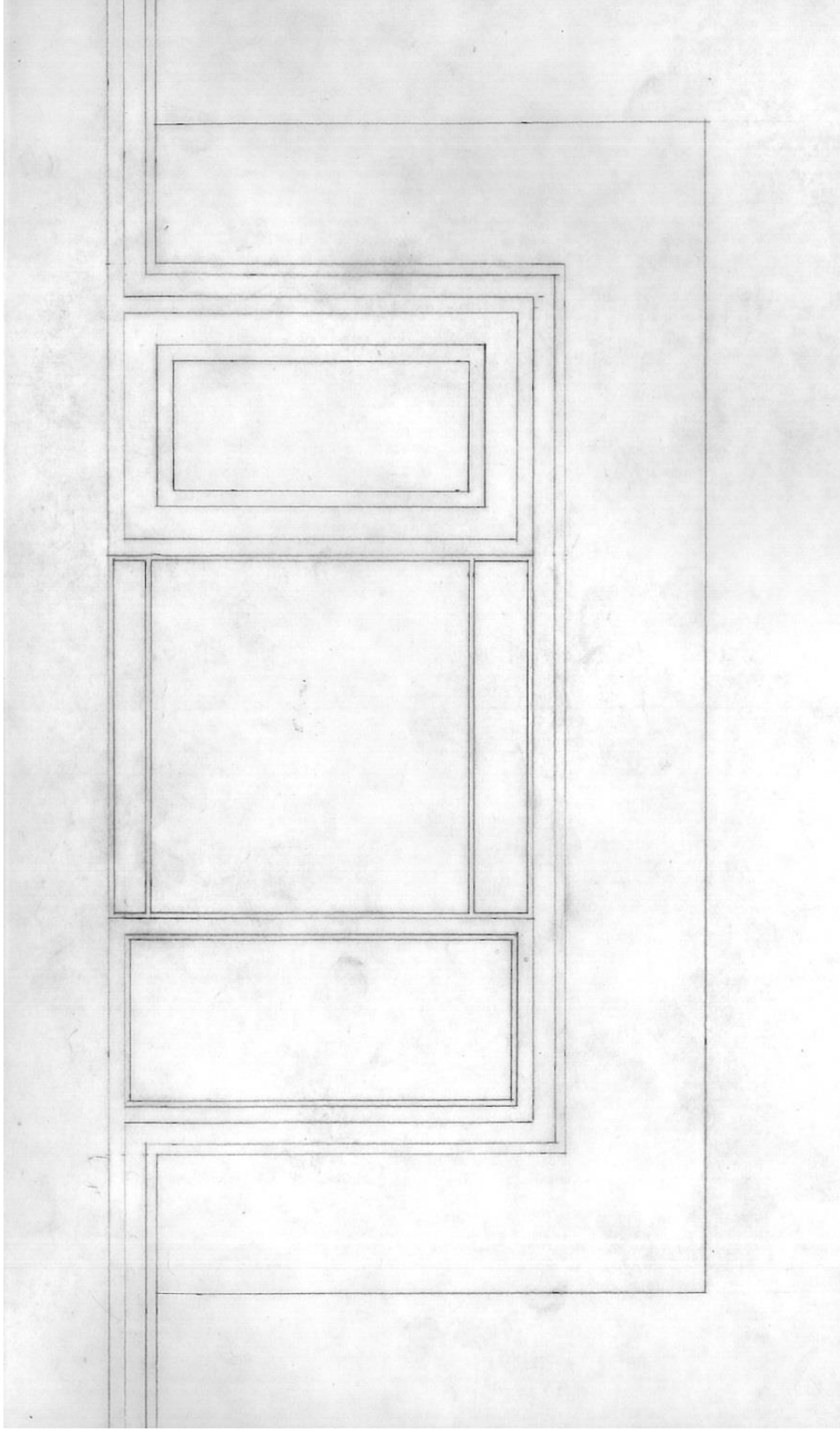
Resim 101: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim'in Cildi

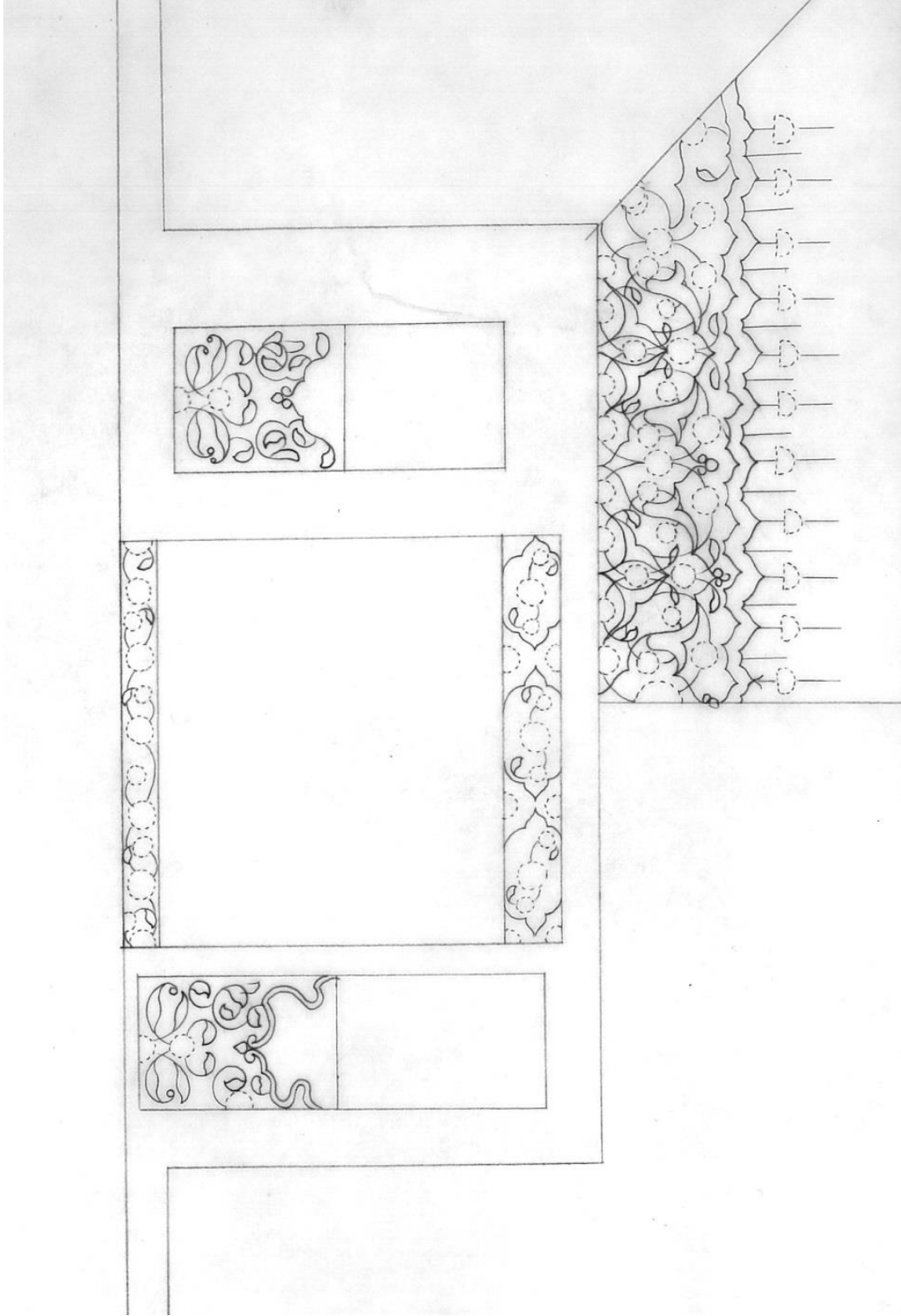
Resim 102: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim'in Mıklebi

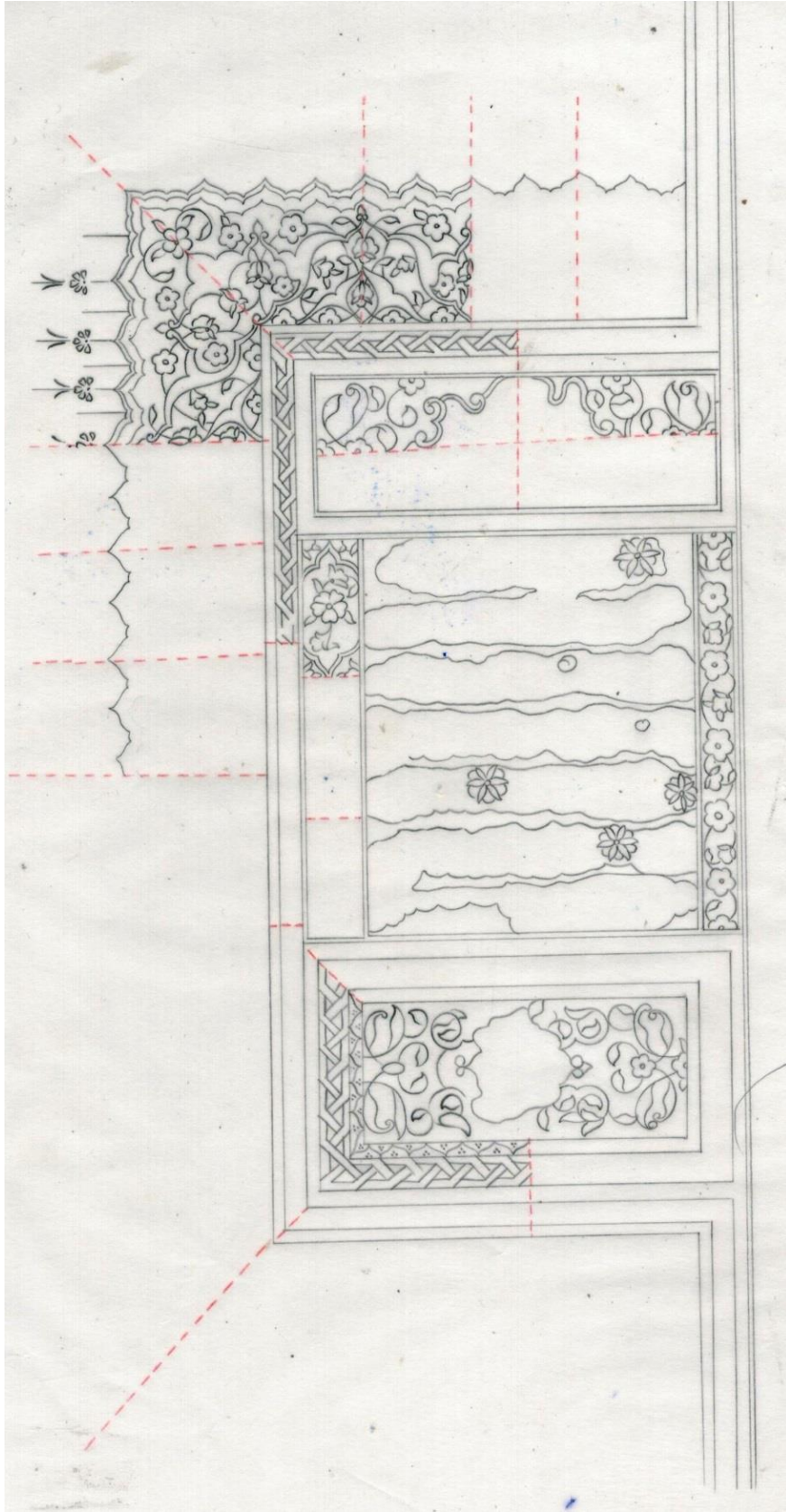
Resim 103: GHBK Demirbaş No-6306, Kuran-ı Kerim'in Serlevha Örneği

Çizim 175: GHBK Demirbaş No-6306, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 176: GHBK Demirbaş No-6306, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 177: GHBK Demirbaş No-6306, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.10. Katalog No	: 10
Demir Baş No	: 6310
Eser Adı	: Kur'an-ı Kerim
Ebadı	: 17.5x11.5
İstinsah Tarihi	: 18.yüzyıl sonu
Hat Türü	: Nesih
Cildi	: Kahverengi deri cild
Tezhibi	: Sarı altın, lacivert, yeşil, pembe turuncu renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu, motifleriyle yapılmış Barok ve Rokoko tarzı tezhip

6310 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Kütüphanenin demirbaş kayıtlarında 18.yüzyılda istinsah edildiği gösterilen Kur'an-ı Kerim'in kahverengi deri cilde sahip olup cildi yazma cilt özelliği gösterir (Resim-108). Serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup barok ve rokoko tezhip tarzda bezenmiştir(Resim-109).

Hem klasik hem de batı tarzı bezeme anlayışıyla yapılan serlevha tezhibinde nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara sûrelerinin etrafı barok ve rokoko tarzdaki C kıvrımlı kalın dilimli yapraklar ve dendanlı iplikle çevrilidir. Klasik tezhip serlevha sayfa düzeni devam etmekle birlikte yazıyı çevreleyen motiflerde klasik tarzdan epeyce uzaklaşıldığı görülmektedir. Cetvel niyetiyle yapılan yapraklar turuncu ve mor renk boyanmış, yaprakların aralarında oluşan boşluklarda sıvama sarı altın kullanılmıştır. Şemse formlu yazı alanının beyne's-suturu ve helezoni durakları altındır. Yazıyı çeviren renkli yapraklı alan renkli cetvelli kare bir forma oturtulmuştur. Bu kare form içerisinde penç ve yapraklardan oluşan ¼ simetrik tasarım köşelerden başlamaktadır. Her hangi bir paftalama işlemi yapmadan uygulanan serbest desende yazı çevresinin zemini lacivert renk boyanırken, kalan zeminlerde sarı altın kullanılarak renk paftalması yapılmıştır. Motifleri beyaz, dallar ve yapraklar ise zer-ender-zer tekniği ile işlenerek bu alanın tezhibi tamamlanmıştır(Resim-104).

Resim 104: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı Detayı

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen kısımların tezhibi ½ simetrik olarak tasarlanmıştır. Sıvama sarı altın zeminli orta kısmında pembe ve beyaz renkle boyanmış dandanlı ipliklerden yatay şemse formu oluşturulmuş ve bu şemsenin içerisine üstübeçe sülüs hatla sûre isimi yazılmıştır. Bu alanın sağında ve solunda yer alan kısımlara hatayi grubu motiflerden ½ simetrik tasarım yapıp motiflerde beyaz, mavi, turuncu, dallar ve yapraklar yeşil renk boyanıp is mürekkebiyle tahrirlenmiştir(Resim-105).

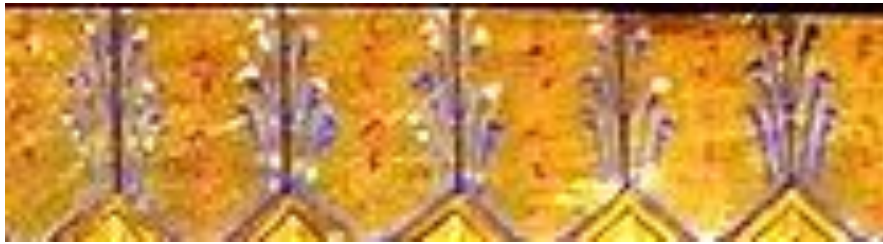
Resim 105: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Sûrebaşı Detayı

Yazı, sûrebaşı ve sresonu alanlarını üç taraftan çevreleyen mavi cetvelden sonra dış pervaz deseni gelmektedir. Dış pervaz tasarımında enine simetrik bir tasarım uygulanmıştır. Bu alanda C kıvrımlı barok tarzı i içe geçmiş yapraklardan paftalar oluşturulmuştur. Paftalamada kullanılan yapraklar mor ve pembe renk boyanmıştır. Bu paftaların içine hatayi grubu motiflerden tasarım oluşturulup zemin rengi olarak bir paftada lacivert bir paftada sarı altın kullanılmıştır. Altın zeminli paftalarda zer-ender-zer tekniği uygulanırken lacivert zeminli paftalarda klasik tezhip uygulaması yapılmıştır. Dış pervaz alanı dendanlı iplikler ile sınırlandırılıp paftaların dışında kalan alanlara hazırlanan desen zer-ender-zer tekniği ile işlenmiş(Resim-106)

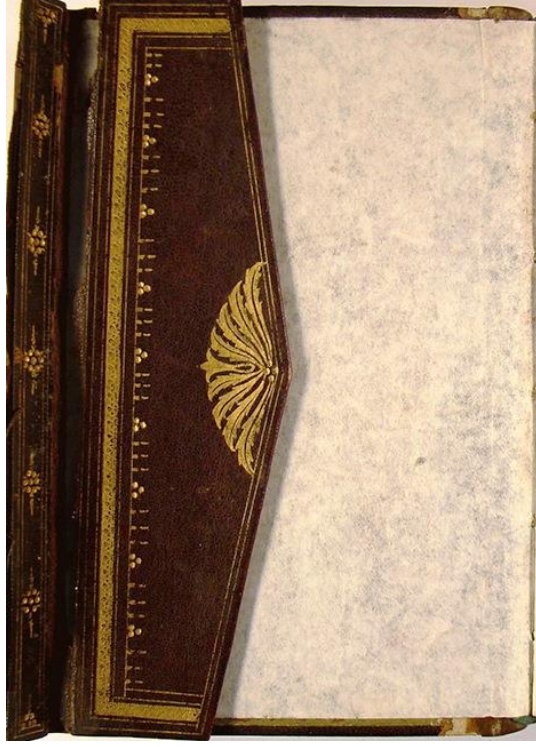

Resim 106: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı

Serlevha sayfasının haşiye kısmı sıvama altındır. Dış pervaz bitiminden sonra çekilen lacivert renk kuzu üzerinde yer alan tığlar sırasıyla bir lacivert renkle, bir surh mürekkebiyle işlenmiştir (Resim-107).

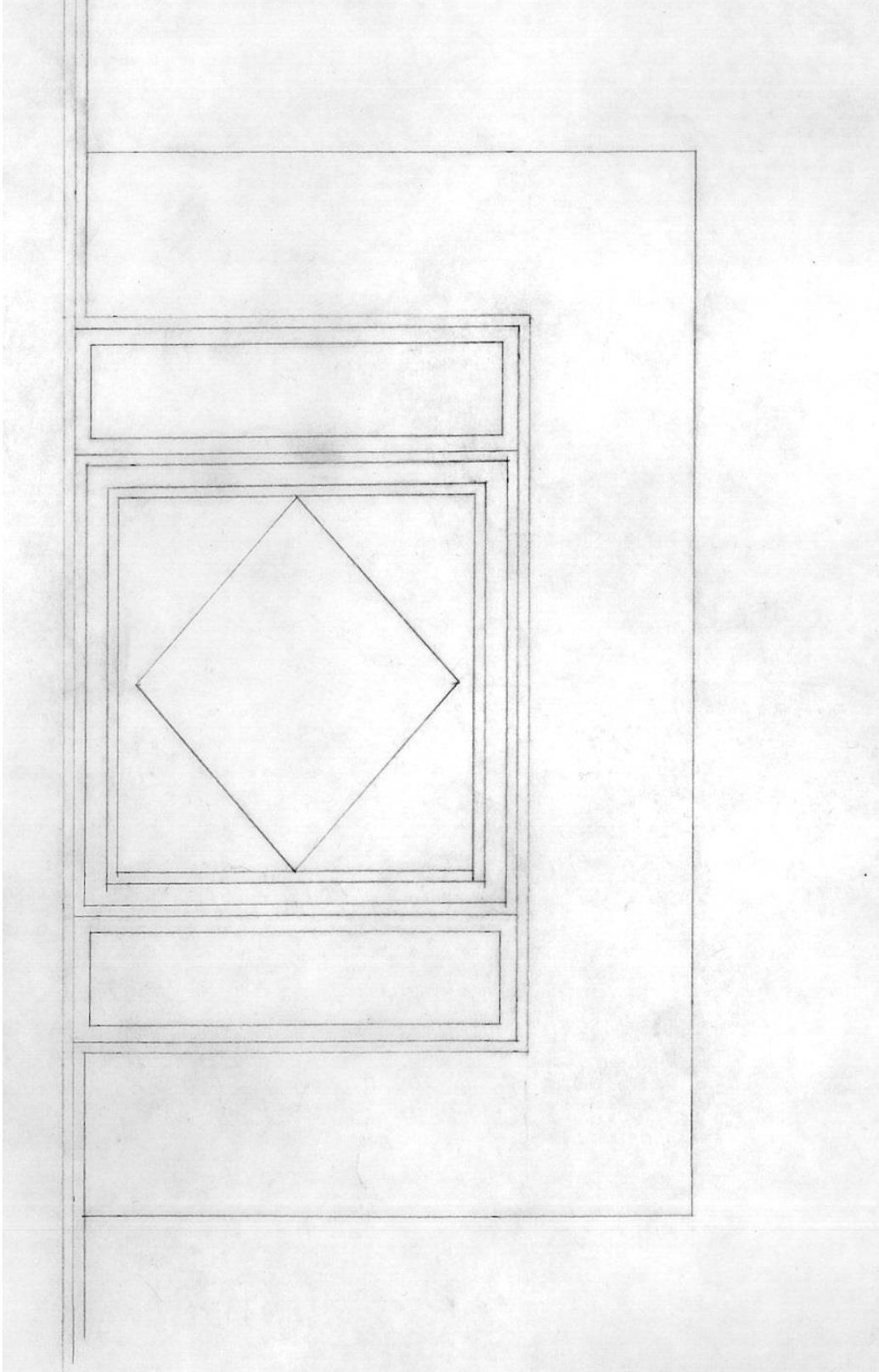
Resim 107: Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Tığ Detayı

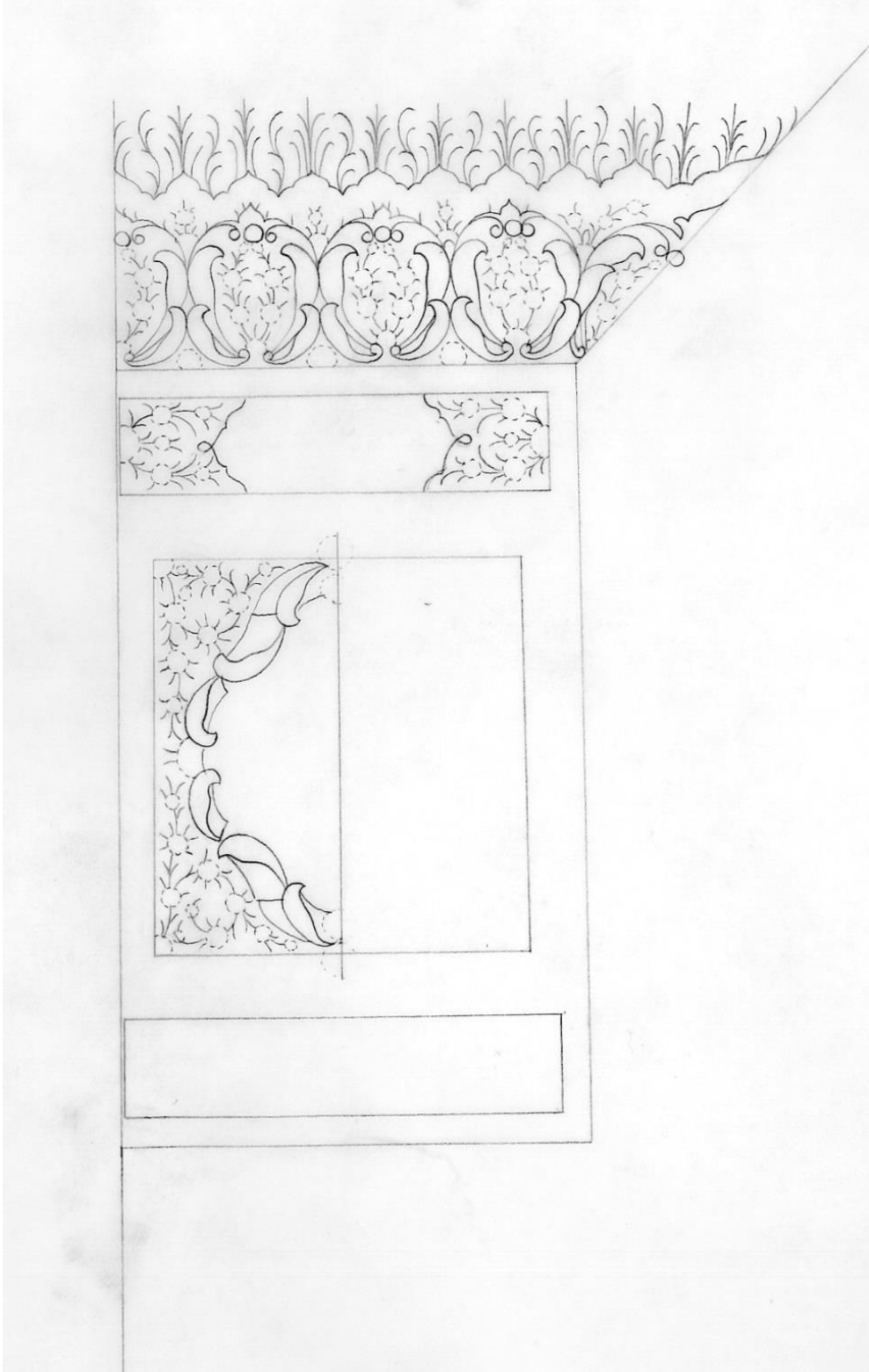
Resim 108: GHBK Demir Baş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Cild Kabı ile Mıklep
Örneği

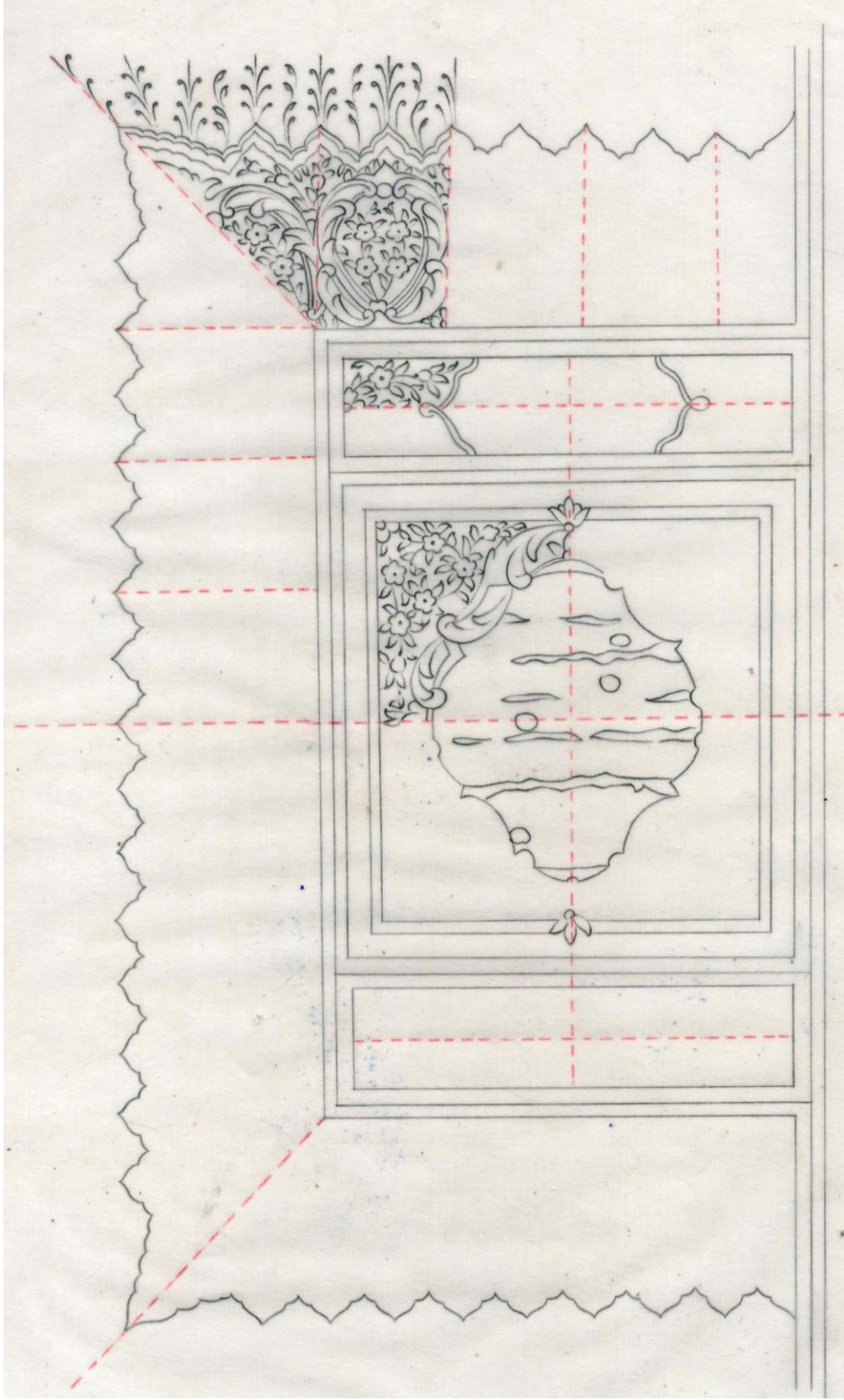
Resim 109: GHBK Demir Baş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha
Örneği

Çizim 178: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 179: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi.

Çizim 180: GHBK Demirbaş No-6310, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.11. Katalog No : 11

Demir Baş No : 6953

Eser Adı : Kur'an-ı Kerim

Ebadı : 15x9.5

Yazım Tarihi : 18.yüzyıl

Hat Türü : Nesih

Cildi : Kahverengi deri cild

Tezhibi : Sarı altın, yeşil altın, lacivert, kahverengi, yeşil, renklerin kullanıldığı, rumi, bulut ve hatayi grubu, motifleriyle yapılmış klasik tezhip

6953 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Kütüphane demirbaş kayıtlarında 18.yüzyılda istinsah edilmiş olarak gösterilen eser kahverengi deri cilde sahip olup cildin dışı mülemma şemse cilt, içi yazma cilt tekniğiyle yapılmıştır(Resim-114, 115, 116) Serlevha sayfası ikilil formunda çift tam sayfa olarak düzenlemiş olup, zer-ender-zer tekniğiyle bezenmiştir(Resim-117)Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara sûrelerinin etrafı altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Sure sonlarında yer alan sıvama sarı altın zeminli duraklar pençhane durak şeklindedir. Yazının beyne's-suturu kısmen altınlanmış, Besmele keşidesi goncagül ve yapraklarla doldurulmuştur. (Resim-110)

Resim 110: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

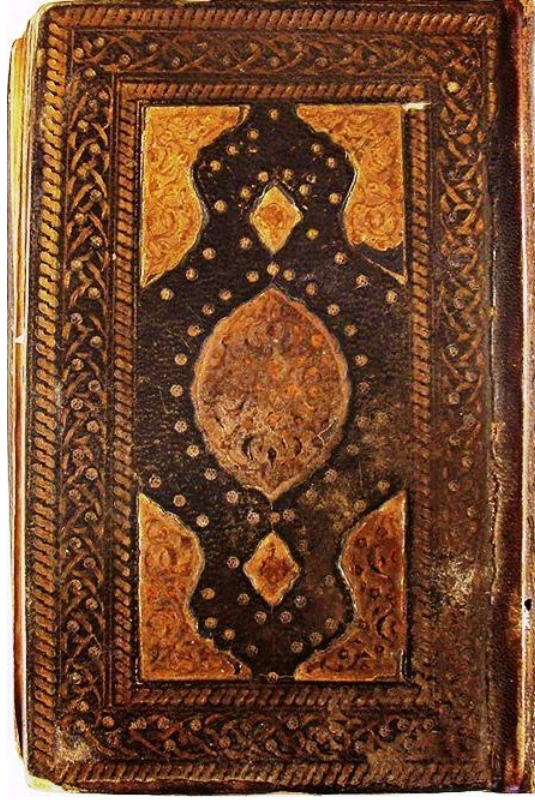
Resim 112: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının İç Pervaz Örneği.

Zemini sıvama altın olan ve zer-ender-zer tekniğiyle işlenen dış pervaz alanı dandanlı altın ipliklerle sınırlandırılmıştır. Bu alanın paftalanmasında ayırma rumi motifleri kullanılmıştır. Hatayi grubu motiflerden oluşan tasarımın dış pervaz alanında sadece köşelerde yer alan paftaların sağ ve sollarında bulut motiflerine yer verilmiştir(Resim-13)

Tığlar dış pervaza 1 mm uzaklıkta çekilen dandanlı lacivert renk kuzu üzerine hatayi grubu motifler ve noktalar kullanılarak tasarlanmıştır. 18.yüzyıl tezhip özelliklerine uygun olarak yapılan tığlar negatif tarzda lacivert ve sarı altındır(Resim-113)

Resim 113: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı

Resim 114: GHBK Demirbaş No-6953, Kuran-ı Kerim'in Cilt Örneği

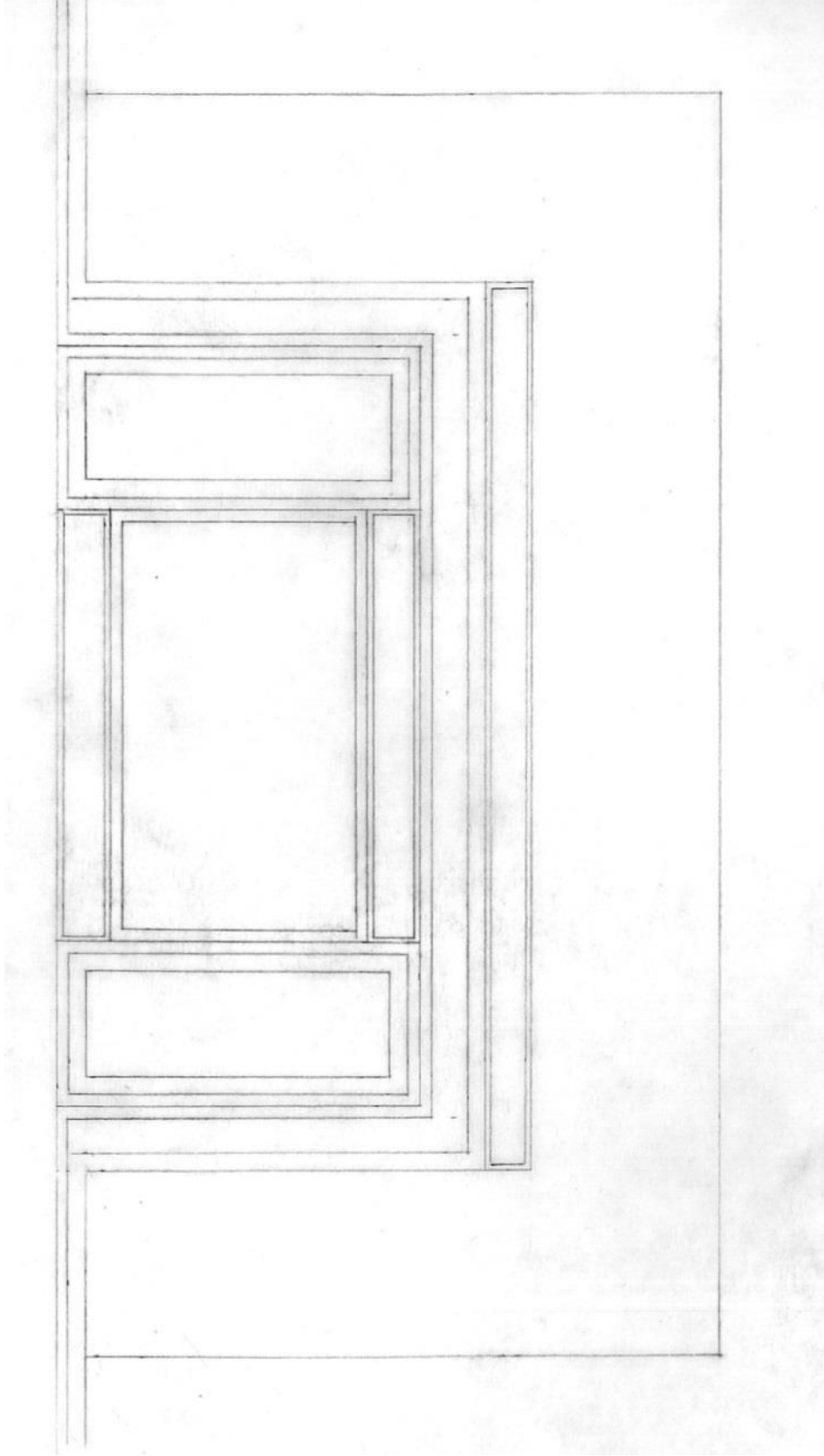
Resim 115: GHBK Demirbaş No-6953, Kuran-ı Kerim'in İç Kapak Örneği

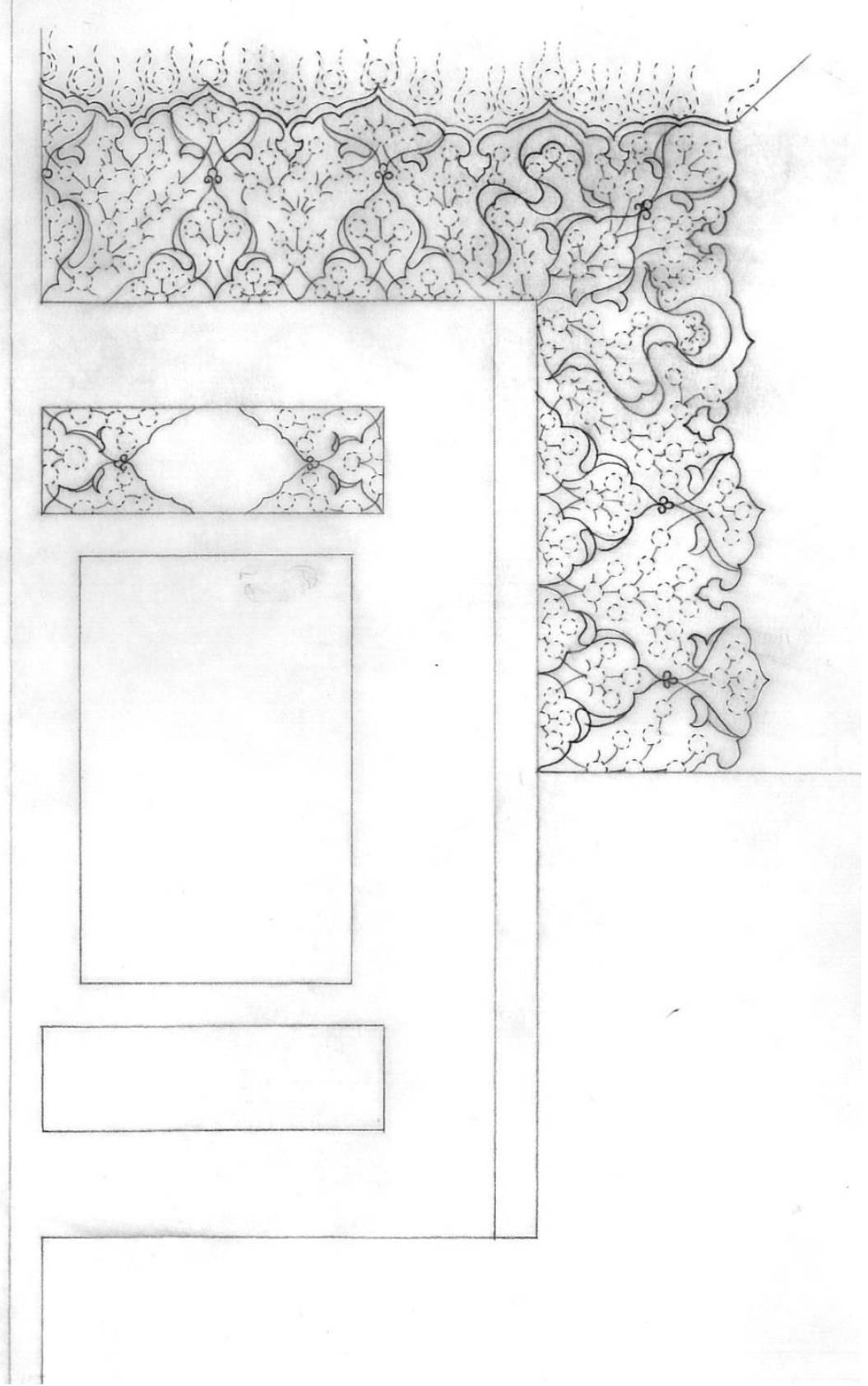
Resim 116 : GHBK Demirbaş No-6953, Kuran-ı Kerim'in Miklep Örnekleri

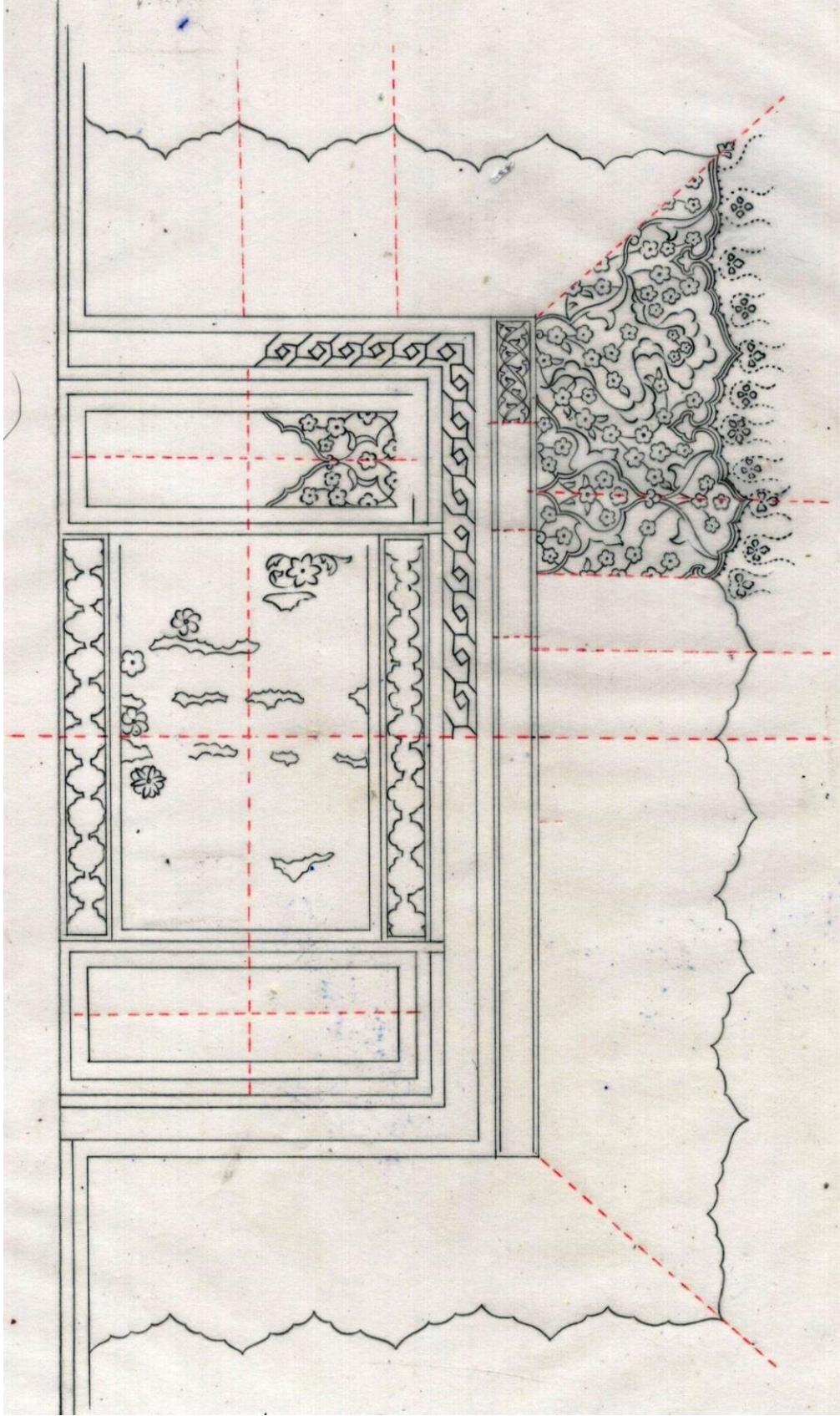
Resim 117: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Örneği

Çizim 181: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 182: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 183: GHBK Demirbaş No-6953, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.12. Katalog No : 12

Demir Baş No : 4

Eser Adı : Kur'an-ı Kerim

Ebadı : 32x22

İstinsah Tarihi : 19.yüzyıl

Hat Türü : Nesih

Tezhibi : Sarı altın, siyah, pembe, turuncu renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu, motifleriyle yapılmış klasik tezhip

4 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup zer-ender-zer tekniğiyle bezenmiştir(Resim-121).

Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara Sûreleri ince altın iplikler ve renkli cetvellerle sınırlandırılmıştır. Besmele keşidesi üzerine altın yığma bulut motifi yerleştirilmiştir. Sûre sonlarında yer alan helezoni duraklar sıvama sarı altındır(Resim-118)

İnce sarı altın iplikle çevrelenen surh mürekkebi ve siyah renkli cetvellerin üzeri beyazla eksi (-) işaretiyle hareketlendirilmiştir. Aynı bezeme unsurları iç kısmı dış pervazdan ayıran 2mm sıvama sarı altın zeminli alanda da görülmektedir.

Yazı alanının sağında ve solunda yer alan koltukların tezhibinde zemin rengi olarak sıvama sarı altın kullanılmıştır. Kitabeli alanlar içine hatayi grubu motiflerden penç, gonca ve yapraklardan oluşan ¼ simetrik bir desen oluşturulmuştur. Penç motifleri pembe, gonca motifleri beyaz renk boyanıp is mürekkebiyle tahrirlenirken helezonlar ve yapraklar siyah mürekkeple belirginleştirilmişlerdir(Resim-118)

Resim 118: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen kısımlarının deseni hatayi grubu motiflerden oluşmuştur. Ortadaki sarı altın yapıştırma zeminli şemse boş bırakılmış, kenarı siyah renkli dendanlı ipliklidir. Bu alanın sağında ve solunda kalan kısımlara bahar dallarıyla oluşturulmuş serbest desen tasarlanmıştır. Motiflerde pembe renk kullanılırken yaprakları turuncu renkte işlenmiş, tahrirler ise is mürekkebiyle çekilmiştir(Resim-119).

Resim 119: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Sûrebaş Detayı

Enine pano nitelikli simetrik olarak hazırlanmış dış pervaz deseni dendanlı cetvelin üzerine siyah renkli basit çift tahrir tığlarla sonlandırılmıştır. Zemin rengi sıvama sarı

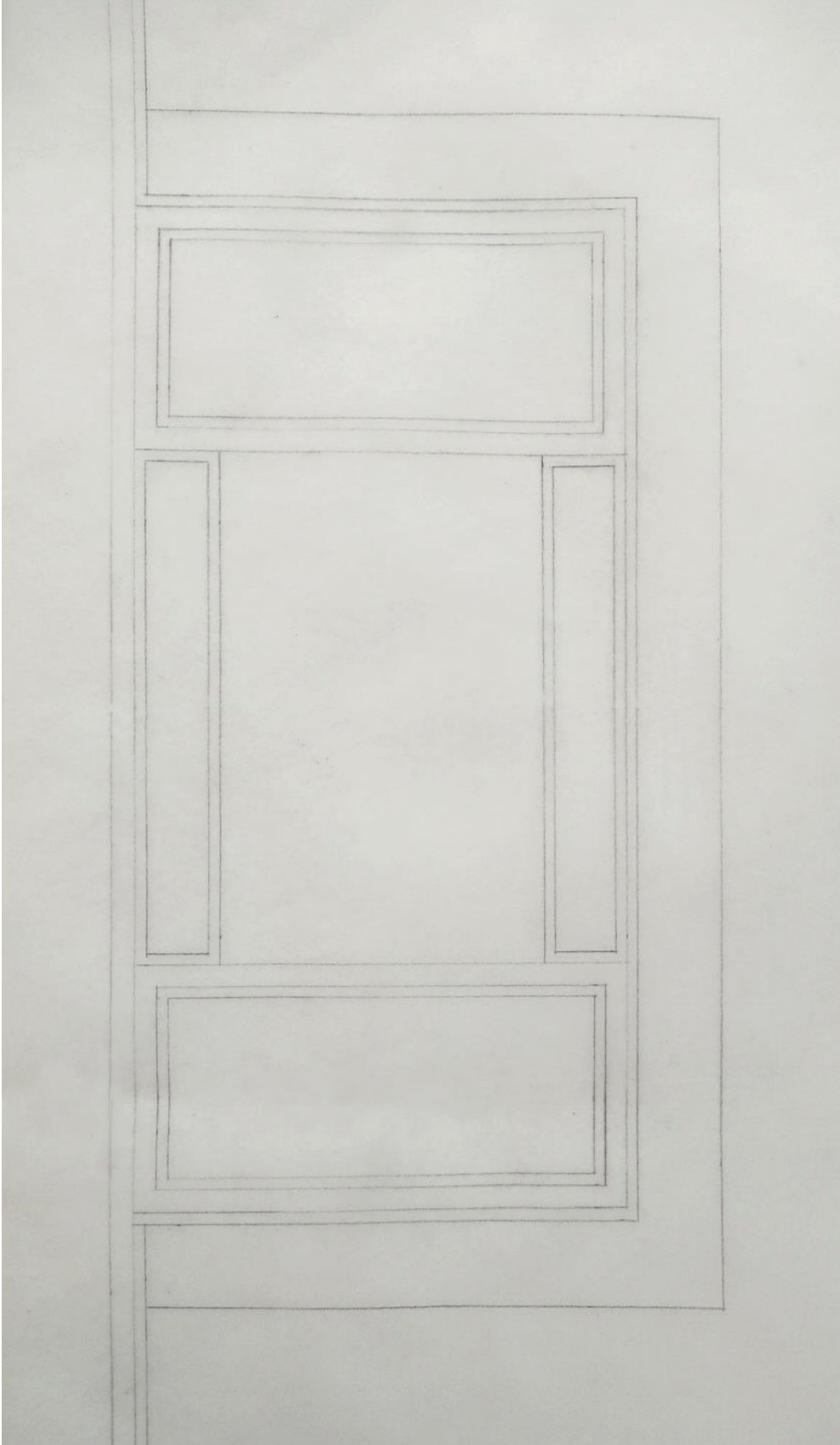
altındır. Bu alanda hatayi grubu motiflerden, penç, gonca ve yapraklarla oluşturulan bir tasarım kullanılmıştır. Pençlerde sarı altın mat ve parlak kullanılırken goncalarda beyaz ve pembe, yapraklarda ise turuncu renk görülür. Çok sade yapılmış tığlar büyük oranda silinmiş olsa da dış pervaz deseninden sonra çekilen siyah renk kuzu üzerinde yer aldığı görülmektedir(Resim-120). Ketebe kısmında yazım tarihi olmayan eserin bezemesi 19.yüzyıl tezhip sanatı özellikleri göstermektedir.

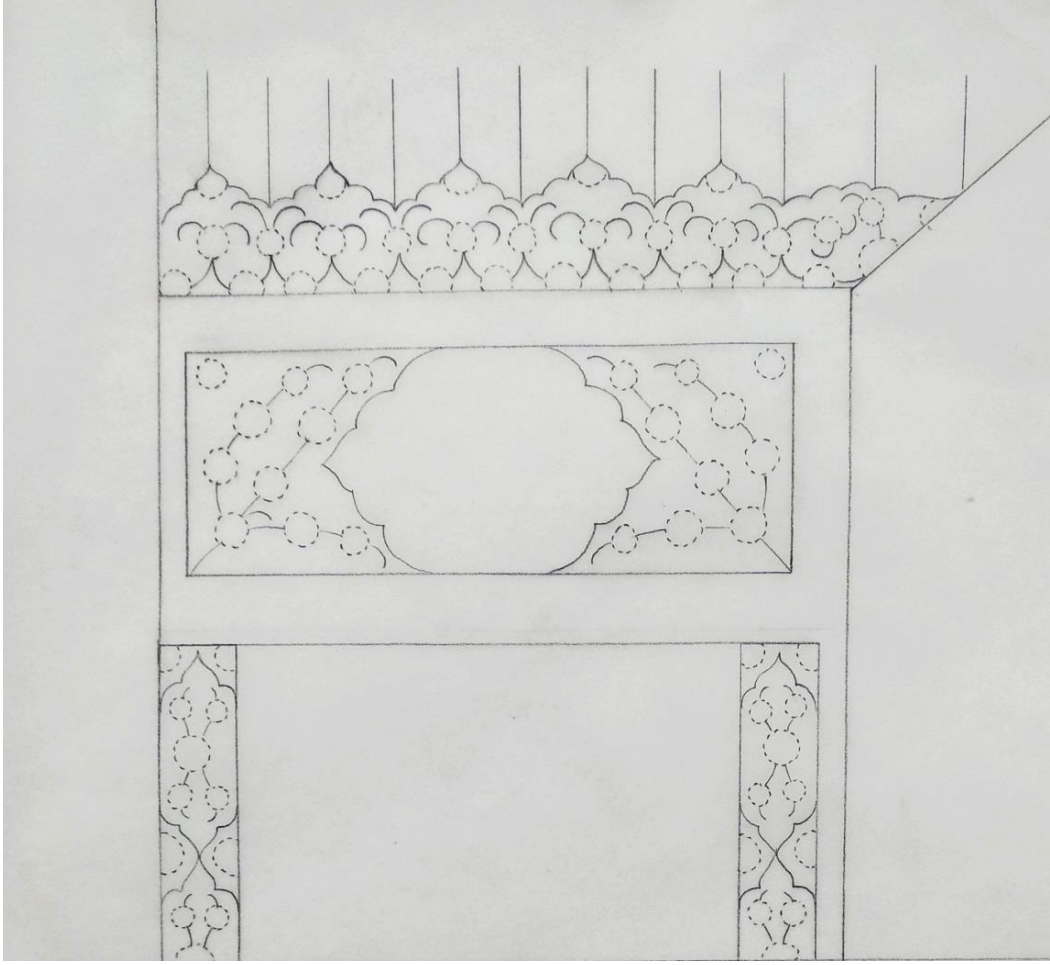
Resim 120: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı

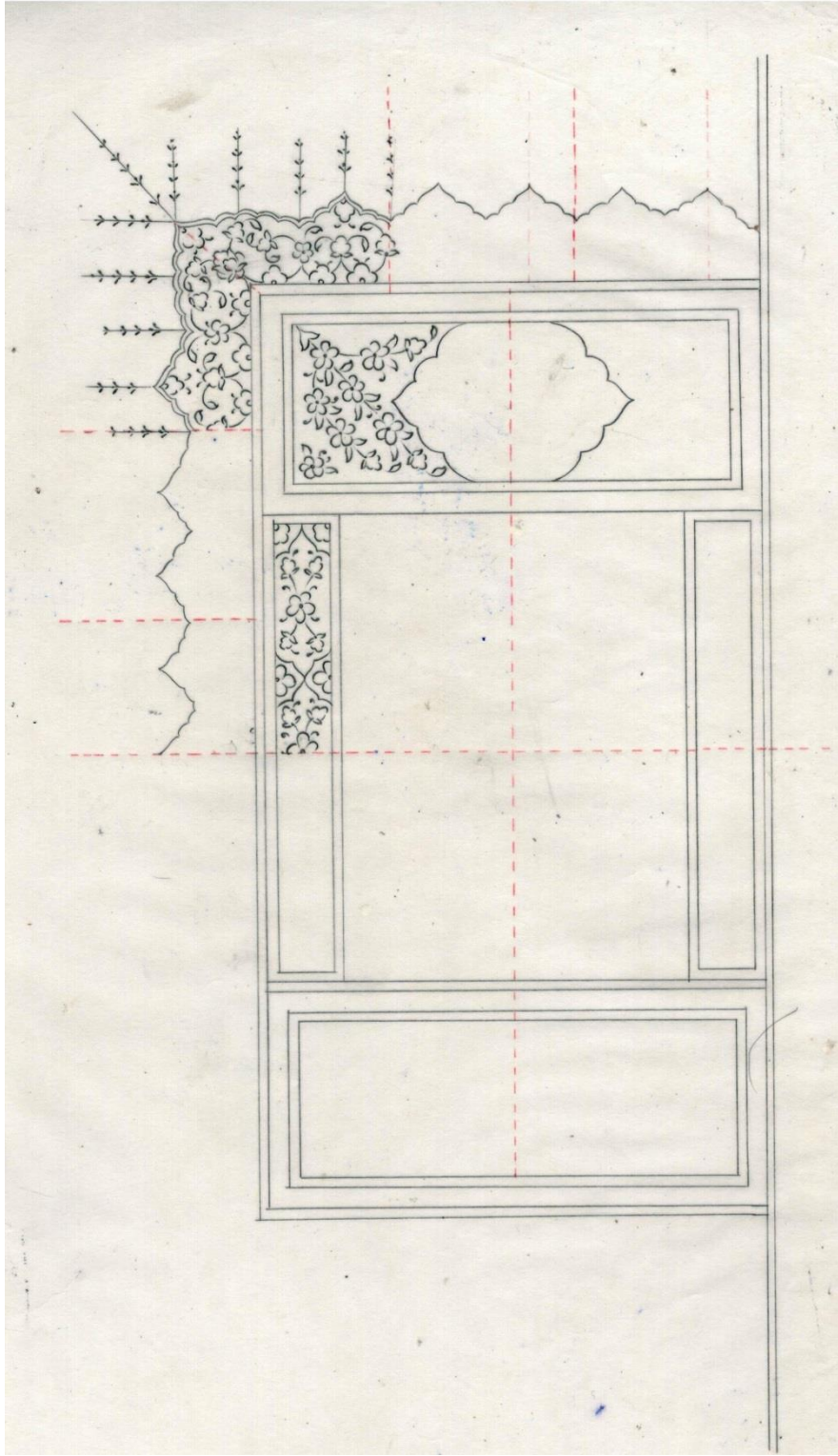
Resim 121: GHBK Demirbaş No:4, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 184: GHBK Demirbaş No-4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 185: GHBK Demirbaş No-4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 186: GHBK Demirbaş No-4, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.13. Katalog No : 13

Demir Baş No : 12

Eser Adı : Kur'an-ı Kerim

Ebadı : 32x20.5

İstinsah Tarihi : 19.yüzyıl

Hat Türü : Nesih

Tezhibi : Surh mürekkebi, sarı altın, siyah, pembe, renklerin kullanıldığı, rumi ve hatayi grubu, motifleriyle yapılmış klasik tezhip

12 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Eserin serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup 19. yüzyıl klasik tezhip üslubunda bezenmiştir. (Resim-125)

Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara Sûrelerinin etrafı ince altın ipliklerle çevrelenmiş pembe renk cetvelle sınırlandırılmıştır. Satır araları sıvama altın olup, dallar ve yapraklar görülür. Sûre sonlarında yer alan duraklar pençhane ve helezoni durak şeklinde tasarlanmıştır. Bakara suresinin yer aldığı yazı alanının sağ kısmında 4 milimlik alan içerisine sıvama sarı altın üzerine uygulanmış zencerek deseni yer almaktadır (Resim-122).

Resim 122: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Yazı Alanı ve İç Pervaz Detayı

Yazı alanını çevreleyen ince altın ipliklerle çevrelenmiş 2 milimlik cetveller pembe renk ile boyanmış ve üzerinde basit geometrik motifler yer almaktadır. Sûrebaşı ve sûresonu kısmını oluşturan yatay dikdörtgen alana çekilmiş ince altın ipliklerle çevrelenmiş yeşil renk bordür üzerine ,aralarda altın yuvarlakların olduğu, zencerek deseni uygulanmıştır. Dış pervazı iç kısımdan ayıran pembe zeminli cetvel üzerinde altın noktalar ve yarım penç motifleri kullanılmıştır(Resim-122).

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan dikdörtgen kısımlar ½ simetrik kompozisyon olarak tasarlanmıştır. Orta kısımda sıvama sarı altın üzerine, üstübeç mürekkebi kullanılarak, sülüs hatla yazılan sure ismi, dendanlı altın ipliklerle yatay şemse formu içine alınmıştır. Sûrebaşı alanında yatay şemse formu dışında kalan alanlarda lacivert zemin üzerine hatayi grubu motiflerden bir desen tasarlanmıştır(Resim-123).

Resim 123: GHBK Demir Baş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Sûrebaşı Detayı

Fatiha ve Bakara sûrelerini çevreleyen alan lacivert zemin rengine boyanıp hatayi grubu motifler kullanılarak tek iplik ara suyu deseni tasarlanmıştır. Pençlerde pembe renk kullanılırken, yek berklerde turuncu, gonca, dal ve yapraklarda sıvama sarı altın kullanılmıştır(Resim-122).

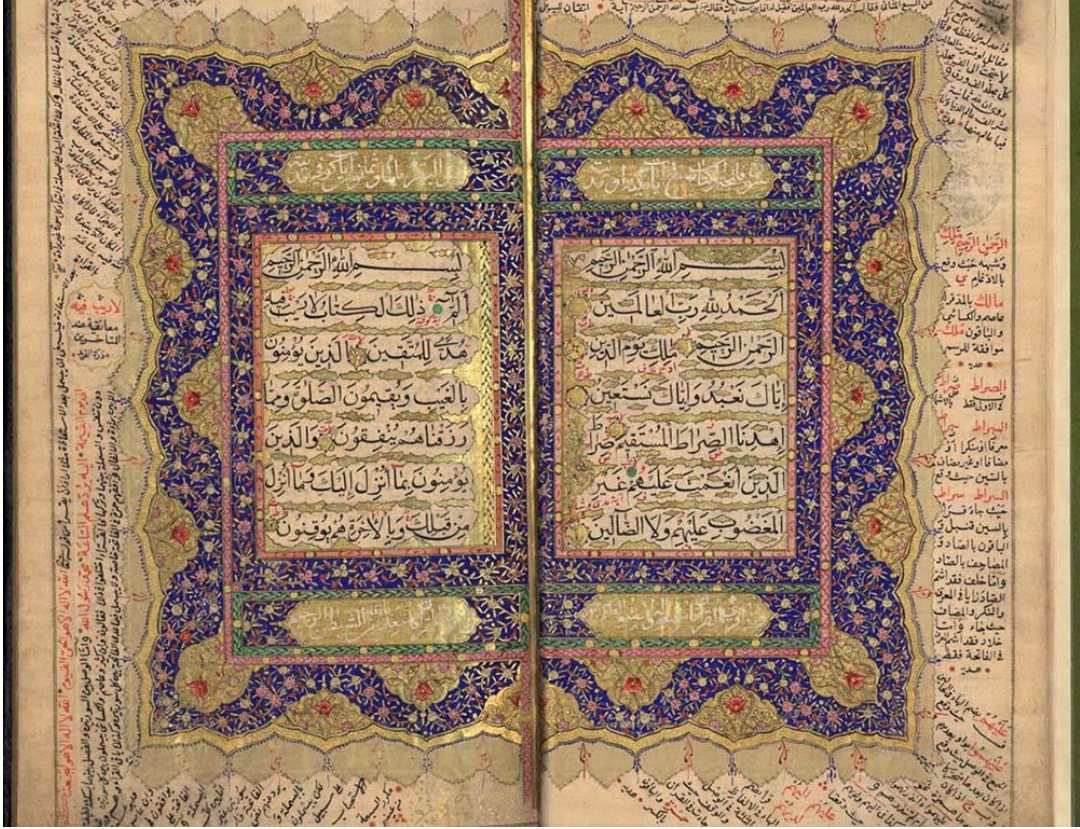
Dış pervaz kısmında ayırma rumilerle oluşturulan paftaların zeminleri sıvama sarı altınla boyanıp zer-ender-zer tekniğiyle bezenmiştir. Bu alanın dışında kalan lacivert zeminli alanlarda kullanılan dallar ve motifler iç pervazda kullanılanlar ile aynıdır. Dış pervazın dış sınırını belirleyen ipliklere 3-4 mm uzaklıkta dendenli bir sınır çizilip bu arada kalan kısım sıvama sarı altın sürülerek bırakılmıştır(Resim-122)

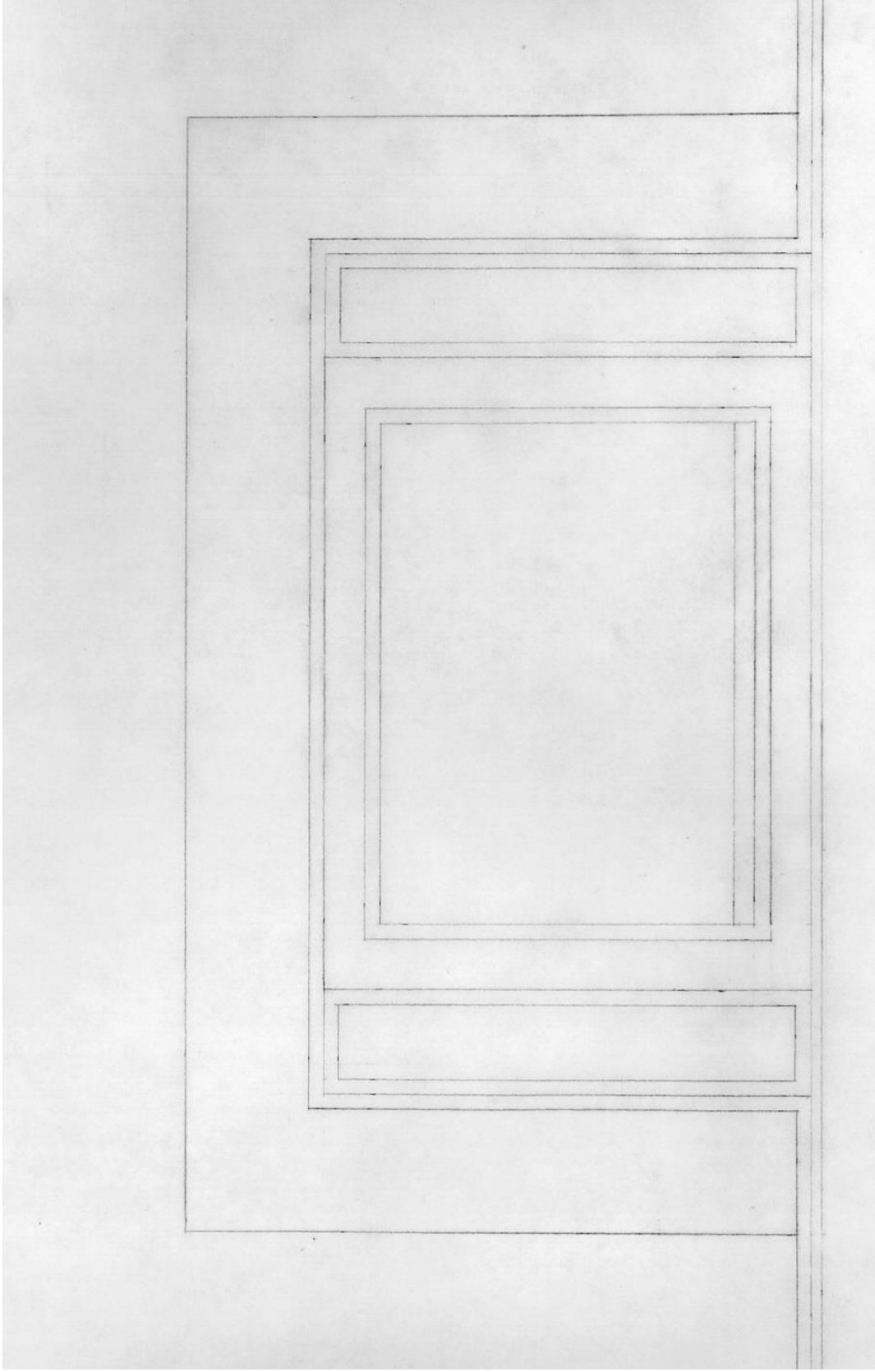
Resim 124: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Dış Pervaz Detayı

Tığlar lacivert kuzu üzerine lacivert renk ve surh mürekkebi kullanılarak işlenmiştir. Kuzudan itibaren yaklaşık 2 cm bir boşluk bırakılıp is mürekkebi ile tekrardan dendanlı bir sınır ve asimetrik paftalar oluşturulmuştur. Tığları da içine alan bu alanın zemini sarı altın ile boyanıp mat parlatılmıştır. Sayfa kenarlarında is mürekkebi ve surh mürekkep ile yazılan yazılar için demirbaş kaydında şöyle bahsetmektedir. “Bu Mushaf Gazi Hüseyin Bey Camii ve Kütüphanesi için diğer el yazmalarını düzeltmek ve Kur'an okumanın bilinen yedi yolunu öğretecek bir kopya olarak tasarlanmış, belirli kelimelerin ve ayetlerin kurallarının açıklamalarını sağlayan pek çok kelime sayfa kenarlarında bulunur”(Resim-124).

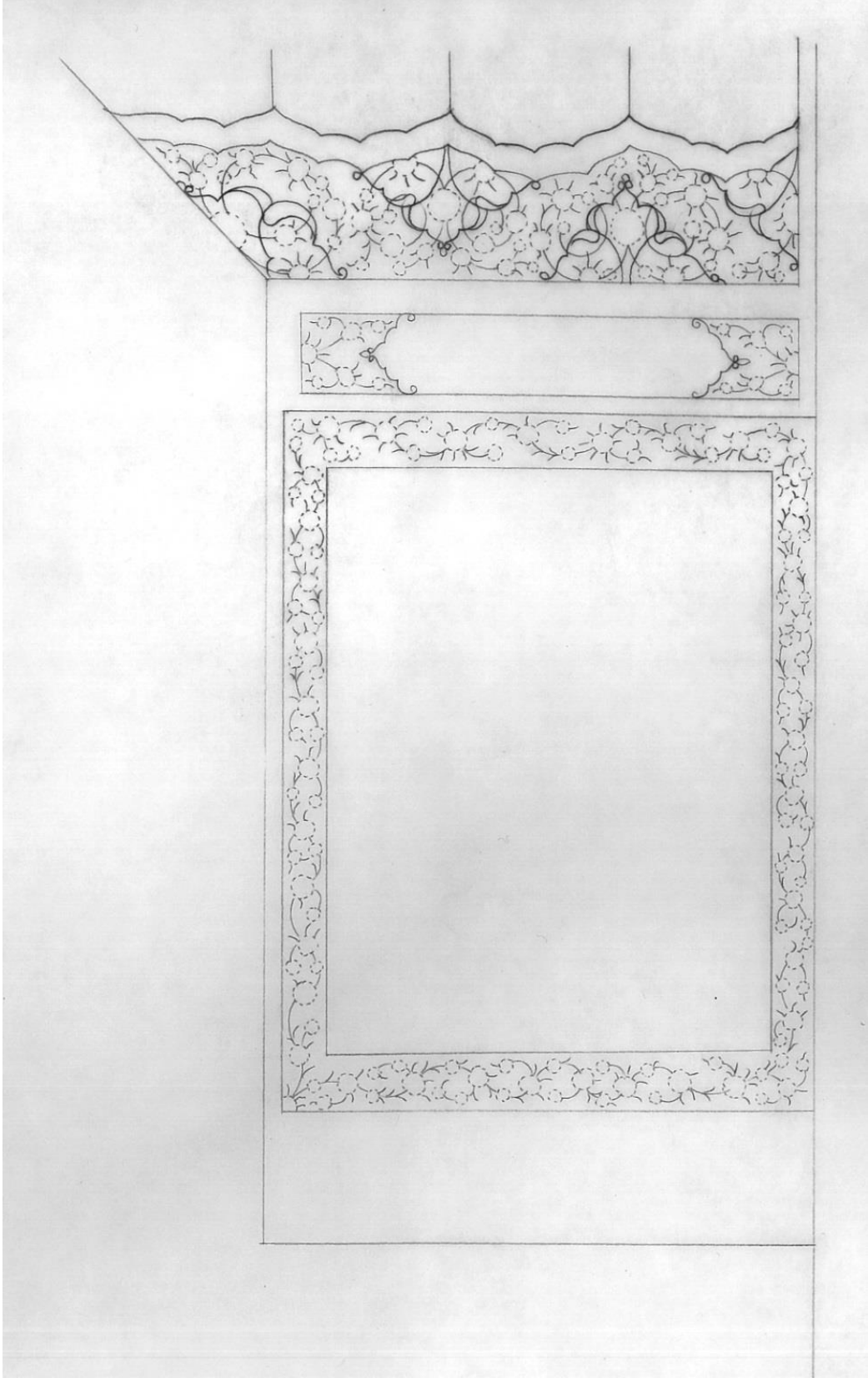
18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda barok ve rokoko tarzı kitap süslemelerinin en güzel örnekleri ortaya konmuştur. Ancak 19.yüzyılda bir yandan da tasarımda ve bezeme elemanlarında klasik döneme bir dönüş çabası görülür. Bu çabalara rağmen ortaya çıkan işler klasik dönemin asalet ve zarafetinden uzaktır. Klasik üslupta uygulanan motifler 19. yüzyılda daha iri ve kabadır. Rumiler daha iri ya da orantısız bir formda çizilmiş, zeminlerde altın fazlaca kullanılmış bazen varak halinde yüzeye yapıştırılmıştır. Teze konu olan 12 demirbaş numaralı Kur'an-ı Kerim'in serlevha bezemesi de 19.yüzyıl klasik tezhip özelliklerini yansıtmaktadır.

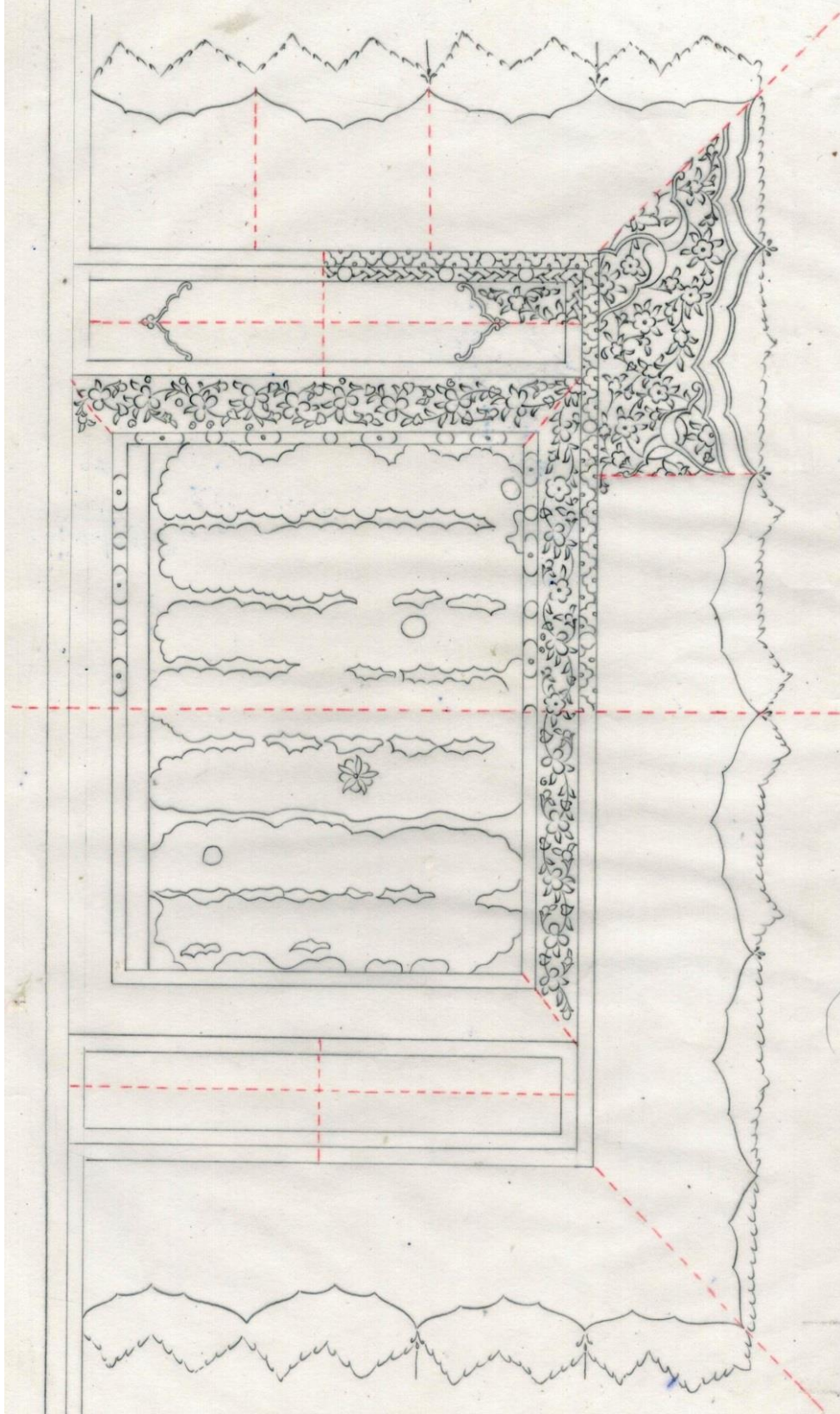
Resim 125: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevhanın Örneği

Çizim 187: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 188: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 188: GHBK Demirbaş No-12, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.14. Katalog No : 14

Demir Baş No : 6805

Eser Adı : Kur'an-ı Kerim

Ebadı : 17.5x10.5

İstinsah Tarihi : 1826

Hat Türü : Nesih

Cildi : Kahverengi deri cild

Tezhibi : Sarı altın, yeşil altın renklerin kullanıldığı, hatayi grubu, motifleriyle yapılmış klasik tezhip

6805 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Kahverengi deri cilde sahip olup cildi yazma cilt tekniğiyle yapılmıştır(Resim-129). Serlevha sayfası çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup zer-ender-zer tekniğiyle bezenmiştir(Resim-130).

Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara Sûrelerinin etrafı altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Yazının beyne's-suturu ve sure sonlarında yer alan helezoni duraklar ile besmele keşidesi üzerinde yer alan yapraklı tasarım sıvama altındır(Resim-126).

Resim 126: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı ve Koltuk Detayı

Yazı kenarlarında yer alan koltuklar ince altın ipliklerin çevrelediği üzeri eksi(-) işaretleriyle hareketlendirilen altın cetvelle çevrelenmişlerdir. Boyuna simetrik tasarlanan alanda penç ve yaprak motifleri zer-ender-zer tekniğiyle uygulanmıştır.(Resim-126).

Yazı alanının altında ve üstünde yer alan yatay dikdörtgen kısımlar ince altın ipliklerin çevrelediği altın cetvellerle çerçevelenmiştir. Bu cetveller içten dışa doğru; üzeri eksi(-) işaretleriyle hareketlendirilen cetvel, üzerine zencerek deseni işlenmiş bordür ve üzeri dendanlarla hareketlendirilmiş ikinci bordür ve altın cetvel olarak sıralanmaktadır. Başlık alanında $\frac{1}{2}$ simetrik bir tasarım uygulanmıştır. Üstübeçle sıvama sarı altın zemin rengi üzerine sülüs hatla yazılan sûre adları altın ipliklerle yatay şemse formu içine alınmıştır. İpliklerden çıkan ayırma rumi motifleri kenarlara doğru yarım şemse formunu oluşturmuştur. Bu alanların zemin renginde de sıvama sarı altın kullanılmıştır ve üzerine hatayi grubu motiflerden oluşturulan tasarım zer-ender-zer tekniğiyle uygulanmıştır(Resim-127).

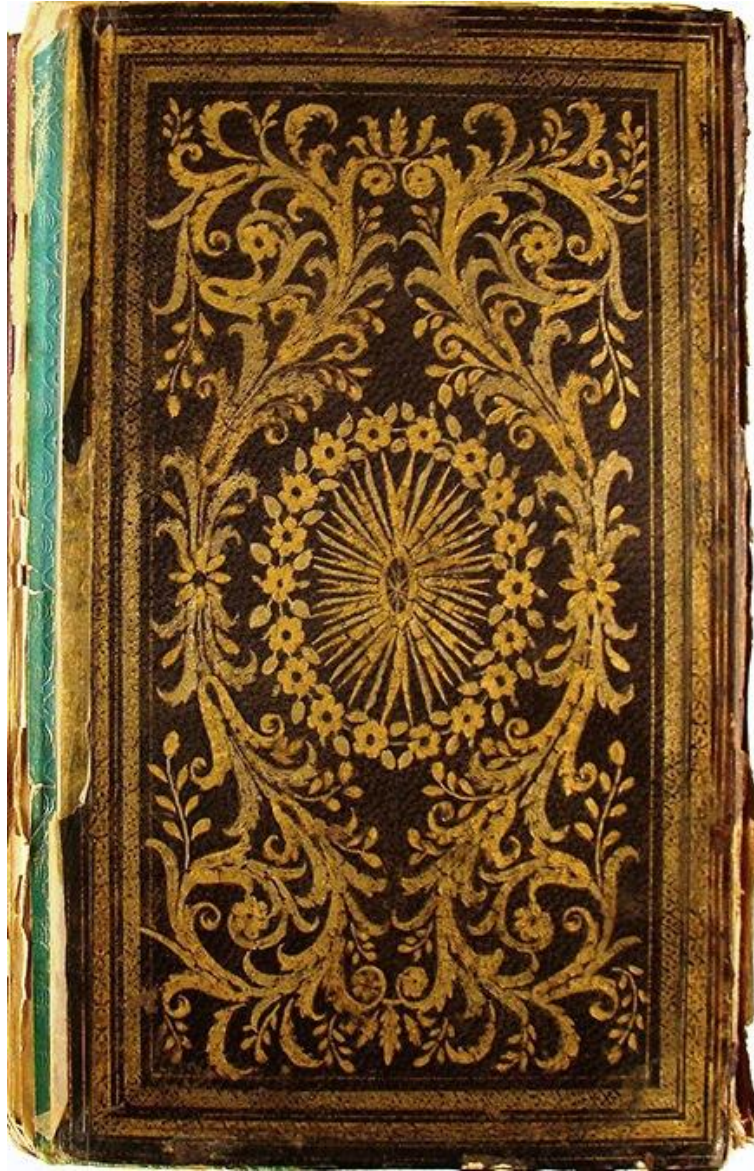

Resim 127: GHBK Demirbaş No-6805, Serlevha Sayfasının Sûrebaşı ve Bordür Detayı

Dış pervazda kağıt zemin üzerine hatayi grubu motiflerden (penç ve yaprak) oluşan halkârî deseni tasarlanıp sarı altın ile boyanarak is mürekkebiyle tahrirlenmiştir. Enine simetrik olarak tasarlanan bu alanda iri formda kullanılmış dilimli yapraklar birbirlerinin alt ve üstünden geçirilerek penç motiflerini taşıyan dallar arasında yer alır. Bu iri yaprakların arasında penç motifleri ve yapraklar bozuk bir helezon sistemi oluşturulmuş. Dış pervaz alanı ince bir altın cetvel çekilerek tamamlanmıştır(Resim-128).

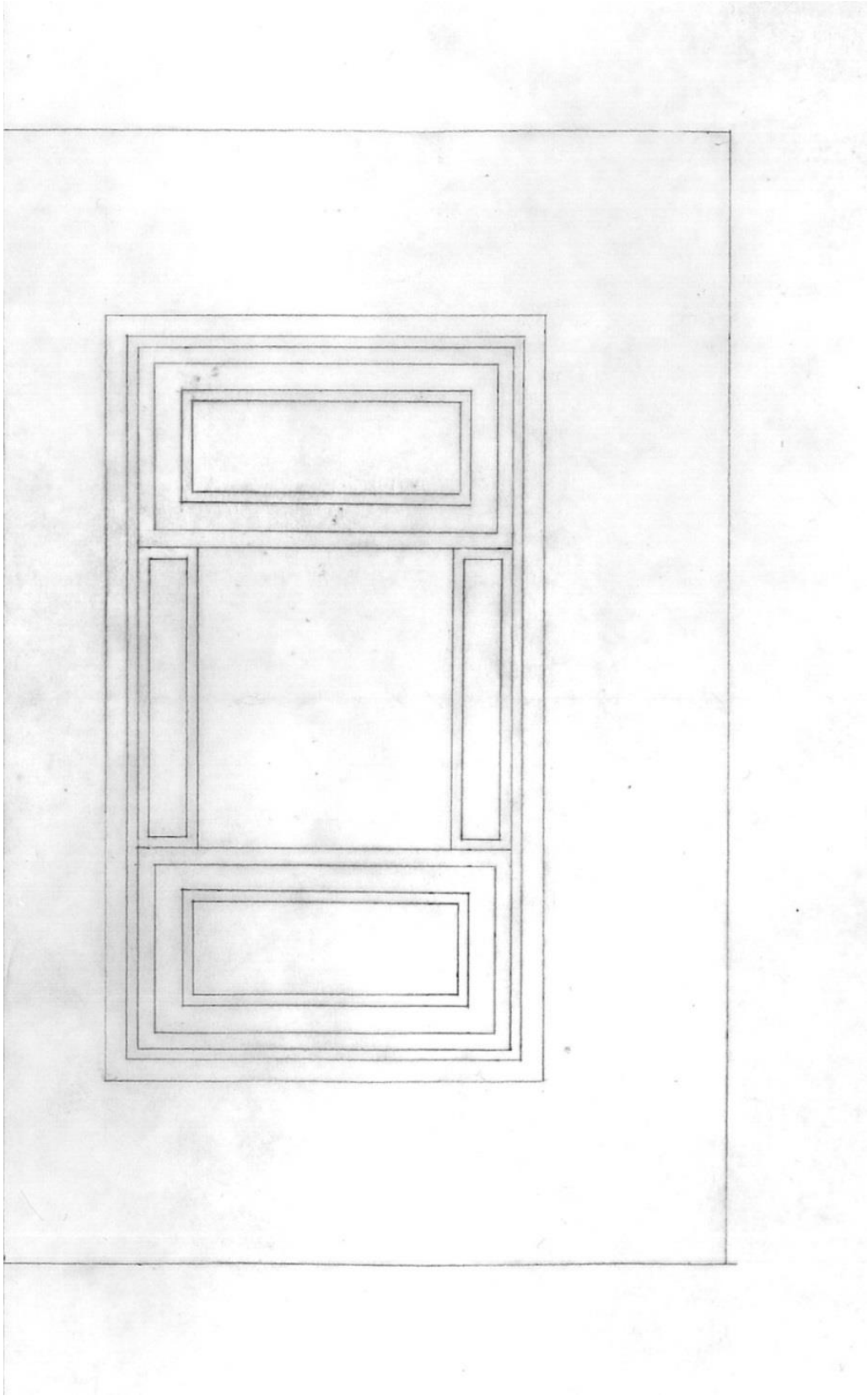
Resim 128: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz Detayı

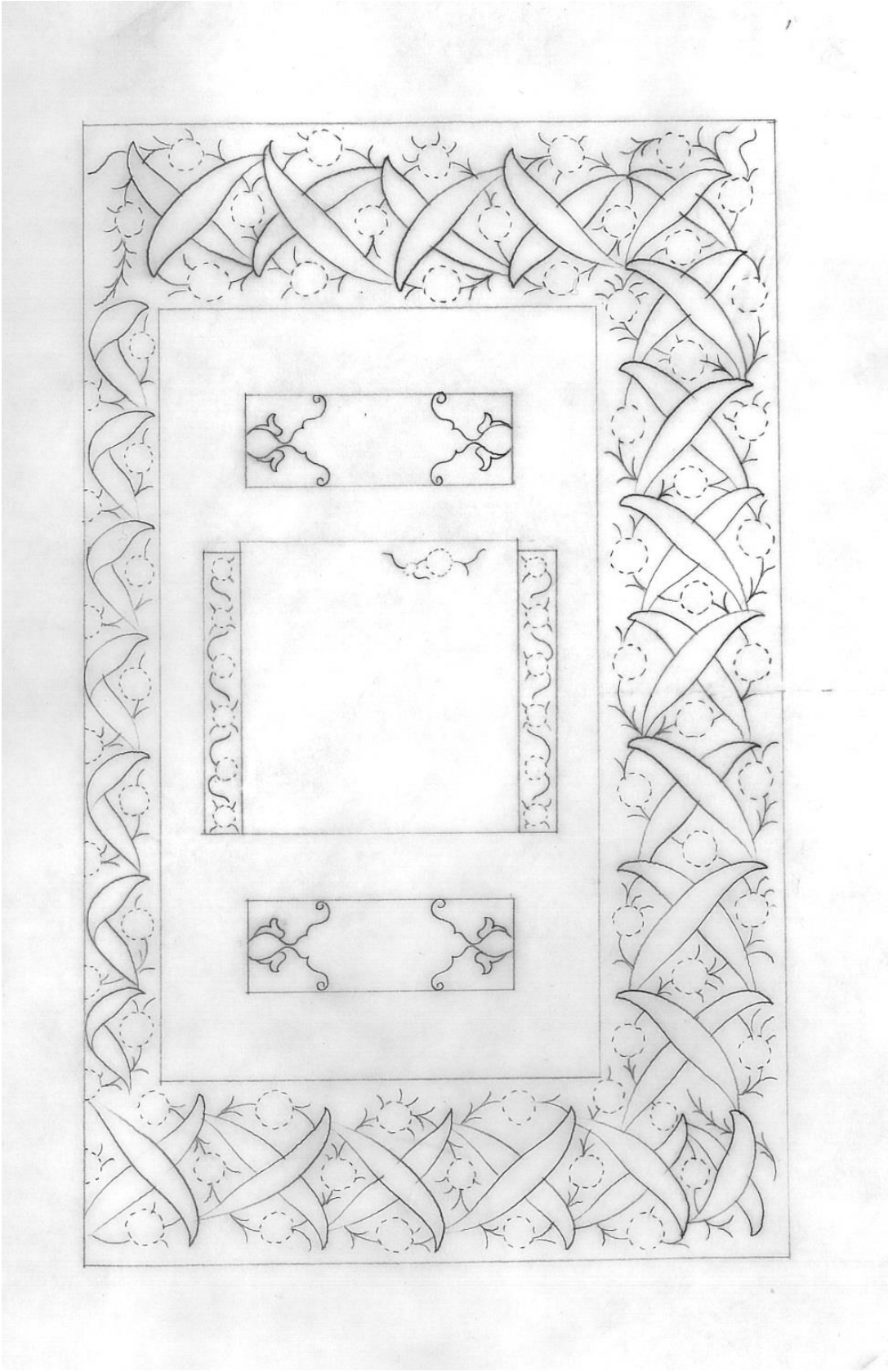
Resim 129: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Cilt Örneği

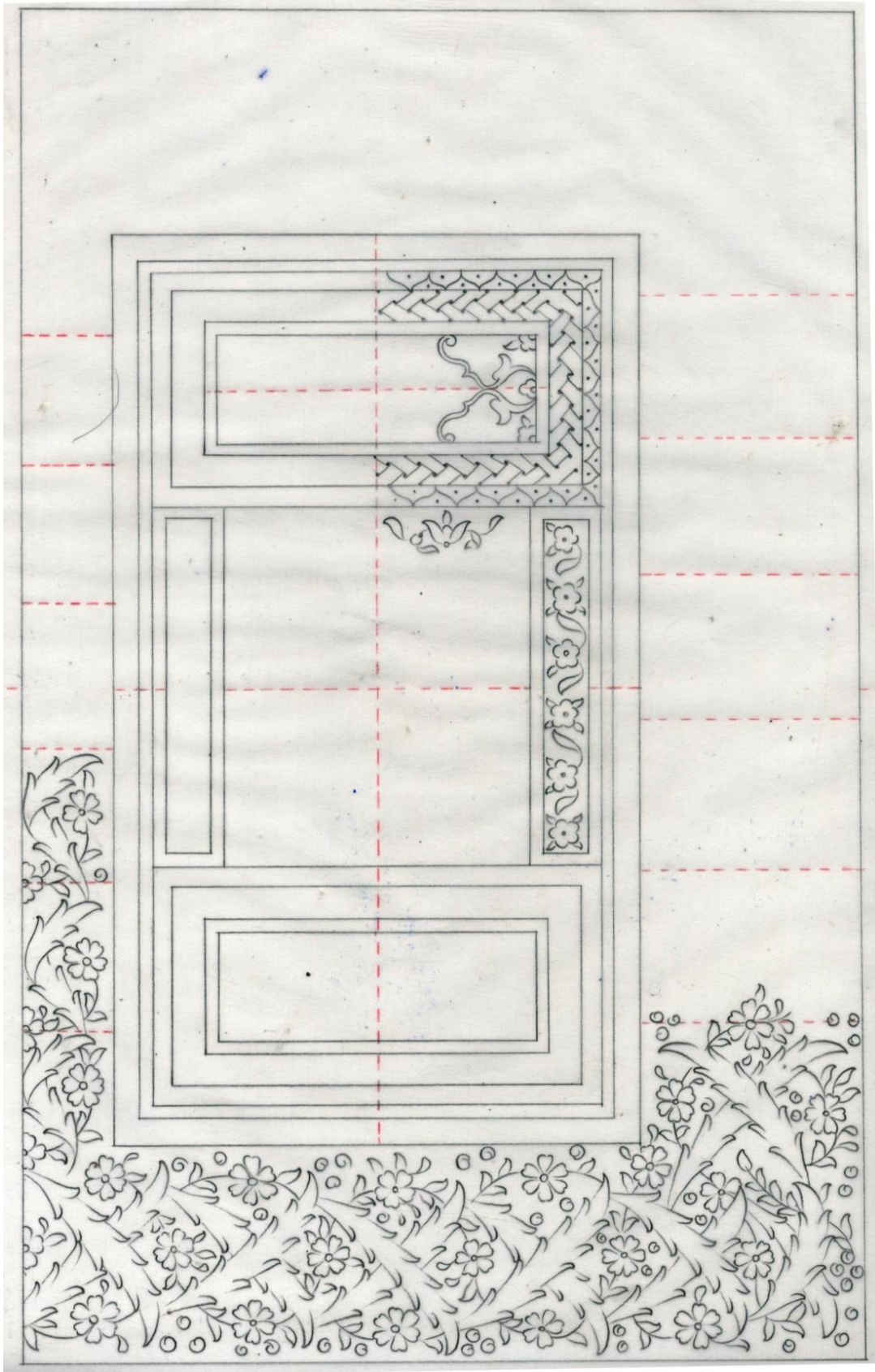
Resim 130: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Çift Tam Sayfa Serlevha Örneği

Çizim 189: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 190: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Kanaviçesi

Çizim 191: GHBK Demirbaş No-6805, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

2.15. Katalog No : 15

Demir Baş No : 6947

Eser Adı : Kur'an-ı Kerim

Ebadı : 18x11.5

İstinsah Tarihi : 1859

Hat Türü : Nesih

Cildi : Kırmızı renk deri cild

Tezhibi : Sarı altın, yeşil altın, beyaz, lacivert, yeşil, pembe renklerin kullanıldığı, hatayi grubu, motifleriyle yapılmış 19.yüzyıl Türk rokoku tezhibi

6947 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Bezemesi :

Kırmızı renk deri cilde sahip olup cildin dışı yazma cilt, içi zilbahar cilt tekniğiyle yapılmıştır(Resim-133, 134). Serlevha sayfası ikilil formda çift tam sayfa olarak düzenlenmiş olup 19.yüzyıl Türk rokoku tezhibi tarzında bezenmiştir(Resim-135)

Nesih hatla yazılan Fatiha ve Bakara surelerinin etrafı sırasıyla sarı altın, krem ve surh mürekkebiyle renklendirilmiş kurdele tarzı ipliklerle sınırlandırılmıştır. Beyne's-suturu, pençhane ve helezoni durakları altındır(Resim-131)

Resim 131: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Yazı Alanı Örneği

Eserde geleneksel serlevha tasarımından farklı bir tasarım uygulanarak srebaş ve sresonu kısımları cetvellerle çerçevenmemiş ve koltuk tezhibi kullanılmamıştır. stbeçle yazılan sre ismi yapraklarla pafta içine alınmış olup, zemini sıvama sarı altındır. Bu alanın üst tarafına hatayi grubu motiflerle paftalar yapılmıştır. Paftaların zemininde turkuaz ve sarı altın renkleri kullanılıp üzerine irice bir -beyaz renk boyanmış- penç motifi ve bu motife bağlı -yeşil renk boyanmış- yapraklar çizilmiştir. Yazı alanının sağında ve solunda yer alan hatayi grubu motiflerle oluşturulmuş paftalar üst kısımdan başlayarak yazı alanın orta kısmına kadar gelmektedir. Bu alanın zemininde turkuaz renk üzerine gelen yapraklar sarı altınla boyanıp u kısımlarına surh mürekkebi sürülmüştür. Turkuaz alan içerisine dendanlı iplikli bir pafta daha açılmıştır. Zemini sarı altın olan bu alanın üzerine iri bir penç, penç motifinden çıkan gonca ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Paftalı alanların dışında kalan kısımların zeminleri lacivert renk boyanarak üzerine sarı altınla boyanmış helezoni yuvarlaklar vardır.(Resim-131)

Resim 132: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Dış Pervaz ve Tığ Detayı

Dış pervaz tasarımında enine simetrik bir tasarım görülür. Hatayi grubu motiflerle paftalama yapılarak paftaların zeminleri lacivert, turkuaz ve sarı altındır. Lacivert zeminler üzerine yazı alanındaki gibi sarı altın helezoni yuvarlaklar yapılmıştır. Turkuaz ve sarı altın zemin renkli paftalar üzerine, yazı alanındaki gibi, irice bir penç motif ve bu motife bağlı yapraklar yerleştirilmiştir. Helezoni yuvarlakların sıvama sarı altın

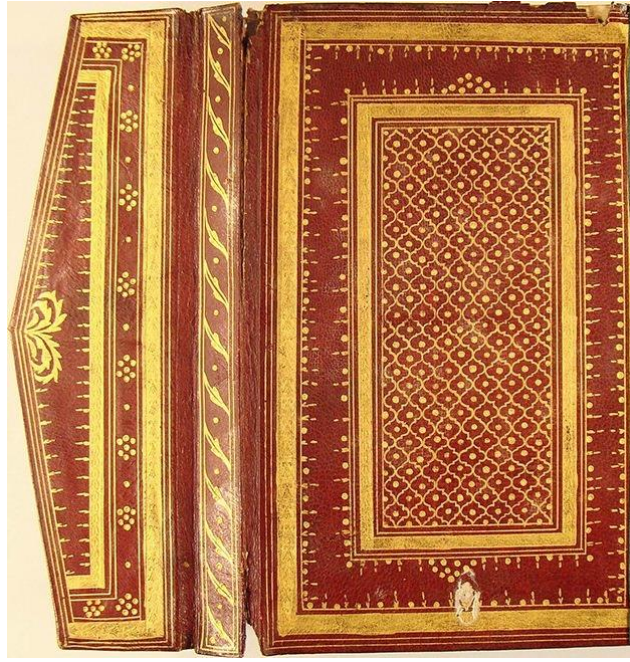
zemin üzerine zer-ender-zer tekniğiyle işlendiği paftalı alanların dışında kalan kısımlar dendanlarla sınırlandırılmıştır(Resim-132).

Dış pervazı sınırlandıran dendanlara bitişik yaklaşık 1mm'lik alan beyaz renge boyanarak surh m¼rekkebi ile tahrirlenmiştir ve ¼zerine tığ deseni işlenmiştir. Hatayi grubu motifler kullanılarak negatif tarzda işlenen tığların biri surh m¼rekkebi, biri lacivert renkte işlenerek sıralanmıştır. Tığlarında ¼zerine işlendiği dış pervazdan sonraki alanın zemini sıvama altındır(Resim-132).

6947 Demirbaş numaralı eser k¼t¼phane kayıtlarında 19.y¼zyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. D¼nemin işçiliği kullanılan renkler ve desenler g¼z ¼n¼nde tutularak bu eserin belirtilen tarihe uygun ¼zelliklere sahip olduğu g¼r¼lmektedir.

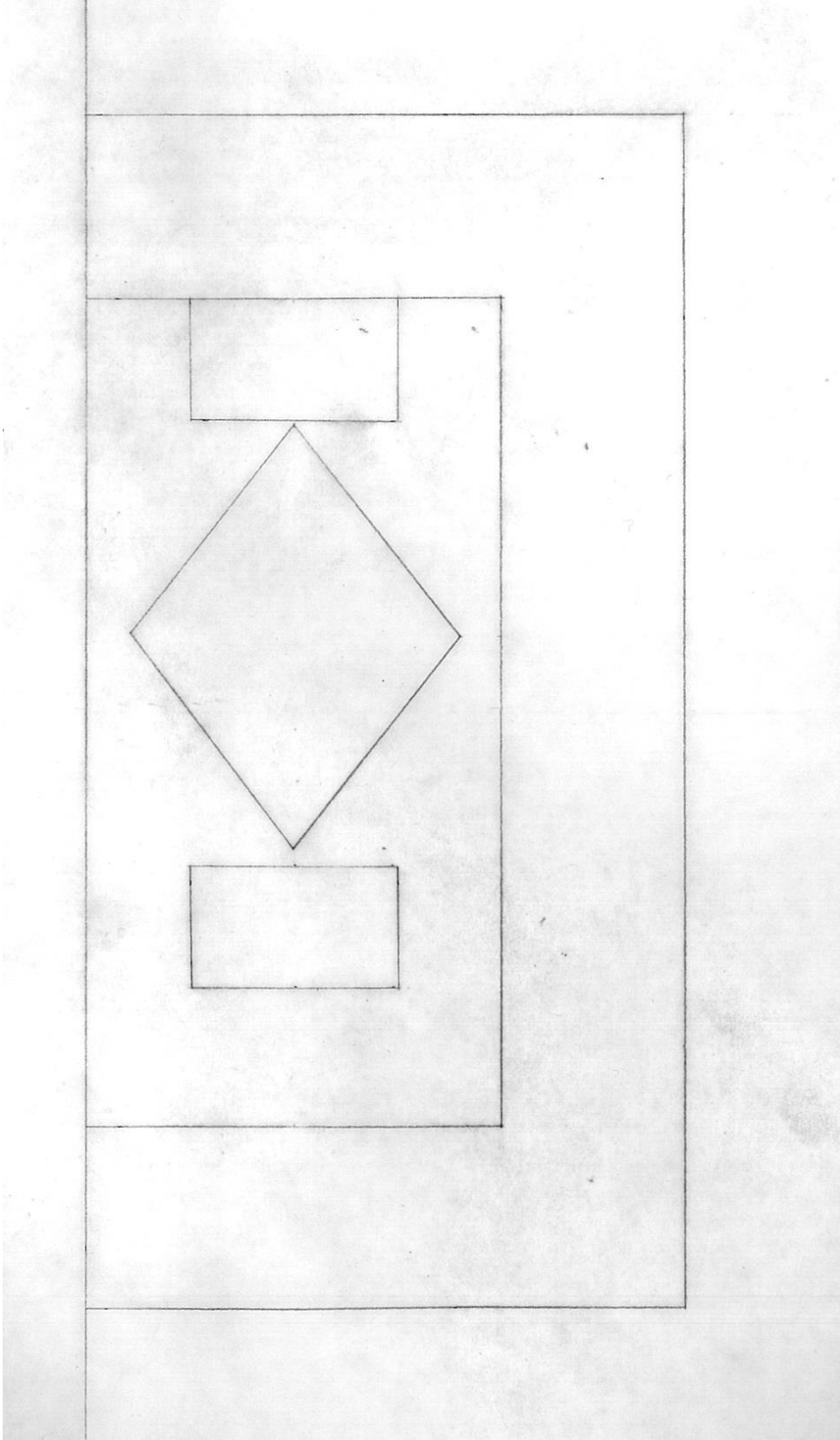
Resim 133: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Cilt ¼rneđi

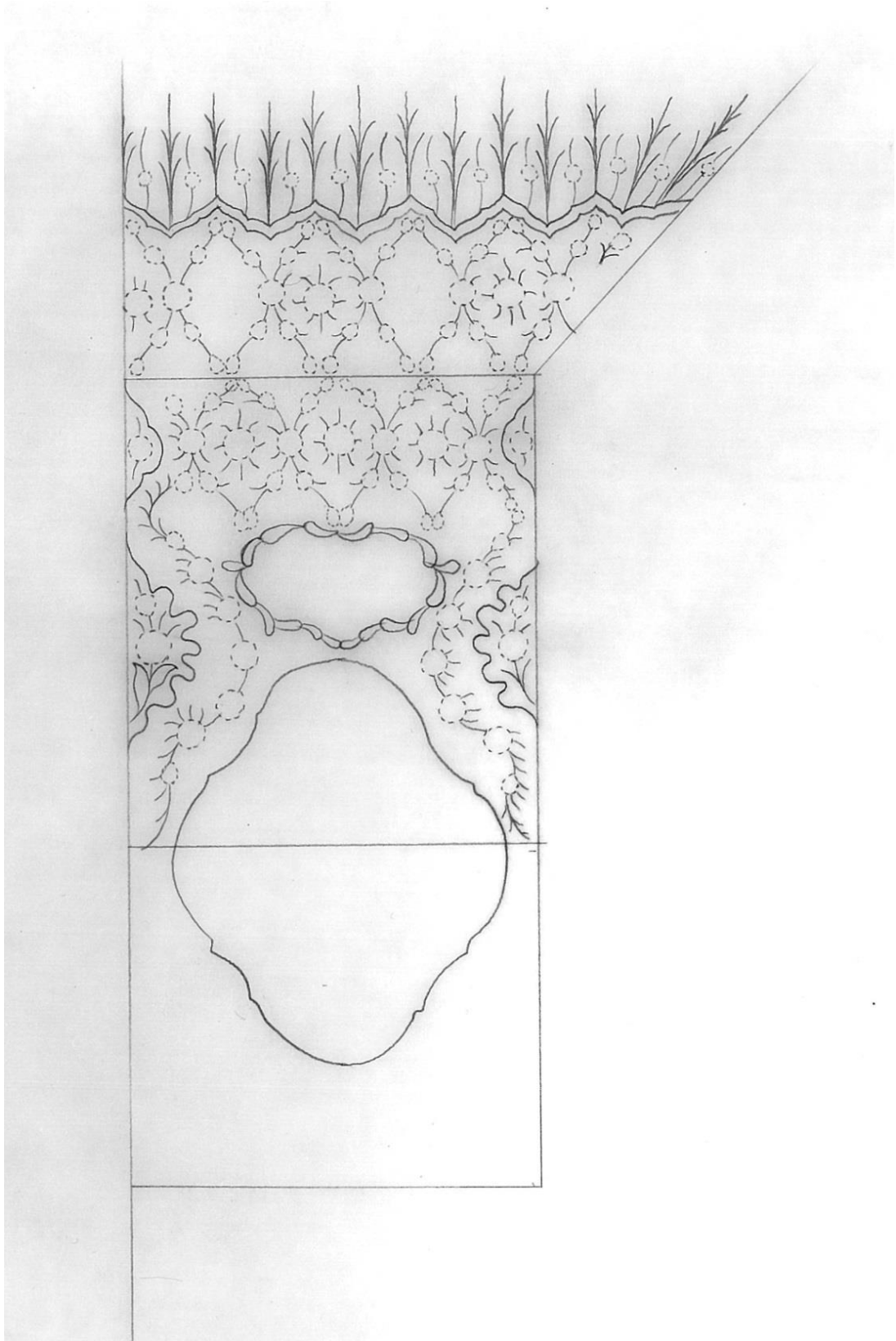
Resim 134: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Cilt ve Mıklep Örneği

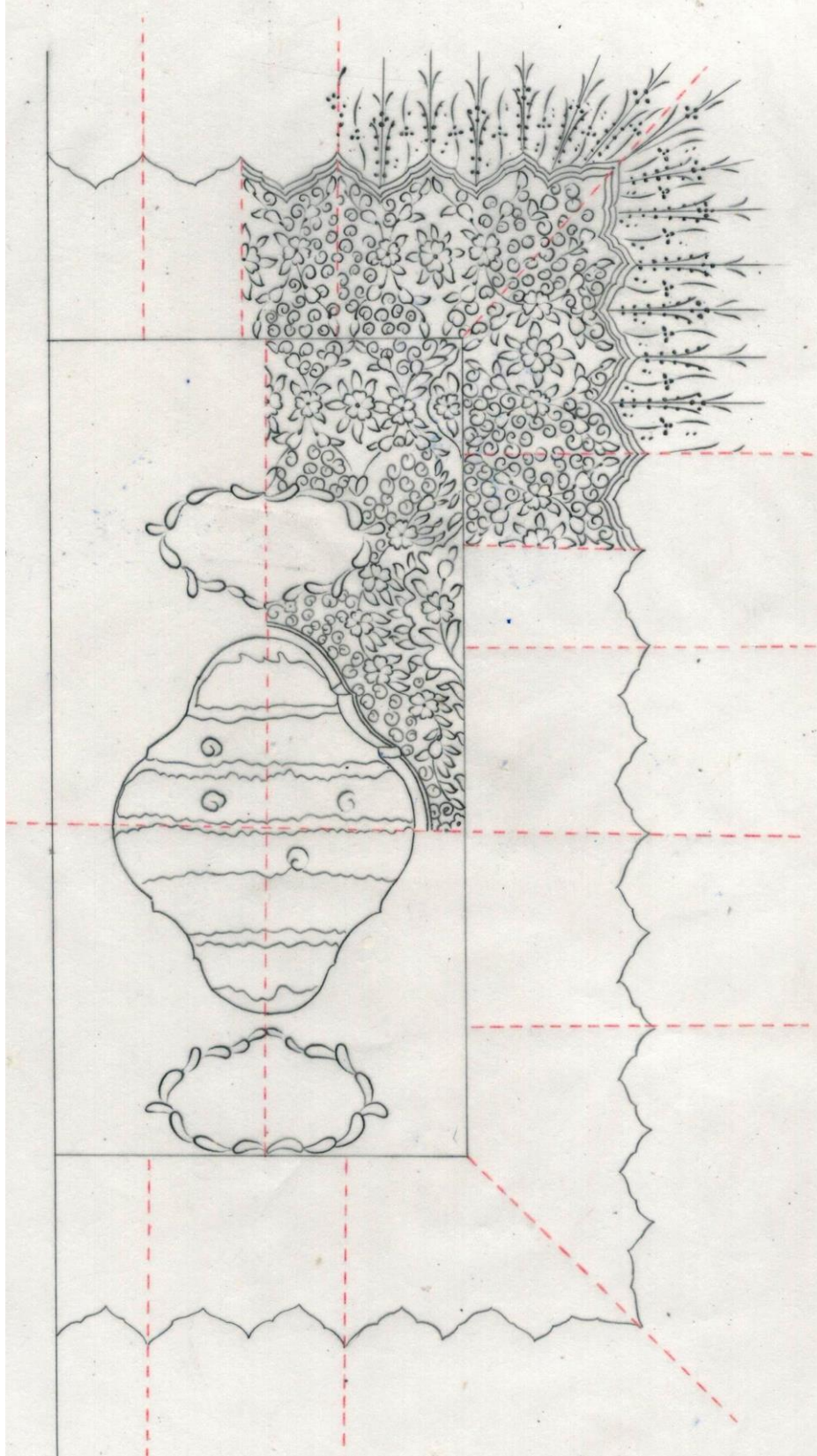
Resim 135: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfası Örneği

Çizim 192: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfa Düzeni

Çizim 193: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Kanaviçesi

Çizim 194: GHBK Demirbaş No-6947, Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Sayfasının Çizimi

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da yer alan ve Sancak Beyi Gazi Hüsrev Bey tarafından 1537 yılında yaptırılan, Balkanlar'daki en eski kütüphane olarak bilinen Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde elli bini aşkın eser bulunmaktadır. Arapça, Türkçe, Farsça ve Boşnakça eserlerin yanında diğer dillerde yazılan eserler de vardır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki kitapların bir kısmı Bosna Savaşının yıkıcı etkileri olmak üzere çeşitli dönemlerde ciddi zarar görmüştür. Bu yıkıcı etkilere rağmen kütüphane bünyesinde İslami ilimler, edebiyat, dil, felsefe, tarih, tıp, mantık, matematik, astronomi gibi içeriklere sahip çok sayıda eser bulunmaktadır¹⁰¹. Teze konu olan yazma eserlerde bu kütüphaneden seçilmiştir.

Öncelikle Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesine gidilerek müzehhep yazma eserlerle ilgili araştırma yapılmış, tezhip sanatı açısından değerli olan eserler yetkililerin izin verdiği ölçüde tespit edilmeye çalışılmıştır. Katalog çalışmasının ardından altı yüz sayfa eser incelemek üzere dijital kopyaları talep edildi. Fakat kütüphane yönetimi yüz seksen esere ait dijital kopyayı incelemeye izin verdi. Bu yüz seksen eser üzerinde yapılan incelemelerden sonra on beş adet yazma teze konusu olarak belirlendi. Teze konu olan eserlerin demirbaş numaraları 4, 9, 10, 12, 63, 2615, 4375, 4510, 6306, 6310, 6713, 6805, 6947, 6953, 7053' dür.

Bu eserler daha önce tezhip açısından çalışılmamış ve hepsi el yazması olup, bir kısmı çift tam sayfa, bir kısmı da unvan sayfası özelliğinde müzehhep serlevhaya sahiptir.

İlk olarak yazmalar kütüphane demirbaş kayıtları ve tezhip özelliğine göre tasnif edildikten sonra sayfa düzeni, desen çeşidi, kompozisyon çeşidi, motif ve renklere göre değerlendirilip, demirbaş kayıtlarında verilen tarihlere uygun olup olmadığına bakılmıştır ve eserlere ait çizimler, elle çizilmeye çalışılmıştır.

Teze konu olan yazmalar kütüphane demirbaş kataloğuna göre ve tezhip özelliklerine göre 15, 16, 17, 18 ve 19 yüzyıllara ait bezeme özelliklerine sahip bir ayrıma tabi tutulmuştur.

¹⁰¹ Nerma ZAIMOVIĆ, a.g.m, s-146

Tez çalışmasına konu olan ve tezhip özelliği en eski tarihe göre nitelendirilen 4510 demirbaş numaralı eser daha çok 15.yüzyıl sonlarına ait tezhip özellikleri göstermektedir. Ayrıca kütüphane kataloğunda da bu Kur'an-ı Kerim'in 899/1493 yılında yazıldığı, kütüphanede yer alan yazma eserler arasında en eski eser olduğu yazmaktadır.¹⁰²

İncelenen eserler arasında yedi adet 16.yüzyıla tarihlenen yazma müzehhep eser yer almaktadır. Bu eserlerin demirbaş numaraları 9, 10, 63, 2615, 4375, 6713 ve 7053 olarak sıralanmaktadır. Kütüphane kataloğunda 9 demirbaş numaralı eserin yazım tarihi olarak 1870 tarihi gösterilmektedir. Ancak yazma eserin cildi, Fatıha ve Bakara sûrelerinin hattı ve tezhibi 16.yüzyılın ilk yarısına ait karakteristik özelliklere sahiptir. Muhtemelen Kur'an-ı Kerim'in zaman içerisinde çok yıprandığı, son sayfasının eksik kalan kısımlarının sonradan tamamlandığı ve bu tarihin atıldığı söylenebilir. Kütüphane kataloğunda 10 demirbaş numaralı eserin nemden ağır tahrip olduğu yazılmaktadır. 63 demirbaş numaralı eser Eczâ-yı Kur'an olup (Kur'an-ı Kerim), kütüphane kataloğuna göre otuz cüzden sekizi kaybolmuştur¹⁰³. 2615 numaralı eser Divan-ı Hafız'dır. Nemden ağır hasar görmüş ve son kısmından dört yaprak eksiktir¹⁰⁴. 6713 demirbaş numaralı eser için kütüphane kataloğunda hatime kaydının bulunmadığını ancak eserin 18.yüzyıldan kalma olabileceği yazılmaktadır. Fatıha ve Bakara sûreleri sayfa düzeni bakımından benzerlik gösterse de sûrebaşı ve dış pervaz desenlerin tasarımları birbirlerinden farklıdır. Eser ya farklı iki kişi tarafından bezenmiştir ya da aynı kişi farklı iki tasarım uygulamıştır. Eserde kullanılan renkler, motifler, işçilik göz önüne alındığında bu eserin 16.yüzyıl tezhip özellikleri gösterdiği görülmektedir. 7053 numaralı Kur'an-ı Kerim ise kütüphane kataloğuna göre 915/1509 yılına tarihlendirilmektedir¹⁰⁵.

Tezhip özelliklerine bakıldığında 18.yüzyıla ait üç eser bulunmaktadır. Bunlar 6306, 6310, 6953 demirbaş numaralı eserlerdir. 6306 demirbaş numaralı eser için kütüphane kataloğunda 1165/1751 yılına aittir ibaresi yer almaktadır ve bu Kur'an-ı Kerim'in

¹⁰² Zejnil Fajic, Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts XI, s-21, London-Sarajevo-2003

¹⁰³ Kasım Dobraca, Katalog Arabskih, Turskih, Perzijskih, I Bosanskih I, s-36, London-Sarajevo-2000

¹⁰⁴ Fehim Nametak, Katalog Arabskih, Turskih, Perzijskih, I Bosanskih Rukopisa IV, s-398, London-Sarajevo-1998

¹⁰⁵ Zejnil Fajic, a.g.e, sayfa-21

ikiyüz seksen beşinci kopya olduğundan bahsetmektedir. Kütüphane kataloğunda 6953 demirbaş numaralı eserin 1207/1792 yılına ait olduğu kayıtlıdır¹⁰⁶. Eseri incelediğimizde yazı alanının sağında ve solunda içleri üç iplik rumi ile bezenmiş takoz diye tabir edilen süsleme alanları kullanıldığı dikkati çeker. Muhtemelen bu tasarım müzehhibin elinde hazır durumdaydı ve o hazır olan tasarımı yazıya uydurabilmek bu alanlara eklemeler yapmış olabileceğini göstermektedir.

Yine tezhip özellikleri açısından dört adet eserin 19.yüzyıla tarihlenmesi mümkün görünmektedir. Bu yüzyıla ait eserlerin kütüphanedeki demirbaş numaraları 4, 12, 6805, 6947 olarak sıralanmaktadır. Kütüphane kataloğuna göre demir baş no-4 olan eser için kapakta bir kayıt olduğu fakat kasten silindiğini hatime sayfasında 1271/1854 yılında yeniden yazıldığı yazmaktadır. Demir baş numarası 12 olan Mushaf kütüphane kataloğu bilgilerine göre 1265/1849 yılında Kırım'da Dağıstanlı bir göçmen tarafından yeniden yazıldığı belirtilmektedir. Demir baş numarası 6947 olan eserin ise 1276/1859 yılına ait olduğu belirtilmektedir. 1930 yılında Kanadalı bir Bosnalı tarafından kütüphaneye vakfedildiği yazılıdır¹⁰⁷.

Teze konu olan yazma eserlerle ilgili olarak kütüphaneden gönderilen fotoğraflar arasında sekiz adet eserin cildi mevcuttur. 9 demirbaş numaralı eserin cildi mülemma şemse cild tekniğiyle, 63 demirbaş numaralı eserin cildinin dışı mülemma, içi mülevven şemse cild tekniğiyle, 6306, demirbaş numaralı eser alttan ayırma şemse cild tekniğiyle, 6310 demirbaş numaralı eser yazma cild tekniğiyle, 6713 demirbaş numaralı eser yazma cild tekniğiyle, 6805 demirbaş numaralı eser yazma cild tekniğiyle, 6947 demirbaş numaralı esere ait cildin dış yazma cild, içi zilbahar cild tekniğiyle, 6953 demirbaş numaralı eserin cildinin dışı mülemma, içi yazma cild tekniğiyle yapılmıştır.

On beş adet eserin serlevha sayfaları çift tam sayfa, bir tanesi ünvan sayfası şeklindedir.

İncelenen eserlerde kullanılan kompozisyon planları serbest kompozisyon, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ simetrik kompozisyon, ters simetrik ve ulama(raport) kompozisyonlar olarak tespit edilmiştir.

¹⁰⁶ Zejnil Fajic, a.g.e,

¹⁰⁷ Zejnil Fajic, a.g.e, sayfa-33

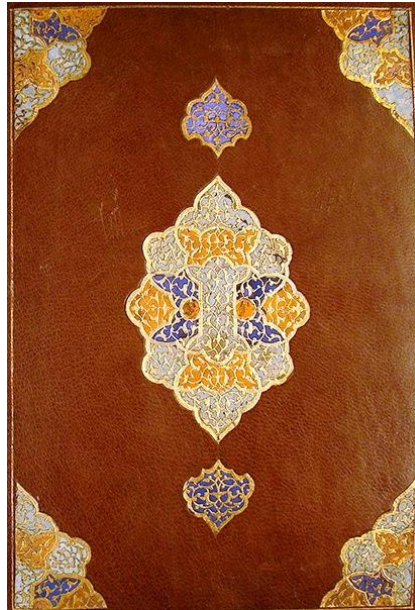
İncelenen eserlerde kullanılan serlevha tarzları ikilil, mihraplı, mürekkep ve ünvan sayfası şeklindedir.

Tezhipli alanların etrafında düz, tek iplik, çift iplik, üç iplik, anahtarlı geçme, paftalı zencerek ve ince arasuları uygulanmıştır.

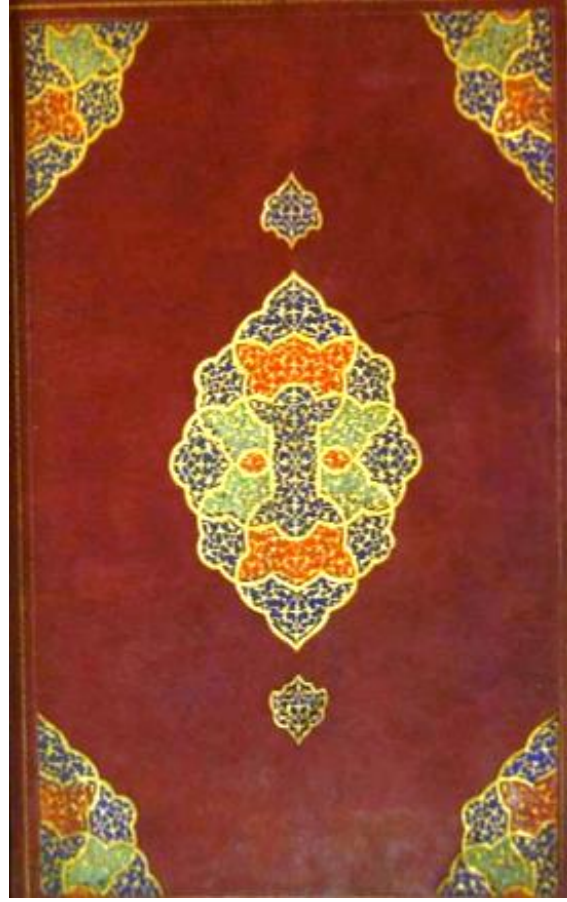
Desenlerde kullanılan motifler hatayi grubu motifler, bulut motifi, rumi motifi, barok rokoko tarzı C kıvrımlı motiflerdir.

Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki incelenen eserlerden bazılarını Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinde mevcut bazı yazma eserlerle tezhip sanatı açısından karşılaştırarak daha net sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır.

İncelenen eserler arasında Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi demirbaş kayıtlarında 63 numaralı eserin cilt kabı ve Bakara Suresinin yazılı olduğu sayfada yer alan ünvan tezhibinin bir benzerini Manisa Halk Kütüphanesi da 3136 demirbaş kaydıyla bulunan eserin cilt ve ünvan sayfasıyla karşılaştırıldı. Her iki eserin cildi üzerine uygulanan teknik, desen, renk, şema benzerlik teşkil etmektedir(Resim-136, 137). Ünvan sayfalarını karşılaştırıldığında ölçüleri birbirinden farklı olsa da tezhip tasarımı, kullanılan motifleri, duraklar, sayfa kenarında yer alan gül motifleri, tığları ve işçilikleri benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu durumda bu eserlerin aynı nakkaşhaneden çıktığı söylenebilir(Resim-138, 139).

Resim 136: GHBK Yer Alan 63 Demirbaş Numaralı Eserin Cilt Örneği

Resim 137: Manisa Halk Kütüphanesinde Yer Alan 3136 Demirbaş nolu eserin cilt kabı örneği.

Kaynak : Osman Öztürk, a.g.t, 152-155, Konya/2007

Resim 138: GHBK Yer Alan 63 Demirbaş Numaralı Eserin Ünvan Tezhibi Örneği

Resim 139: Manisa Halk Kütüphanesinde Yer Alan 3136 Demirbaş Numaralı Eserin Ünvan Tezhibi Örneği

Kaynak: Osman Öztürk, a.g.t, 152-155, Konya/2007

Karşılaştırılan ikinci örnek GHBK de 6306 demirbaş numarasında kayıtlı 18.yüzyıla ait eserin serlevha sayfasıdır(Resim-140). Bu eser SSM de yer alan 18.yüzyıla ait bir eserin serlevha sayfası sayfa düzeni açısından benzer özellikler göstermektedir(Resim-141). İki eseri karşılaştığımızda ilk göze çarpan altın kullanımının fazlalığı, altının lacivert ile olan orantısızlığıdır. Her iki eserin dış pervaz alanında ayırma rumiler kullanılarak paftalar oluşturulmuştur. Her iki eserin durakları pençhane ve helezoni duraklardır. Her iki eserde kullanılan renk ve işçilik benzerlik göstermektedir.(Resim-140, 141)

Resim 140: GHBK de 6306 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası
Örneği.(18.yüzyıl)

Resim 141: SSM de Bulunan Mushaf'ın Serlevha Sayfası Örneği.(18. yüzyıl)

Kaynak : M. Uğur Derman, Türk Hat Sanatından Seçmeler, Atatürk Kültür Merkezi
Yay. , s-286, İstanbul-2017

Yazma eser karşılaştırılması yapılan üçüncü örnek GHBK de 6953 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasıdır. Zer-ender-zer tekniği ile yapılan eser kütüphane demirbaş kaydına göre 1792 yılına tarihlendirilmektedir.(Resim-141) Süleymaniye Kütüphanesinde yer alan Kur'an-ı Kerim ise 1791 yılına ait kayıt taşımaktadır.(Resim-142) Eserlerin serlevha bezemelerinde kullanılan desenler farklılık gösterse de, kullanılan teknik, altın kullanımı dönem özelliklerini yansıtmaktadır (Resim-141, 142).

Resim 142: GHBK de 6953 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası Örneği

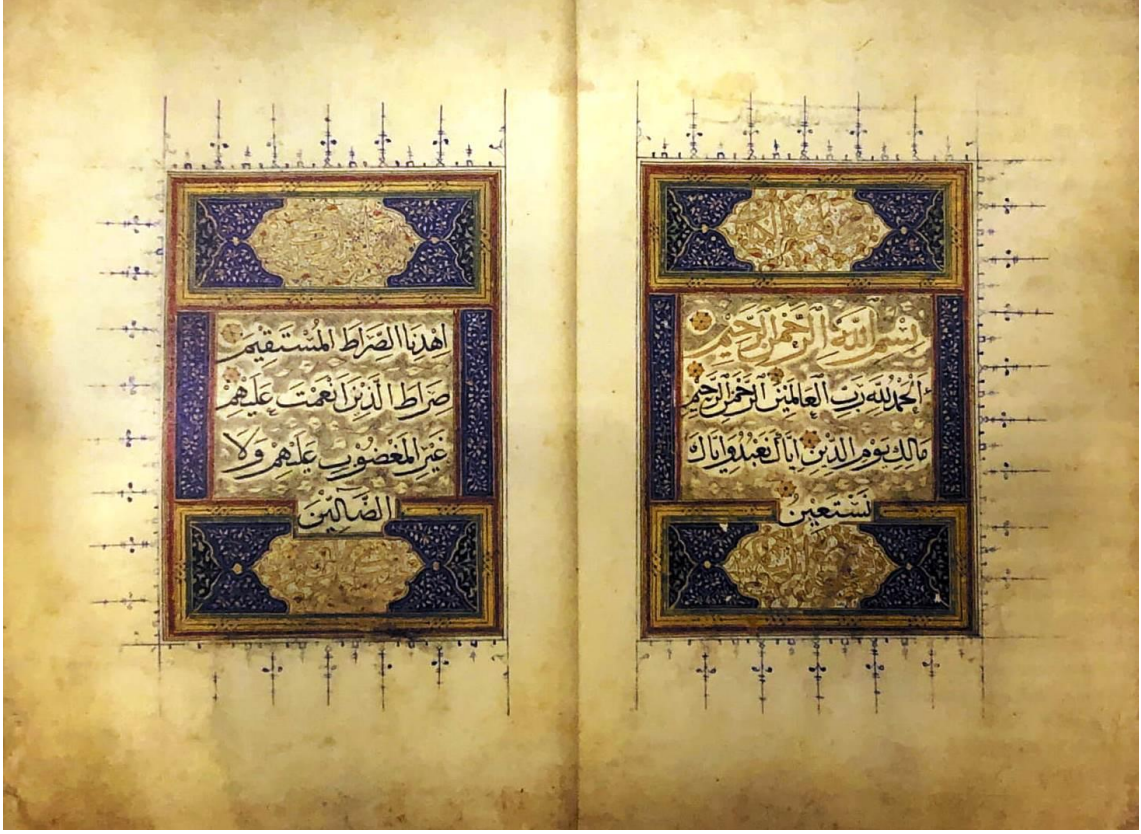
Resim 143: SK- Pertevniyal 8'de Yer Alan Eserin Serlevha Sayfası Örneği

Kaynak : M. Uğur Derman, Türk Hat Sanatından Seçmeler, Atatürk Kültür Merkezi Yay. , s-286, İstanbul-2017

Yazma eser karşılaştırılması yapılan dördüncü örnek GHBK de 4375 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfasıdır. Naif üslup tekniği ile yapılan eserin kütüphane kayıtlarında yazım tarihi yoktur. TEYK, Süleymaniye YEK, Fatih 10 da kayıtlı eserin serlevha tezhibi GHBK de 4375 demirbaş numaralı eserin serlevha sayfası bezemesi ile benzer özellikler göstermektedir. Her iki eserin müzehhep serlevhasında ağırlıklı olarak çivit mavisi kullanılmıştır. Serlevhalar zencerekli olup etrafı basit tığ işlemelidir. Sûrebaşlıkları ve ayet sonlarındaki duraklar altındır. Mürekkebin İzi Yazma Eserler Seçkisi isimli sergi kataloğunda TEYK, Süleymaniye YEK, Fatih 10 da kayıtlı eserin Mes'ûd b. Maksûd el Buttânî tarafından Recep 866/Nisan 1462 yılında muhakkak ve reyhânî hatlarla yazılmış Kur'an-ı Kerim olduğu yazmaktadır. İki eser aynı atölyeden çıktığı sunucuna varmak mümkündür.

Resim 144: GHBK 4375 Demirbaş Numaralı Eserin Serlevha Sayfası

Resim 145: TYEK, Süleymaniye YEK, Fatih 10 da Kayıtlı Eserin Serlevha Sayfası

Kaynak: Mürekkebin İzi Yazma Eserler Seçkisi, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, İst-2020, s-49

Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde yer alan bazı yazma eserlerin incelenmesi sonucu, tezhip sanatının tarihi seyrine katkıda bulunmak üzere hazırlanan bu tezden yola çıkarak şöyle bir değerlendirmede bulunmak mümkündür.

Adı geçen kütüphanede bulunan ve incelenen eserler Osmanlı ve Osmanlı Sarayında istihdam edilen sanatkârların ellerinden çıkmadır. Ayrıca muhtemelen bazı eserlerde Osmanlı ülkesine sipariş neticesinde gönderilen eserler olmalıdır. 63 demirbaş numaralı eserin cild kabı bezemesi ve serlevha bezemesinde kullanılan motiflerin inceliği Safevi Devri tezhip özellikleri göstermektedir. 15.yüzyıl sonlarından 19.yüzyılın ortasına kadar hemen her yüzyıla ait müzehhep eser kütüphanede mevcut olup hazırlanan teze konu olmuştur. Tez çalışması süresince, daha önce bahsedilmiş olan güçlüklerden dolayı, incelemiş olan eserler hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Ancak

kullanılan inceleme teknikleri ışığında ulaşılan varsayımlar, eserlerin yaşatılmasında ve desen özelliklerinin benzer alanda yapılacak akademik çalışmalara kaynak olması noktasında örnek oluşturması temennisidir. Daha sonraki zamanlarda Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde yer alan diğer nadide eserler üzerinde çalışıp, bu eserlerden tezhip sanatı açısından nitelikli olanları gelenekli sanatlar camiasına tanıtılması sanat tarihimize yapacağı katkı açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- ACAR M. Şinasi, Osmanlılarda Günlük Yaşam Nesneleri, Yem Yayınları, İst-2011
- AKAR Azade- KESKİNER Cahide, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları-2, İst-1978
- AKSU Hatice, Türk Tezhib Sanatında Süsleme Unsurları, Yeni Türkiye Dergisi, S:34, Ank-2000
- ALPARSLAN Ali, Hat Sanatında Osmanlılar, Osmanlı Uygarlığı-2, Ank-2004
- ALPARSLAN Ali, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İst-1999
- ALPARSLAN Ali, İslam Yazıları, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012
- ARSEVEN Celal Esad, "Türk Sanatı", Sanat Ansiklopedisi, İst-1958, s-2067
- BİNARK İsmet, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Ank-1975
- BİROL İnci Ayan, "Tezhip", TDV İA, C.41, İst-2012, s-61, 62
- BİROL İnci Ayan, Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri, İst-2012
- BİROL İnci Ayan, Türk Tezhip Sanatında Desen, Hat ve Tezhip Sanatı, Ank-2012
- BİROL İnci Ayan-DERMAN Fatma Çiçek, Türk Tezyini Sanatlarında Motifler, Kubbealtı Neşriyatı, İst-2005
- ÇETİNTAŞ Özgür, Milli Kütüphane'deki Yazmaların Kitap Sanatları Açısından İncelenmesi, Doktora Semineri, Süleyman Demirel Üniv Sos Bil Enst, Isparta-2014
- ÇİĞ Kemal, Türk Kitap Kapları, İst-1971
- DEMİRİZ Yıldız, Osmanlı Mimarisinde Süsleme I, Erken Devir(1300-1453), Kültür Bakanlığı Yayınları, İst-1979
- DERMAN Fatma Çiçek, "Tezhip", TDV İA, İst-2012, Cilt-41, s-65, 68
- DERMAN Fatma Çiçek, Osmanlıda Klasik Dönem Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566) Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl, Hat ve Tezhip Sanatı (Editör Ali Rıza Özcan), Ank-2012, s-143, 176
- DERMAN Fatma Çiçek, Osmanlı Asırlarında Üslup ve Sanatkarlarıyla Tezhip Sanatı, Osmanlı Kültür Sanatı, Ank-1999, Cilt-2

- DERMAN Fatma Çiçek, Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme, Hat ve Tezhip Sanatı (Editör Ali Rıza Özcan), Ank-2012, s-525-534
- DERMAN Fatma Çiçek, Tarihimizde Mushafların Bezenmesi, Diyanet İlmî Dergisi, C-46, S-4, Ank-2010, s-137-144
- DERMAN M. Uğur, “Hat”, TDV İA, İst-1997, s-427-437
- DERMAN M. Uğur, Türk Hat Sanatından Seçmeler, Atatürk Kültür Merkezi Yay., İstanbul-2017
- DOBRACA Kasım, Katalog Arabskih, Turskih, Perzijskih, I Bosanskih I, London-Sarajevo-2000
- DURAN Gülnur, Ali Üsküdari Tezhip ve Rugani Üstadı, Çiçek Ressamı, İst-2008
- DURAN Gülnur, 18.Yüzyıl Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı (Editör Ali Rıza Özcan), Ank-2012, s-397-414
- DURAN Gülnur, Osmanlı Tezhip Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler, Süleyman Demirel Üniv Sos Bil Enst. Dergisi, Isparta-2018, S-31, s-177-199
- DURAN Gülnur, “Tezhip”, TDV İA, İst-2012, Cilt-41, s-63, 65
- FAJIC Zejnil, Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts XI, London-Sarajevo-2003
- KADAKÇI Ayşenur, Türk Tezhip Sanatında Bitkisel Kökenli Motiflerin Analizi, MSÜ Sos Bil Enst, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1992
- KARÇIÇ Fikret, “Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi”, TDV İA, İst-1996, C-13, s-458
- KÜÇÜKKÖMÜRLER Selman, İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Ahmed Karahisari Hatlı Yazma Eser Ciltlerinin İncelenmesi, MSÜ Yüksek Lisans Tezi, İst.-2019
- KÜÇÜKERMEN Önder, Ehl-i Hiref’ler, Tombak Dergisi, İst-Kasım-Aralık1994
- MESARA Gülbün, Kanuni Sultan Süleyman’ın Sernakkaşı Karamemi, Hat ve Tezhip Sanatı (Editör Ali Rıza Özcan), Ank-2012, s-361-376
- MERİÇ Atanur, “Nakkaşhane Geleneği”, Antik&Dekor, S-9 Aralık-Ocak, 1990-1991
- MÜLAYİM Selçuk, Değişimin Tanıkları-Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi, İst-1999
- Mürekkebin İzi Yazma Eserler Seçkisi, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, İst-2020
- NAMETAK Fehim, Katalog Arabskih, Turskih, Perzijskih, I Bosanskih Rukopisa IV, London-Sarajevo-1998

- ÖZEKKAYA Elmas, Akşehir'den Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine Getirilen Tezhipli Yazma Eserler, Selçuk Üniv Sos Bil Enst, Yüksek Lisans Tezi, Konya-2008
- ÖZKEÇECİ İlhan, Şule Bilge, Türk Sanatında Tezhip, İst-2014
- ÖZÖNDER Hasan, “Motif”, (Ansiklopedik) Hat ve Tezhip Sanatları (Deyimleri, Terimleri) Sözlüğü, Konya-2003, s-135
- ÖZTÜRK Osman, Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde Bulunan Yazma Kur'an-ı Kerim'lerdeki Tezhip Örnekleri, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst. İslam Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya/2007
- POLAT İlhan, Saray-Bosna'da Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi
- SAMİ Şemseddin, Kamus-ı Türki, İst-1999,
- SERİN Muhiddin, Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İst-2003
- TANINDI Zeren, Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı (Editör Ali Rıza Özcan), Ank-2012
- TANINDI Zeren, Kitap ve Tezhibi, Osmanlı Uygarlığı-2 (Hazırlayan, Halil İnalçık-Günsel Renda), Ank-2004
- TANINDI Zeren, Kitap ve Cildi, Osmanlı Uygarlığı-2 (Hazırlayan, Halil İnalçık-Günsel Renda), Ank-2004
- TANSUĞ Sezer, Çağdaş Türk Sanatı, İst-1986
- TAŞKALE Faruk, Tezhip Sanatının Kullanım Alanları, MSÜ Sos Bil Enst, Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Tezhip Programı, Sanatta Yeterlilik Tezi, İst-1994
- UYANIK Ümran, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesindeki 1153 No'lu Mesnev-i Şerif'in Tezhip ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniv Sos Bil Enst, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-2010
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Cilt-3, Ank-1982
- ÜLKER Muammer, Türk Hat Sanatında 16. Yüzyıl Ünlü Hattatlar, Türkiyemiz Dergisi, S-54, Şubat-1988
- ÜNVER Süheyl, Ustası ve Çırağıyla Hezargradlızade Ahmet Ataullah Hayatları ve Eserleri, İst-1985
- ÜSTÜN Ayşe, Hilve-i Saadet Levhalarının Geleneksel Türk El Sanatları(Tezhip) Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniv Sos Bil Enst, Yüksek Lisans Tezi, İzmir-1990

YILDIRIM Mustafa, ÖZ Esra, Millet Kütüphanesinde Bulunan “Şerh-i Kitâb-ı Sibeveyh” İsimli Yazma Eserin Tezhip Açısından İncelenmesi, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, C-2, S-4, 2013

YILMAZ Edip, ŞİMŞEK Rumeysa, Tezhip’te Kullanılan Motifler ve Teknikler, BEÜ SBE Dergisi, 2019

ZAIMOVIÇ Nerma, Bosna’daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Bulunan Osmanlı Türkçesi İle Yazılmış Tıp Eserleri Üzerine Değerlendirme, TÜRKÜM Dergisi-1 Şubat 2020

www.bosnahersek.ba

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Sakarya'da doğdu. Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Tezhip ana sanat dalında 2006 yılında lisans eğitimine başlayan Fatih Ural 2011 yılında bu kurumdan mezun oldu.

Mezuniyetinde sonra çeşitli camii ve otellerde kalem işi çalışmalarından bulundu. Sakarya İlindeki bazı özel eğitim kurumlarında ve devlet kurumlarında; tezhip öğretmenliği yaptı.

2017 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Geleneksel Türk Sanatları (Tezhip) bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı ve bu alanda eğitimine devam etmektedir.